Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ЕТНОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник

Укладачка: Кожолянко О. В

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2025

УДК 39(075.8)
К 587

Друкується за ухвалою вченої ради
факультету історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 5/25 від 26 червня 2025 р.)

К 587 **Етнологія**: методичні вказівки до практичних занять : навч.-метод. пос. / Укл.: Кожолянко О. В. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 128 с.

Видання містить докладні плани практичних занять, методичні рекомендації до ефективного опанування навчального матеріалу та методики вивчення окремих тем з курсу «Етнологія», наводиться рекомендована література, яку також можна використовувати при написанні курсових і дипломних робіт, пропонуються запитання та завдання, теми реферативних доповідей та презентацій до кожної з тем, наводяться контрольні запитання до модулів, а також орієнтовні зразки тестів для контролю та самоконтролю знань.

Для студентів істориків, мистецтвознавців, музейних працівників.

УДК 39(075.8)

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2025
© Кожолянко О. В., 2025

ЗМІСТ

Мета і завдання практичних занять 4
Тематичний план 5
Тема 1. Предмет і завдання етнології.
Методика етнологічних досліджень 6
Тема 2. Історія етнологічної науки 12
Тема 3. Основні наукові школи та напрями 19
Тема 4. Класифікації етносів 24
Тема 5. Народи австралійської та океанійської
історико-етнографічної провінції 32
Тема 6. Північноамериканська провінція 39
Тема 7. Народи північноафриканської, західноафриканської
та центральноафриканської (тропічної) провінцій 47
Тема 8. Народи східноазійської провінції 54
КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ 1.
Теоретичні основи та історія етнологічної науки 63
КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ 2.
Етнічна карта людства 68
Орієнтовні зразки тестів для контролю знань
з курсу «Етнологія» 74
Ключі до тестів 98
Рекомендації до змісту й оформлення мультимедійних презентацій 114
Рекомендована література 123

МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

У сучасному глобалізованому світі знання про різні культури набувають дедалі більшої ваги. Мета навчальної дисципліни «Етнологія" полягає у вивченні, осмисленні та пізнанні народів світу та їх традиційно-побутової культури.

Практичні заняття спрямовані передусім на поглиблення, розширення та закріплення знань, здобутих на лекціях, або із джерел чи різних видів підручників, посібників та іншої навчальної літератури, на розвиток практичних навичок, необхідних для успішного дослідження культурної різноманітності світу, а також на оволодіння методикою роботи з науковим етнографічним матеріалом.

Ключові цілі

- Систематизація та практичне застосування отриманих на лекціях теоретичних знань.
- Оволодіння методикою роботи з різними типами етнографічних джерел, проведення аналізу та інтерпретації емпіричних даних.
- Розвиток аналітичного мислення через порівняння культурних феноменів, виявлення спільних рис і відмітностей та вміння до формулювання власних висновків.
- Формування толерантності, поваги до інших культур і здатність до ефективної міжкультурної комунікації.
- Набуття навичок із проведення самостійних наукових досліджень для підготовки до професійної діяльності.

Основні завдання

- Вивчення основних концепцій етнології та опанування ключовими поняттями з основ етнологічної науки.
- Аналіз сучасних етнічних процесів, зокрема вивчення таких явищ як міграція, асиміляція, інтеграція та міжетнічні конфлікти.
- Ознайомлення з різноманітністю культур, традицій, цінностей та світоглядів різних народів світу.
- Розвиток навичок порівняльного аналізу культурних систем різних народів, виявлення спільних рис і відмітностей.
- Формування вміння працювати з науковими джерелами, оволодіння методами пошуку, аналізу та інтерпретації етнографічної інформації.
- Розвиток навичок презентації – здатності чітко й аргументовано викладати результати власних досліджень.

Очікувані результати

- Систематизовані знання з етнології.
- Розвинені навички аналізу та синтезу інформації.
- Сформована здатність до самостійного наукового дослідження.
- Вихована повага до культурного різноманіття.
- Підготовленість до подальшого навчання та професійної діяльності.

Матеріали курсу сприяють розширенню наукової ерудиції здобувачів освіти, розвитку творчої особистості шляхом засвоєння історичних, духовних і культурних надбань усієї світової спільноти.

Етнологія – наука, яка вивчає народи світу, має важливе світоглядне значення, дає змогу студентам глибше усвідомити значення внеску українського народу у загальну культурну скарбницю світової цивілізації та сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості, здатної жити і працювати в полікультурному світі. Цей навчальний курс допоможе здобувачам освіти глибше розуміти людей з різних країн, будувати міцні міжособистісні стосунки і сприяти взаєморозумінню між народами.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

практичних занять з етнології

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
	Модуль 1. Теоретичні основи та історія етнологічної науки	
1	Предмет і завдання етнології. Методика етнологічних досліджень	4
2	Історія етнологічної науки	4
3	Основні наукові школи та напрями	4
4	Класифікації етносів	4
	Модуль 2. Етнічна карта людства	
4	Народи Австралійської та Океанійської історико-етнографічної провінції	2
5	Північноамериканська провінція	4
6	Народи Північноафриканської, Західноафриканської та Центральноафриканської (тропічної) провінцій	4
7	Народи Східноазійської провінції	4
	Усього	**30**

Тема 1. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ЕТНОЛОГІЇ. МЕТОДИКА ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Етнологія та її місце у системі гуманітарних наук.
2. Особливості предметної сфери етнології. Основні завдання етнологічної науки та її значення.
3. Джерельна база етнології.
4. Зв'язки етнології з іншими науками.
5. Методика та методи етнологічних досліджень:
   а) методи етнологічних досліджень;
   б) методика збору польових етнографічних матеріалів;
   в) методика фіксації польових етнологічних матеріалів;
   г) підготовка етнологічних матеріалів до фондування.

Основна література

1. Богуславська І. А. Етнологія: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
2. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
3. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2006.
4. Глушко М. С. Етнологія: Навчальний посібник. Львів : Афіша, 2007.
4. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження. Львів, 2008.
5. Гримич М. В. Етнічні чинники культури. Київ : Либідь, 2000.
6. Гримич М. В. Метод, методика та методологія в сучасній етнологічній науці *Етнічна історія народів Європи*. 2006. Вип. 21. С. 5-9.
7. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
8. Жуков Ю. М. Етнографія: Навчальний посібник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004.
9. Етнологія: навчальний посібник / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
10. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004.
11. Марусяк Ю. М. Етнологія: Підручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
12. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навч. посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
13. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навч. посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.

Додаткова література

1. Етнічний довідник: у 3-х частинах. Київ, 1996.
2. Етнос і релігія: теорія і контекст сьогодення. Київ, 1998.
3. Етнос і соціум. Київ, 1993.
4. Зязюн І.А. Етнопедагогіка: Навчальний посібник. Київ: ВД «Слово», 2008.
5. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ, 1999.

6. Малиновська О. А. Міграційні процеси у світі: характер, регіональні особливості та їх вплив на формування етнічного складу. Київ: НІСД, 2009.
7. Надольська В. В. Загальна етнологія: понятійно-термінологічний апарат. Луцьк, 1999.
8. Нельга О. В. Теорія етносу: Курс лекцій. Київ, 1997.
9. Обушний М. Етнос і нація: проблеми ідентичності. Київ, 1998.
10. Рибачук М. В. Культура як предмет філософського аналізу: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2008.
11. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. Львів : Афіша, 2008.
12. Пономарьов А. П. Етнічність та етнічна ідентичність в Україні. Київ : Фенікс, 2005.
13. Шевченко Л. І. Етнолінгвістика: Навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008.

Мета заняття

- Сформувати у здобувачів освіти чітке розуміння предмета етнології як науки, її місця у системі гуманітарних дисциплін та основних завдань.
- Ознайомити студентів з різноманітністю джерел, які використовує етнологія, та особливостями їх аналізу.
- Продемонструвати взаємозв'язок етнології з іншими науками та її важливість для розуміння культурної різноманітності світу.
- Надати студентам практичні навички з використання методів етнологічних досліджень, зокрема збору, фіксації та обробки польових матеріалів.

Основні завдання заняття

- Визначити предмет етнології та відмежувати його від суміжних дисциплін.
- Охарактеризувати основні завдання етнологічних досліджень.
- Проаналізувати різноманітність джерел інформації в етнології та особливості їх використання.
- Розглянути взаємозв'язки етнології з історією, соціологією, антропологією та іншими науками.
- Ознайомити з основними методами етнологічних досліджень (польові дослідження, анкетування, інтерв'ювання тощо).
- Оволодіти навичками збору, фіксації та обробки польових матеріалів.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають системні знання про предмет, завдання та методи етнології;
- зможуть самостійно визначати предмет дослідження в етнології та формулювати дослідницькі питання;
- оволодіють навичками роботи з різноманітними джерелами інформації в етнології;
- зможуть застосовувати отримані знання на практиці, проводячи власні етнографічні дослідження.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- З’ясувати, чим етнологія відрізняється від інших суспільних наук.
- Визначити актуальні проблеми сучасної етнології.
- Обговорити етичні аспекти проведення етнографічних досліджень.
- Сформулювати власне бачення перспектив розвитку етнологічної науки.

Перше семінарське заняття, присвячене предмету та завданням етнології, а також методиці етнологічних досліджень, має на меті не лише трансляцію теоретичних знань, але й формування ключових практичних навичок, необхідних для проведення емпіричних етнографічних розвідок. Провідною метою даної теми є фундаментальне засвоєння студентами теоретичних засад етнологічної науки, поглиблення їхніх знань щодо основних категорій та концептуального апарату етнології, а також ознайомлення з основними методами та методикою польових етнологічних студій. Досягнення зазначеної мети передбачає вдумливе осмислення як загальнонаукових термінів, що функціонують в етнологічному дискурсі, так і спеціальної термінології з галузей соціального життя, сімейно-шлюбних відносин, а також категорій матеріальної та духовної культури.

Розглядаючи предметну сферу етнологічної науки, першочергово зосередьте увагу на триваючих дискусіях стосовно її дефініції. Етнологія, по суті, досліджує етноси як складні, динамічні системи, що перебувають у безперервному розвитку під впливом ендогенних і екзогенних чинників. Об’єктом етнологічного дослідження, отже, є відносно статичні характеристики етнічних спільнот (наприклад, традиції, звичаї, елементи матеріальної культури) та динамічні процеси (соціальні трансформації, культурна адаптація, взаємодія з іншими етносами). У процесі заняття необхідно чітко з’ясувати ключові завдання етнологічної науки, а також системно виділити її наукове та практичне значення.

Зазначимо, що предмет і завдання етнології зумовили специфічний характер її джерельної бази та дослідницьких методів. Для етнології, безумовно, характерний комплексний підхід до об’єкта дослідження, що передбачає інтеграцію джерел і даних, отриманих суміжними дисциплінами. Етнологія – це наука, яка вивчає етноси у всій багатогранності їхнього господарського, культурно-побутового та духовного життя, а також складних соціально-історичних процесів, що безперервно змінюються. Принципово, що етнологія відрізняється від інших суспільствознавчих наук саме своєю унікальною джерельною базою. Тому необхідно з’ясувати ці відмітності. Етнологія активно використовує дані всіх наук, що вивчають етнічні, соціальні, культурні, господарські, політичні та інші спільноти. Водночас особливу увагу зверніть на те, що найважливішими серед усіх джерел є матеріали польових етнографічних спостережень, зібрані дослідниками шляхом безпосереднього моніторингу процесів, які відбуваються або нещодавно відбувалися в певному етносі. Окрім того, до ключових джерел належать музейні колекції, писемні документи та зображувальні матеріали. Оцініть значення археологічних, фольклористичних і статистичних джерел, які суттєво доповнюють емпіричну базу.

Тепер з'ясуйте взаємозв'язки етнології з іншими науками, такими як історія, археологія, антропологія, географія, фольклористика, лінгвістика, соціологія, демографія, генетика тощо. Крім того, детально охарактеризуйте суміжні дисципліни – етногеографію, етнодемографію, етнолінгвістику, етнопсихологію, етнопедагогіку, етноархеологію, етнічну екологію тощо. Потрібно визначити їхній внесок у поглиблення етнологічних досліджень, демонструючи міждисциплінарний характер сучасної етнології.

Етнологія досліджує етноси та розмаїття їхньої традиційно-побутової культури в історичній ретроспективі, застосовуючи для цього найрізноманітніші методи (способи) дослідження, осмислення та пізнання. Безперечно, багатоаспектність предметного поля етнології зумовлює необхідність залучення широкого спектра методів вивчення етносів та їхньої культури. На занятті необхідно ґрунтовно засвоїти методику та методи етнологічних досліджень. Зокрема, розкрити особливості використання різноманітних дослідницьких методів, серед яких порівняльно-історичний, типологічного та комплексного аналізу, компонентного (системного) аналізу, реконструктивний (метод пережитків) та інші.

Розглядаючи це питання, зверніть увагу на те, що порівняльно-історичний метод дозволяє виявити як унікальні, так і універсальні закономірності в еволюції етносів та їхніх культур. Він сприяє розкриттю причин подібностей і відмітностей між цими спільнотами, з'ясуванню походження та поширення окремих проявів матеріальної, духовної та соціальної культури, а також поясненню причин і ходу становлення історико-етнографічних регіонів. Більше того, цей метод дозволяє дослідити етнічне походження народів, відтворити історію первісного суспільства. Примітно, що сучасний порівняльно-історичний метод розглядає етноси та їхню культуру як цілісні утворення, враховуючи як загальні напрямки розвитку, так і вплив локальних чинників на формування особливостей їхнього традиційного побуту. На сьогодні в етнології застосовуються три основні види порівнянь: історико-генетичні, історико-типологічні та історико-дифузійні – всі ці види обов'язково варто розглянути на занятті.

Що стосується методу типологічного аналізу, то – це загальноприйнятий та універсальний спосіб систематизації й аналізу емпіричного матеріалу. Передусім, він дозволяє виокремити з масиву фактичного матеріалу загальні та специфічні, схожі й ідентичні явища традиційно-побутової культури, а також згрупувати їх в окремі системи чи цілісності. В етнології активно використовуються такі процедури типологічного аналізу: класифікація, типологізація та періодизація.

З метою отримання повної та всебічної характеристики етнічних спільнот як динамічних систем, етнологи систематично проводять комплексні польові дослідження. Зокрема, метод компонентного аналізу дозволяє описати всі взаємопов'язані складові етносу, охоплюючи його внутрішнє різноманіття, традиційний побут, демографічні показники, соціальну структуру, мовні особливості, психологічні характеристики та інші суттєві аспекти.

Щодо реконструктивного методу, або методу пережитків, то він ґрунтується на фундаментальному положенні про те, що в культурі будь-якого народу спостерігається значна кількість залишкових явищ (пережитків) культури та побуту попередніх історичних епох. Ці пережитки проявляються у вигляді традиційних обрядів, звичаїв, вірувань, звичок, норм поведінки та виховання, естетичних уподобань тощо. Тож, спираючись на це, можливо відтворити не лише окремі явища традиційно-побутової культури більш ранніх історичних епох, але й реконструювати цілі культурно-побутові комплекси.

Нарешті, принципово важливим є засвоєння застосування методу безпосереднього спостереження під час збору польових матеріалів. Розглядаючи методику збору польових етнографічних матеріалів, насамперед, ознайомтеся з основними видами робіт в етнографічних експедиціях. До них належать: особисті спостереження дослідника, робота з респондентами (із застосуванням методів опитування: усних, письмових, інтерв'ю, анкетування), методика фіксації матеріальних об'єктів дослідження (яка передбачає ведення зошитів польових матеріалів, щоденників, питальників, анкет, створення малюнків, фотографій, аудіо- та відео-матеріалів), а також збирання етнографічних колекцій. Важливим етапом є підготовка етнографічних матеріалів до фондування, який передбачає складання описів предметів і звітів.

Тож треба мати на увазі, що правильне та всебічне застосування всього комплексу методів і джерел етнологічних досліджень є ключовою передумовою для глибокого, об'єктивного та достовірного вивчення проблем, які розглядає етнологія.

Запитання та завдання

1. Що таке етнологія, назвіть предмет її вивчення?
2. Назвіть об'єкт дослідження етнологічної науки.
3. Охарактеризуйте основні завдання етнологічної науки.
4. Чим етнологія відрізняється від інших суспільних наук ?
5. Яка роль етнології у вивченні культурного різноманіття людства?
6. Які основні поняття і категорії використовує етнологія для опису й аналізу етнічних процесів?
7. Що Ви розумієте під термінами «етнос і етнічна група», «етнографічна група», «локальна група»?
8. Охарактеризуйте відомі Вам типи етнічних спільнот.
9. Які основні теорії етногенезу існують у сучасній науці?
10. Які основні методи дослідження використовують етнологи?
11. Які переваги та недоліки польових досліджень в етнології?
12. Як аналізуються етнографічні матеріали? Які методи статистичного аналізу використовуються?
13. Яка роль порівняльного методу в етнологічних дослідженнях?
14. Проаналізуйте метод типологічного аналізу.
15. Як застосовується реконструктивний метод під час вивчення етносів та їхніх культур?
16. Які актуальні проблеми досліджує сучасна етнологія?

17. У чому полягає різниця між етнологією та етнографією?
18. Простежте зв’язок етнології й історії.
19. Охарактеризуйте види роботи в етнографічних експедиціях.
20. Назвіть основні правила ведення та зберігання польових документів.
21. Як відбувається підготовка етнографічних матеріалів до фондування?

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Еволюція теорій етносу в етнологічній науці.
2. Основні проблеми та завдання етнологічної науки.
3. Особливості предметної сфери етнології.
4. Етнологія та етнографія: спільне і відмітне.
5. Метод польових досліджень в етнології: переваги та недоліки.
6. Порівняльний метод в етнології: типи порівнянь та їхнє застосування.
7. Роль інтерпретації в етнологічних дослідженнях.
8. Етнологія в епоху глобалізації: нові виклики та можливості.
9. Етнологія та міграційні процеси: дослідження сучасних етнічних спільнот.
10. Етнологія та культурна політика: взаємодія науки і суспільства.

Тема 2. ІСТОРІЯ ЕТНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

1. Етнографічні знання в Стародавній Греції та Римі.
2. Особливості накопичення знань про народи в період середньовіччя.
3. Географічні відкриття та збагачення знань з етнології.
4. Просвітництво і його вплив на розвиток етнологічних знань.
5. Становлення етнології як науки.
6. Сучасний стан етнологічної науки в Україні та світі.

Основна література

1. Богуславська І. А. Етнологія: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
2. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
3. Етнологія: навчальний посібник / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
4. Козлов В. І., Крупник І.І. Основи етнології: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004.
5. Марусяк Ю. М. Етнологія: Підручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
6. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навч. посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
7. Тиводар М. Етнологія. Ужгород, 1998.
8. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.
9. Юрій М. Етнологія. Навчальний посібник. Київ, 2006.

Додаткова література

1. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
2. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу. Дрогобич, 2006.
3. Дельєж Р. Нариси з історії антропології. Школи. Автори. Теорії : пер. з фр. Київ, 2008.
4. Етнічна історія народів Європи: Зб. Наук. праць. Секція 1. Теоретичні проблеми етнології. Київ, 1999.
5. Колодний А. М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції, стан. Львів, 1996.
6. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. Львів : Афіша, 2008.
7. Хрипко М. Ю. Етнологія: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008.

Мета заняття

- Систематизувати знання студентів про еволюцію етнологічної науки від найдавніших часів до сучасності.
- Продемонструвати взаємозв'язок розвитку етнології з історичними, соціальними та культурними процесами.
- Виявити основні етапи, тенденції та досягнення етнологічної думки.
- Сформувати у студентів розуміння сучасного стану етнологічної науки та її актуальних проблем.

Основні завдання заняття

- Ознайомитися з різноманітними джерелами інформації про розвиток етнології (історичні твори, географічні праці, літературні твори, археологічні знахідки).
- Порівняти етнографічні знання різних історичних періодів та культур.
- Визначити основні тенденції розвитку етнологічної думки.
- Оцінити внесок різних наукових шкіл і вчених у розвиток етнології.
- Обмінятися думками щодо сучасного стану етнологічної науки в Україні та світі.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають цілісне уявлення про історію етнологічної науки;
- зможуть аналізувати етнографічні джерела та формулювати власні висновки;
- удосконалять навички критичного мислення та наукової дискусії;
- сформують власне бачення перспектив розвитку етнологічної науки.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- Простежити еволюцію етнографічних знань від міфологічних уявлень до наукових теорій.
- Виявити вплив різних факторів (географічних відкриттів, соціальних змін, наукових революцій) на розвиток етнології.
- Зрозуміти роль етнології у формуванні культурної ідентичності народів.
- Оцінити актуальність етнологічних досліджень для сучасного світу.

Семінарське заняття «Історія етнологічної науки» має на меті не лише передачу фундаментальних знань, але й розвиток у студентів критичного мислення, поглиблення аналітичних навичок та стимулювання зацікавленості до етнології як академічної дисципліни. Зокрема, готуючись до заняття, доцільно з'ясувати еволюцію етнології в різні історичні періоди, окреслити ключові етапи становлення цього наукового напрямку. Принагідно варто ознайомитися з біографіями та науковими здобутками видатних етнологів, які зробили значний внесок у розвиток цієї науки.

Насамперед при вивченні етнографічних знань у Стародавній Греції та Римі доречно звернути увагу на кілька ключових аспектів. По-перше, грецькі та римські історики, такі як Геродот, Полібій, Тацит та інші, регулярно проводили

етнографічні описи народів, з якими стикалися їхні співвітчизники. По-друге, праці Страбона, Помпонія Мели та інших географів містять досить детальні описи різних регіонів та їхніх мешканців. По-третє, грецька та римська література, включно з трагедіями, комедіями та епічними поемами, часто використовувала етнографічні мотиви та стереотипи. Нарешті, матеріальна культура стародавніх народів – кераміка, зброя, ювелірні вироби – суттєво допомагає реконструювати їхній побут і вірування. Аналізуючи процес нагромадження знань про різні народи у Стародавній Греції та Римі, закцентуйте увагу на таких фундаментальних працях, як «Історія» Геродота та «Про повітря, воду і місцевість» Гіппократа, які містять перші антропологічні характеристики народів. Варто також згадати Арістотеля з його теорією про вплив навколишнього середовища на розвиток народів, а також Лукреція Кара (I ст. до н. е.) з його висновками про зміну кочового життя осілим і зміну формацій від кам'яного до бронзового та залізного віку. Не менш важливі висновки Страбона про генетичну родинну схожість людей та праця Тацита «Германія».

Давні автори описували фізичні характеристики, мову, звичаї, релігійні вірування, соціальну організацію та політичні системи різних народів. Вони подавали інформацію про розташування народів, їхні землі, природні умови та ресурси. Значна кількість античних авторів безпосередньо здійснювали подорожі в різні країни та описували побачене. Ці вчені спілкувалися з представниками інших народів і фіксували їхні розповіді; крім того, використовували вже існуючі описи інших народів. Давні мислителі часто порівнювали різні культури, виділяючи спільні та відмінні риси. Водночас треба враховувати, що в їхніх творах трапляються упереджені уявлення про інші народи, які нерідко формувалися під впливом політичних, економічних і культурних чинників.

Розглядаючи процес накопичення знань про народи в Середньовіччі, необхідно закцентувати увагу на таких ключових аспектах:

Джерела інформації:

1. Релігійні тексти. Біблія, Коран та інші священні писання часто містили описи різних народів, переважно в контексті релігійних місій та конфліктів.
2. Хроніки. Середньовічні хроніки, створені ченцями, лицарями та іншими освіченими особами, докладно описували походи, війни, торгові операції та культурні обміни між народами, надаючи важливі відомості про взаємодії між етносами.
3. Географічні карти. Хоча зазвичай схематичні та неточні, середньовічні карти все ж відображали уявлення європейців про світ та його населення.
4. Подорожні записи: Описи подорожей купців, паломників та мандрівників містили цінну інформацію про народи, які вони зустрічали на своєму шляху, збагачуючи знання про їхній побут та звичаї.
5. Фольклор: Казки, легенди, пісні та прислів'я народів відображали їхні уявлення про світ, історію та інших людей.

Характер знань:

1. Суб’єктивність. Знання про інші народи нерідко були суб’єктивними, переважно заснованими на чутках, стереотипах та упередженнях, що свідчило про обмеженість об’єктивного підходу.
2. Релігійний контекст. Інформація про інші народи часто інтерпретувалася через призму власної релігії, що логічно призводило до узагальнень та спрощень, спотворюючи реальну картину культурного розмаїття.
3. Етноцентризм. Середньовічна людина, як правило, вважала свою культуру найвищою і оцінювала інші культури крізь призму власних цінностей, що було характерною рисою тогочасного світосприйняття.
4. Обмеженість географічних знань. Відомості про народи обмежувалися регіонами, доступними для європейців на той час, що зумовлювало фрагментарність етнографічної карти світу.

Методи збору інформації:

1. Подорожі. Прямий контакт з іншими народами здійснювався під час торгових походів, хрестових походів та інших подорожей, надаючи унікальний досвід особистого спостереження.
2. Письмові джерела. Вивчення іноземних текстів, переклади та копіювання хронік та інших документів були важливою частиною процесу збору та систематизації етнографічних даних.
3. Усні перекази. Збір інформації здійснювався від купців, мандрівників та інших осіб, які мали контакт з іншими народами.

Цілі накопичення знань:

1. Релігійні. Проповідування християнства, боротьба з іншими релігіями були одними з основних цілей, що мотивувало збір відомостей про вірування інших народів.
2. Політичні. Пошук союзників, визначення потенційних ворогів було стратегічною задачею, що зумовлювало інтерес до соціальної організації та військового потенціалу етносів.
3. Економічні. Пошук нових торгових партнерів, джерел сировини мав комерційну цінність, що стимулювало розвідку нових територій та контактів з їхніми мешканцями.
4. Наукові. Деякі вчені та мислителі проявляли науковий інтерес до інших культур, хоча їхні дослідження були обмежені доступною інформацією, відкриваючи шлях до більш системного вивчення етнографії.

При вивченні цього питання, безумовно, варто звернути увагу на конкретні приклади. Аналізуючи різні джерела, можна простежити, як змінювалися уявлення про інші народи з часом. Порівнюючи різні джерела, можна виявити суперечності та спростувати стереотипи. Важливо пам’ятати, що середньовічні джерела часто містили суб’єктивну інформацію і вимагають критичної оцінки. Такий підхід дозволить глибше зрозуміти, як формувалися уявлення про інші культури в Середньовіччі та як ці уявлення вплинули на подальший розвиток європейської цивілізації.

Крім того, варто звернути увагу на те, що у працях візантійських авторів – Прокопія Кесарійського та Йордана (праця «Історія готів») – містяться доволі широкі описи слов'ян та етносів Кавказу, а також фрагментарні відомості про угрофінські і тюркські етноси Поволжя, Приуралля, Центральної та Передньої Азії. Особливо цінними є свідчення арабських мандрівників Ібн Батути, Ібн Фадлана, які залишили детальні описи своїх подорожей по Європі, Азії та Африці. Окремо слід зупинитися на ролі Хрестових походів, адже ці військові кампанії значною мірою сприяли поширенню знань про мусульманські країни. Аналогічно, роль торгових шляхів, зокрема Шовкового, та інших маршрутів незаперечна, оскільки вони суттєво сприяли культурному обміну між різними народами.

Підсумовуючи, необхідно констатувати, що накопичення знань про інші народи в Середньовіччі мало свої специфічні особливості, зумовлені обмеженістю контактів, релігійними упередженнями та відсутністю систематизованих наукових методів дослідження. Однак навіть у цей період з'явилися важливі джерела інформації, які дозволяють сьогодні отримати уявлення про те, як європейці сприймали інші культури.

Аналізуючи взаємозв'язок між географічними відкриттями та розвитком етнології, можналиво глибше зрозуміти, як формувалися наші уявлення про культурну різноманітність світу. Географічні відкриття мали визначальний вплив на розвиток етнології, забезпечивши вчених безпрецедентним доступом до різноманітних культур. При розгляді цього питання доцільно звернути увагу на такі ключові аспекти:

1. Розширення горизонтів знань. Відкриття нових континентів та островів ознайомило європейців з раніше невідомими народами, їхніми мовами, звичаями та віруваннями. Контакт з іншими культурами викликав у європейців подив, захоплення, але часто також зневагу та прагнення їх трансформувати. Географічні відкриття підірвали середньовічні уявлення про світ та суттєво сприяли формуванню більш об'єктивного погляду на культурну різноманітність.
2. Розвиток етнографії як науки. Мандрівники, місіонери та колонізатори активно збирали етнографічні матеріали (артефакти, описи звичаїв, мовні зразки), які лягли в основу перших етнографічних колекцій. Контакт з різноманітними культурами стимулював розвиток нових теорій про походження людини, раси, культури та цивілізації.
3. Вплив колоніалізму. Колоніальні ідеї про вищість європейської культури та цивілізації неминуче спотворили значну частину етнографічних досліджень. Колонізатори часто експлуатували місцеве населення, що спричиняло руйнування традиційних культур. Водночас, мусимо визнати, що колонізатори подекуди також сприяли збереженню деяких елементів культурної спадщини колонізованих народів.
4. Методи дослідження. Етнографи безпосередньо спостерігали за життям місцевого населення, фіксуючи їхні звичаї, ритуали та повсякденні заняття. Вони збирали інформацію про історію, міфологію, релігію та соціальну організацію місцевих спільнот. Також здійснювався збір предметів матеріальної культури, які служили свідченням і давали уявлення про життя різних народів.

5. Сучасні наслідки. Процес деколонізації у XX столітті призвів до кардинального переосмислення багатьох етнографічних досліджень, проведених у колоніальний період. Географічні відкриття сприяли формуванню сучасного мультикультурного світу. Наразі сучасна етнологія критично переосмислює деякі свої методи та теоретичні засади, прагнучи подолати наслідки колоніалізму.

При розгляді цього питання також варто звернути увагу на конкретні приклади. Висвітлюючи вплив географічних відкриттів на збагачення знань з етнології, необхідно відзначити «Мандрівки» Марко Поло – італійського мандрівника, який описав свої враження від Китаю та інших країн Сходу. Крім того, важливими віхами були відкриття Колумбом Америки (1492 р.), Васко да Гамою морського шляху до Індії (1498 р.) та перша навколосвітня подорож Ф. Магеллана (1519-1521 рр.). Особливо варто проаналізувати наукові дослідження Джеймса Кука (1768-1779 рр.), а також дослідження окремих учених і мандрівників, порівняти різні підходи до вивчення інших культур, аналізувати джерела з урахуванням історичного контексту та ідеологічних установок авторів.

Для об'єктивного розуміння процесу становлення етнології як науки у 60-70-ті роки XIX століття необхідно виявити вплив Просвітництва та природничих наук на розвиток етнологічних знань.

Перша половина XIX століття характеризувалася подальшим розширенням етнографічних знань. Необхідно з'ясувати причини наукового інтересу до історії та культури етносів у цей період. Наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття у європейській філософії, літературі та мистецтві панував романтизм. Саме тому потрібно звернути увагу на те, як романтизм вплинув на формування «міфологічної школи». Далі належить детально проаналізувати міфологічний напрям в етнології, звернувши увагу на праці братів Я. та В. Грімм, А. де Губернатіса, Ф. Мюллера, Ф. Буслаєва, І. Худякова, О. Афанасьєва, І. Срезневського, О. Потебні, М. Костомарова, М. Максимовича.

Наступний етап – вивчення становлення етнології як науки безпосередньо у 60-70-ті роки XIX століття. Це тісно пов'язано з розвитком природознавства та гуманітарних наук у країнах Європи й Америки. На середину XIX століття запас етнографічних матеріалів досяг величезних обсягів, і подальший розвиток народознавства вимагав їх систематизації й узагальнення, а також розробки наукових концепцій їхньої інтерпретації.

Тепер треба звернути увагу на обставини, які спричинили формування етнології як самостійної науки, що зумовило виникнення у цей період розмаїття теорій та концепцій, а також становлення наукових напрямів і шкіл, які поступово трансформувалися у відокремлену науку про етноси.

У подальшому належить підкреслити важливість кожного з етапів розвитку етнологічної науки, а також їхній безпосередній вплив на сучасний стан етнологічної науки як у світовому, так і в українському контексті.

Запитання та завдання

1. Які етнографічні уявлення були характерні для античності?
2. Як формувалися етнографічні знання у Стардавній Греції та Римі?
3. Охарактеризуйте етнографічні знання про народи доби середньовіччя.
4. Який вплив справили географічні відкриття на розвиток етнографічних знань?
5. Які основні риси характеризували розвиток етнографії у XV-XVII ст.?
6. Як вплинуло просвітництво на розвиток етнологічних знань?
7. Охарактеризуйте стан етнографічної науки у другій половині XIX ст.
8. Які наукові проблеми досліджує сучасна етнологія?
9. З'ясуйте сучасний стан етнологічної науки в Україні.
10. Яку роль відігравали мандрівники та місіонери у зборі етнографічних даних у ранні періоди?
11. Як вплинули національно-визвольні рухи на розвиток етнології в різних країнах?
12. Який внесок у розвиток етнології зробили музеї та колекціонери?
13. Які сучасні постмодерністські підходи використовуються в етнології?
14. Як розвивалися методи збору й аналізу етнографічних даних?
15. Як змінювалися етичні стандарти проведення етнографічних досліджень?
16. Перерахуйте характерні риси розвитку етнології в різних країнах світу (на прикладі трьох країн на Ваш вибір).
17. Розкрийте нові технології в етнологічних дослідженнях.
18. Які виклики стоять перед сучасною етнологією в умовах глобалізації та міграційних процесів?
19. Підготуйте презентацію про одного з видатних етнологів.
20. Проаналізуйте сучасні етнологічні дослідження в Україні.

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Від античних географів до сучасних етнологів: еволюція поглядів на різноманітність людства.
2. Етнографічні дослідження в епоху Великих географічних відкриттів.
3. Етнологія та гендерні дослідження: вивчення ролі статі в культурі.
4. Етнологія корінних народів: виклики збереження культурної спадщини.
5. Етнологія міст: культурна різноманітність у урбанізованому середовищі.
6. Новітні концепції в етнології.

Тема 3. ОСНОВНІ НАУКОВІ ШКОЛИ ТА НАПРЯМИ

1. Міфологічний напрям в етнології.
2. Еволюціонізм та його напрями.
3. Американська школа історичної етнології Ф. Боаса, її вплив на подальший розвиток етнології та культурної антропології.
4. Етнопсихологічна школа і культурний релятивізм.
5. Дифузіонізм.
6. Функціоналізм.
7. Структуралізм.
8. Постмодернізм і найновіші етнологічні концепції.

Основна література

1. Богуславська І. А. Етнологія: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
2. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
3. Етнологія: навчальний посібник / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
4. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
5. Марусяк Ю. М. Етнологія: Підручник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
6. Марченко О. М. Етнологія народів світу: Навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
7. Тиводар М. Етнологія. Ужгород,1998.
8. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.
9. Юрій М. Етнологія. Навчальний посібник. Київ, 2006.

Додаткова література

1. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
2. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2006.
3. Дельєж Р. Нариси з історії антропології. Школи. Автори. Теорії : пер. з фр. Київ, 2008.
4. Етнічна історія народів Європи: зб. наук. праць. Секція 1. Теоретичні проблеми етнології. Київ, 1999.
5. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ, 1999.
6. Колодний А.М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції, стан. Львів, 1996.
7. Культурологія: Теорія та історія культури. За ред. І.В. Захарченко. Київ : Либідь, 2004.
8. Лютий В.П. Теорія культури: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012.

9. Немцев С. М. Історія світової культури: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2008.
10. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. Львів : Афіша, 2008.
11. Рибачук М. В. Культура як предмет філософського аналізу: Навчальний посібник. Київ : Либідь, 2008.
12. Філософія культури: навчальний посібник. За ред. В. Л. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2006.
13. Хрипко М. Ю. Етнологія: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008.

Мета заняття

- Систематизувати знання студентів про розвиток етнологічної думки через призму основних наукових шкіл і напрямів.
- Продемонструвати еволюцію теоретичних підходів в етнології від ранніх міфологічних концепцій до сучасних структурних аналізів.
- Виявити сильні та слабкі сторони кожної школи, їхній внесок у розвиток етнологічної науки та вплив на подальші дослідження.
- Сформувати у студентів розуміння того, що розвиток етнології – це динамічний процес, у якому постійно виникають нові ідеї та концепції.

Основні завдання заняття

- Визначити ключові поняття та принципи різних етнологічних школ.
- Порівняти різні теоретичні підходи до вивчення культур.
- Проаналізувати вплив наукових шкіл на розвиток етнології.
- Оцінити актуальність різних теорій для сучасних етнологічних досліджень.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають системне уявлення про основні етапи розвитку етнологічної думки;
- зможуть аналізувати різні теоретичні підходи до вивчення культур та оцінювати їхню ефективність;
- удосконалять навички критичного мислення та наукової дискусії;
- сформують власне бачення перспектив розвитку етнологічної науки.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- Простежити еволюцію етнологічних концепцій від міфологічних уявлень до наукових теорій.
- Виявити різні підходи до пояснення культурної різноманітності.
- Обговорити сильні та слабкі сторони кожної школи.
- Оцінити вплив історичного контексту на розвиток етнологічних теорій.

Перш ніж розпочати аналіз першого питання, принципово важливо чітко усвідомити суть «міфологічного напряму в етнології». Це не просто емпіричний збір міфів, а скоріше комплексний аналіз міфологічних систем різних народів, а також їхньої ключової ролі у формуванні світогляду, культури та суспільної організації. Тож доцільно ознайомитися з основними поняттями та концепціями міфології, детально простежити шлях формування основних концепцій міфологічного напряму в етнології, зокрема в межах міфологічної школи (представленої працями Я. та В. Грімм, А. Куна, М. Мюллера та інших). У цьому контексті, еволюціонізм постає як перша класична школа в етнології. Отже, необхідно розглянути основні напрями та ідеї еволюціоністської школи та її визначних представників, таких як Дж. Мак-Леннан, Е. Тайлор, Дж. Фрезер, А. Бастіан, Л.-Г. Морган та інші.

Що стосується розгляду другого питання, то його варто почати з ґрунтовної характеристики еволюціонізму, який традиційно вважається започаткованим працею Ч. Дарвіна «Походження видів шляхом природного добору» (1859 р.). Тут необхідно наголосити на тому, що основні принципи еволюціонізму лягли в основу формування низки відмінних теорій, які фокусувалися на різних аспектах і чинниках розвитку культури етносів. Безумовно, потрібно окремо зупинитися на таких ключових напрямах еволюціонізму: культурно-історичний (Л. Морган, Е. Тайлор, Ю. Ліпперт, Дж. Лаббок, М. Ковалевський), географічний (Й. Баховен, О. Пешель, Р. Адре), біологічний (А. Бастіан, Т. Ахелі), соціологічний (Е. Дюркгейм, О. Конт, Дж. Мак-Леннан). Крім того, варто відзначити вплив еволюціонізму на етнологічні дослідження в Україні (представлений працями І. Франка, Ф. Вовка, М. Ковалевського, М. Сумцова).

Вивчення «Американської школи історичної етнології» доцільно розпочати з аналізу її основних положень. При цьому потрібно звернути особливу увагу на те, що Ф. Боас категорично відкинув попередні традиційні школи в етнології, насамперед еволюціонізм, та здійснив спробу створити принципово нову етнологічну парадигму. Тому, необхідно проаналізувати погляди Франца Боаса, а також його послідовників.

Що стосується етнопсихологічної теорії, то першим її сформулював психоаналітик Абрам Карднер. Тож, необхідно звернути увагу на погляди Карднера та ґрунтовно проаналізувати значення етнопсихологічної школи в розвитку етнології, зокрема її внесок у розуміння взаємозв’язку між культурою та психікою.

Окрім того, надзвичайно важливо розкрити суть культурного релятивізму за трьома основними аспектами: методологічним, філософським та практичним, а також чітко виділити його головні ідеї. Принагідно варто проаналізувати погляди одного із засновників школи культурного релятивізму – американського антрополога Мелвілла Херсковіца.

Ведучи мову про дифузіонізм, потрібно охарактеризувати етапи його формування, методологічні засади, основні напрями та теоретичні постулати (висунуті такими вченими, як Ф. Ратцель, Л. Фробеніус, Ф. Гребнер, К. Уіслер, К. Кребер, Е. Сепір, Т. Хейєрдал та ін.). Окремо варто зупинитися на таких ключових школах і теоріях дифузіонізму: антропогеографія (Л. Фробеніус),

культурно-історична школа з її теорією «культурних кіл» (Ф. Гребнер), а також «віденська школа» (В. Шмідт) та її основні напрями.

Під час опису функціоналізму (представлений Броніславом Малиновським), необхідно відзначити його національні особливості. При цьому треба ґрунтовно проаналізувати вихідні постулати функціоналізму та його значення для етнологічної науки. Потрібно висвітлити питання структурного функціоналізму (Альфред Редкліфф-Браун), основні ідеї якого фактично лягли в основу структуралістської школи в етнології (Е. Еванс-Прічард, К. Леві-Строс).

При підготовці до заняття, належить аналізувати кожну теорію з різних точок зору, що сприятиме формуванню комплексного розуміння еволюції етнологічної думки. На завершення заняття доцільно охарактеризувати сучасні тенденції у розвитку зарубіжної етнології, зокрема враховуючи постмодерністські та найновіші етнологічні концепції.

Запитання та завдання

1. Охарактеризуйте основні принципи еволюціонізму.
2. Сформулюйте основні теоретичні засади дифузіонізму.
3. Проаналізуйте вплив функціоналізму на дослідження культурних систем.
4. Охарактеризуйте роль структуралізму в аналізі культурних феноменів.
5. Які міфи та легенди використовувалися для пояснення культурних відмітностей? Який вплив мали релігійні уявлення на ранні етнографічні концепції?
6. Назвіть стадії розвитку культури, які виділяли еволюціоністи. Які критерії вони використовували для порівняння різних культур?
7. Розкрийте недоліки теорії еволюціонізму. Чому вона відкинута багатьма сучасними етнологами?
8. Визначте, які ідеї еволюціонізму зберігають свою актуальність у сучасній етнології.
9. Охарактеризуйте шляхи поширення культурних елементів, що їх виділяли дифузіоністи, та проаналізуйте, які фактори впливали на процес дифузії.
10. Як функціоналісти пояснювали функції різних елементів культури? З'ясуйте обмеження функціоналістичного підходу?
11. Що таке культурний релятивізм?
12. Чому Боас відкидав ідею про єдиний шлях розвитку людства? Як ідеї Боаса вплинули на розвиток культурної антропології в США і в світі?
13. Охарактеризуйте функціоналістський погляд на суспільство та визначте обмеження, властиві цьому підходу.
14. Визначте основні поняття, що їх використовували структурні антропологи, і проаналізуйте, яким чином вони здійснювали аналіз культурних систем.
15. Розгляньте основні ідеї постмодернізму та дослідіть, яким чином вони вплинули на етнологію.
16. Окресліть нові напрями, що з'явилися в етнології останніми роками (наприклад, феміністична етнологія, постколоніальна теорія).
17. Які методи використовували представники кожного напряму для збору та аналізу даних?

18. Порівняйте різні напрями, визначте їхні спільні риси і відмінності.
19. Як виникли і розвивалися розглянуті на занятті напрямки? З'ясуйте вплив історичних подій та соціальні процеси, які вплинули на формування кожного з них.
20. Як суспільні зміни того часу відобразилися на розвитку цих етнологічних шкіл?
21. Які основні поняття та ідеї складають основу кожного напрямку? Як різні дослідники тлумачать ці ключові поняття?
22. Розкрийте терміни, характерні для кожного напрямку.
23. Опишіть методи дослідження, що їх використовували представники кожного напрямку в етнології.
24. Проаналізуйте критичну реакцію на кожен напрямок, назвіть альтернативні підходи, запропоновані для пояснення етнічних явищ.
25. Визначте обмеження та недоліки, виявлені в кожній теорії.
26. Назвіть ідеї кожного напрямку, представлені в сучасній етнології. Які з цих ідей залишаються актуальними сьогодні?
27. Окресліть нові напрямки та підходи, що з'явилися в етнології.
28. Проаналізуйте, яким чином змінилося розуміння культури й етнічності в сучасних дослідженнях.

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Еволюціонізм: від однолінійної еволюції до теорії культурних рівнів.
2. Школа історичної етнології у США.
3. Основні течії фрейдизму та неофрейдизму, американська етнопсихологічна школа.
4. Французька соціологічна школа в етнології.
5. Культурний релятивізм.
6. Дифузіонізм: пошук джерел культурних інновацій.
7. Вплив результатів етнологічних досліджень на суспільство та політику.
8. Структуралізм і постструктуралізм в етнології: аналіз культурних кодів і символів.

Тема 4. КЛАСИФІКАЦІЇ ЕТНОСІВ

1. Географічна класифікація, її роль у вивченні народів світу.
2. Етнолінгвістична класифікація.
3. Антропологічна класифікація.
4. Класифікація за релігійною належністю.
5. Класифікація народів за господарсько-культурними типами.
6. Історико-етнографічна (історико-культурна) класифікація.
7. Інші класифікації етносів.
8. Сучасні підходи до класифікації етносів.

Основна література

1. Богуславська І. А. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
2. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
3. Жуков Ю. М. Етнографія: навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004.
4. Глушко М. С. Етнологія: Навчальний посібник. Львів : Афіша, 2007.
5. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004.
6. Колодний А. М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції, стан. Львів, 1996.
7. Марусяк Ю. М. Етнологія: підручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
8. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019. 382 с.
9. Павлов С. В., Мезенцев К.В., Любищева О.О. Географія релігій. Київ, 1998.
10. Павлюк С. П., Горинь В. І., Стельмах М. М. та ін. Українська етнологія: Навчальний посібник. Львів : Світ, 2012.
11. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. Львів : Афіша, 2008. 256 с.
12. Утвенко В. В. Етнологія: навч. посіб. / В. В. Утвенко. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
13. Филипович Л. Етнологія релігії. Теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. Київ, 2000.
14. Хрипко М. Ю. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008.

Додаткова література

1. Бандурка О. М., Бочарова Ю. В., Зінченко О. А. Етнопсихологія: Навчальний посібник. Харків: Основа, 2007.
2. Волошина В.М. Культурологія: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008.

3. Етнос і релігія: теорія і контекст сьогодення. Київ, 1998.
4. Конча С.В. Диференціація індоєвропейської спільноти *Магістеріум. Археологічні студії.* Вип. 6. Київ, 2001.
5. Леві-Строс Клод. Структурна антропологія. Київ, 1987.
6. Павлов С.В., Мезенцев К.В., Любищева О.О. Географія релігій. Київ, 1998.
7. Сегеда С. Антропологія. Київ, Либідь, 2001.
8. Сегеда С. Основи антропології: навч. посібник. Київ : Либідь, 1995.
9. Сергійчук В.І. Етнічні межі України. Київ: ПП Сергійчук М.І., 2000.
10. Степовик Д. Релігії світу. Київ, 1993.
11. Филипович Л. Етнологія релігії. Теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. Київ, 2000.
12. Шевченко Л.І. Етнолінгвістика: Навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008.

Мета заняття

- Систематизувати знання студентів про різноманітні підходи до класифікації етносів.
- Продемонструвати історичні та сучасні методи класифікації, їхні переваги та обмеження.
- Виявити взаємозв'язок між різними класифікаціями та їхню роль у розумінні культурної різноманітності світу.
- Сформувати у студентів критичне мислення щодо застосування різних класифікацій та їхню обмеженість.

Основні завдання заняття

- Визначити основні критерії, які використовуються в різних класифікаціях етносів.
- Порівняти переваги та недоліки різних підходів до класифікації.
- Проаналізувати вплив історичного контексту на розвиток класифікаційних систем.
- Оцінити актуальність різних класифікацій для сучасних етнологічних досліджень.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають системне уявлення про різноманітність підходів до класифікації етносів;
- зможуть аналізувати різні класифікаційні схеми та оцінювати їхню ефективність;
- розвинуть навички критичного мислення та наукової дискусії;
- сформують власне бачення проблем, пов'язаних з класифікацією етносів.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- Простежити еволюцію класифікаційних систем від ранніх географічних до сучасних історико-культурних.
- Виявити різні підходи до визначення етносу та його меж.
- Обговорити проблеми, пов'язані з використанням єдиної універсальної класифікації.
- Оцінити вплив політичних і соціальних факторів на класифікацію етносів.

Вивчаючи та вдаючись до характеристики етносів-народів у курсі «Етнологія», принципово важливо навчитися групувати, порівнювати та протиставляти їх на основі певних критеріїв, тобто здійснювати класифікацію. Саме це й визначає головну мету даної теми.

Найпростішою класифікацією етносів є їх групування за великими географічними регіонами, що об'єднують певну кількість країн однієї географічної області. Розкриваючи це питання, потрібно з'ясувати, чому географічна класифікація має допоміжний характер, визначивши її основні недоліки. Треба враховувати, що таке групування етносів прийнятне лише для їхнього зовнішнього опису, але не є достатнім для їхнього всебічного вивчення. У процесі підготовки до вивчення географічної класифікації особливу увагу варто звернути на розбіжності у підходах до виділення самих географічних регіонів.

Розгляд наступного питання варто розпочати з історичного екскурсу по основних етапах розробки генеалогічної класифікації мов і народів, яка стала можливою лише у XIX столітті. При цьому необхідно зазначити, що вже у середні віки увагу вчених привернула подібність між семітськими мовами, а також спорідненість ірландської мови з валлійською. У XVI столітті спорідненість фінської мови з угорською виявив чеський гуманіст Я. Каменський. У XVI-XVII століттях було виявлено спільне походження романських мов від латинської. Першу класифікацію мов запропонував у 1599 році французький учений Й. Скалігер. Багато блискучих думок про класифікацію мов висловили всесвітньо відомі вчені Г. Лейбніц і М. Ломоносов. У другій половині XVIII століття вчені-єзуїти Е. Керд і Паулін, а також англієць У. Джоунз зазначили спорідненість санскриту з європейськими мовами, а німецький лінгвіст Ф. Бопп і данський учений Р. Раск науково обґрунтували спорідненість індоєвропейських мов. У XIX столітті принципи класифікації індоєвропейських мов розробили німецькі лінгвісти Ф. Діц і Я. Грімм. Після цього необхідно зупинитися на поширеній у середині XIX століття концепції утворення мовних сімей «теорії родовідного дерева» А. Шлейхера та альтернативній «теорії хвиль» (1872 р.) І. Шмідта, а також теоріях моногенезу А. Тромбетті, М. Марра, М. Сводеша.

Оскільки мова є ознакою етносу, яка найлегше визначається, саме мовна класифікація народів найбільш поширена в етнології. Класифікація ця будується за генеалогічним принципом, що відображає спорідненість певних народів і відіграє важливу роль у вивченні проблеми походження етносів та їхній подальшій історії. Висвітлюючи питання, найперше, необхідно визначити суть

генеалогічного принципу. Крім того, важливо виокремити категорії, які містить етнолінгвістична класифікація. За рівнем спорідненості генеалогічна класифікація групує мови у сім'ї, у сім'ях виділяє гілки, у гілках – групи, у групах – підгрупи. Мовознавці засвідчили кілька мов, які не виявляють генетичних зв'язків з іншими. Такі мови виділено в окрему групу ізольованих (самостійних) мов. Поєднання мовної класифікації Дж. Грінберга, Н. Мак-Кауана та Е. Сепіра з етнічною спорідненістю та територіальною близькістю етносів складає основу сучасної етнолінгвістичної класифікації. При її проведенні треба мати на увазі, що етнічна карта світу в багатьох випадках не збігається з лінгвістичною, бо на одній мовній основі може скластися кілька самостійних етносів. Завершуючи розгляд питання, необхідно визначити роль етнолінгвістичної класифікації в етнографічних дослідженнях.

Щодо антропологічної класифікації, то піонером расових класифікацій традиційно вважається французький учений Ф. Берньє, який виокремив чотири основні расові групи – європейців, негрів, індіанців та лопарів. У XVIII–XIX століттях зусилля дослідників були спрямовані не тільки на те, щоб деталізувати класифікацію рас, а й розробити методичні принципи побудови таких класифікацій. У той період різні расові схеми будувалися з урахуванням як фізіологічних, так і мовних ознак народів світу. Наприкінці XIX століття французький антрополог Й. Денікер розробив расову класифікацію, яку можна вважати фундаментом усього подальшого розвитку цієї наукової галузі. Тому необхідно з'ясувати у чому полягала новизна підходів і засадничих принципів цієї класифікації. Загальним для всіх класифікацій XX століття є втілення принципу ієрархічного підпорядкування під час групування расових типів і вирішення питання щодо кількості основних рас. Існують різні погляди: від гіпотези про два основні расові стовбури (Т. Гекслі, 1870 р.) – до гіпотези про 15 самостійних рас. Між цими полярними точками зору широкий спектр гіпотез, які бажано розглянути.

Сучасна антропологія зводить формування расових ознак до трьох основних факторів – пристосування до природно-географічних умов, відносної ізоляції та змішання расових ознак. Аналізуючи їх, потрібно відзначити, що в теорії сучасного расогенезу склалися два напрями – поліцентризм і моноцентризм, на яких варто окремо зупинитися. При розгляді цього питання належить згадати відому «кольорову» класифікацію рас.

У сучасній антропології використовують дві класифікації людських рас – морфологічну та популяційно-генетичну. Найпоширенішою є морфологічна класифікація рас. Розкриваючи її, необхідно виділити основні критерії даної класифікації; ознаки і розміщення великих рас; перехідні та змішані раси, підраси, групи. Популяційно-генетична класифікація людських рас у загальних рисах подібна до морфологічної. У ній виокремлюють расові спільності різного таксономічного рівня: два стовбури, п'ять гілок і 25 локальних рас, а також групи популяцій. Необхідно звернути увагу на те, що географічні простори виділених рас не збігаються з ареалами поширення великих рас морфологічної класифікації. Тому треба з'ясувати суть популяційно-генетичної класифікації, її таксономічні основи,

на що спирається дана класифікація і в чому полягають її основні відмінності від морфологічної. Використання в антропологічній класифікації генетичних критеріїв, таких як еритроцитарні групи крові, білок сироватки, візерунки на подушечках пальців рук і ніг, дальтонізм (нерозрізнення деяких кольорів) та інші генетичні маркери, треба теж розглянути. При цьому виявити особливості використання антропологічної класифікації в етнологічних дослідженнях.

Ведучи мову про релігійну класифікацію, потрібно дати визначення релігії. Релігія – це світогляд і світовідчуття, а також відповідна поведінка і специфічні дії, що ґрунтуються на вірі в реальне існування надприродного. Релігії як особливе явище культури залишили глибокий слід і мають великий вплив на окремі елементи матеріальної культури, громадський і сімейний побут етносів, їхні традиційні свята й обряди та духовне життя. Саме тому під час етнографічних описів і характеристик обов'язково вказують релігійну належність етносів чи окремих її частин.

Різноманітні форми релігійних вірувань, багато з яких досі зберігаються у народів Австралії та Океанії, Африки та Америки, деяких малих етносів Азії, з'явилися вже на стадії родового суспільства. До таких вірувань, зокрема, належать магія, тотемізм, анімізм, шаманізм, культ предків, культ природи, фетишизм, культ померлих вождів, різноманітні землеробські і скотарські культи, вірування, пов'язані з функціонуванням таємних союзів тощо. Студенти мають проаналізувати та виділити особливості цих вірувань. Релігії давнього світу поділяються на політеїстичні, дуалістичні та монотеїстичні. Завершивши розгляд етнічних (національних) релігій, студенти характеризують релігійну структуру населення світу.

Вивчення наступного питання доцільно розпочати з розгляду основних принципів господарсько-культурної класифікації. Далі необхідно дати визначення поняттю «господарсько-культурний тип» (ГКТ). Слід звернути увагу на те, що схожі історико-географічні умови спричиняють виникнення подібних ГКТ у народів, які живуть навіть далеко один від одного. Класифікація етносів за ГКТ застосовується для вивчення традиційних суспільств і господарств, але вона непридатна для групування сучасних індустріальних людських спільнот. Після попереднього аналізу можливо порівняти характерні риси груп привласнюючих господарсько-культурних типів; виробляючих господарсько-культурних типів, заснованих на ручному мотично-паличному землеробстві; виробляючих господарсько-культурних типів, заснованих на орному комплексному землеробсько-скотарському господарстві, та виробляючих господарсько-культурних типів, заснованих на рухливих формах скотарства. Характеризуючи господарсько-культурну класифікацію, належить зосередитися на тому, що дана класифікація акцентується на природно-географічних умовах господарської діяльності людини, а вивчення спільності духовних традицій етносів відсуває на задній план. Також треба звернути увагу і на хронологічну обмеженість даної класифікації.

Обмеженість господарсько-культурної класифікації спонукала етнологів до пошуку нових класифікацій. Такі пошуки призвели до розробки концепції

історико-етнографічних областей, що тісно пов'язані з ГКТ. Тому треба дати визначення історико-етнографічної (історико-культурної) області, виділити її основні риси. Історико-етнографічні області виникають, розвиваються і зникають у процесі розвитку конкретних етносів та їхніх групувань на певних територіях. Вивчаючи це питання, треба враховувати, що особливості історико-етнографічних областей у процесі історичного розвитку видозмінювалися, розпадалися, зникали, а на їхньому місці виникали і розвивалися нові. Цей процес триває і до наших днів. В етнологічній науці виділяються історико-етнографічні області різного рівня у вигляді ієрархічної системи – історико-етнографічні провінції, області, підобласті та локальні історико-етнографічні райони. Завершуючи розгляд питання, потрібно з'ясувати, як застосовується принцип ієрархічної системи історико-етнографічної класифікації.

Розглянуті класифікації не вичерпують можливих варіантів групування етносів. Інколи за основу їх класифікації взято спосіб життя (осілий чи рухливий), типи культури, форма сім'ї, вид знарядь праці, форма поселень і житла, комплекси одягу тощо. Аналіз цих класифікацій приведе до висновку, що такі класифікації мають частковий характер і можуть виконувати лише допоміжну роль. Жодна з розглянутих класифікацій не спроможна самостійно відобразити всієї етнічної складності людства. Тому лише в сукупності вони дають більш-менш повне уявлення про кожний конкретний етнос і людство загалом.

З огляду на це, важливо підкреслити, що традиційні класифікації (за мовою, територією, антропологічними ознаками) часто виявляються недостатніми для опису сучасних етнічних процесів. При вивченні питання про сучасні підходи до класифікації етносів, необхідно звернути увагу на те, що у сучасній етнології спостерігається відхід від жорстких класифікацій і перехід до більш гнучких і динамічних підходів. Розглядаючи дане питання, потрібно виділити концепцію етнічності, мережеві моделі, мультикультуралізм, постколоніальні теорії. Необхідно також зазначити, що розвиток сучасних підходів до класифікації етносів зумовлений такими факторами:

1. Глобалізація. Процеси глобалізації призводять до змішування культур, міграції населення та формування нових етнічних ідентичностей.
2. Мультикультуралізм. У багатьох країнах світу спостерігається зростання культурного різноманіття, що вимагає нових підходів до вивчення етносів.
3. Критика традиційних підходів. Усе більше дослідників відмовляються від жорстких класифікацій і прагнуть до більш гнучких і динамічних моделей.

Підбиваючи підсумки семінарського заняття, можна зробити висновок, що соціально-біологічна природа етносів викликає глибоку зацікавленість як гуманітарних, так і природничих дисциплін. Сучасні науки, підходячи до етносів як до цілісних систем, прагнуть їх систематизувати на основі своїх класифікаційних принципів. Кожна з таких класифікацій, спираючись на накопичену суму

знань, упорядковує їх, усуває дублювання наукових уявлень, визначає місце етнічних спільнот у природі та суспільстві.

Запитання та завдання

1. З'ясуйте розбіжності в підходах до виділення географічних регіонів.
2. Розкрийте суть популяційно-генетичної класифікації.
3. Назвіть категорії етнолінгвістичної класифікації.
4. Зробіть порівняльну характеристику слов'янської групи мов.
5. Розкрийте особливості локальних релігій: іудаїзму, зороастризму, брахманізму, сікхізму, конфуціанства, даосизму, сінтоїзму тощо.
6. У чому полягає хронологічна обмеженість господарсько-культурної класифікації?
7. Розкрийте співвідношення категорій «раса» й «етнос».
8. Назвіть принципи релігійної класифікації.
9. Розкрийте співвідношення понять «етнічна спільність» і «мовна спільність».
10. Назвіть найдавніші форми релігійних вірувань та визначте їх роль у розвитку духовної культури народів.
11. Назвіть недоліки існуючих класифікацій етносів.
12. Розкрийте нові методи і підходи, що використовуються сучасними дослідниками для класифікації етносів.
13. Як фізичні антропологічні ознаки можуть бути використані для класифікації етносів? Які обмеження має цей підхід?
14. Які основні культурно-історичні типи етносів виділяються в сучасній етнології? Як вони співвідносяться з іншими класифікаціями?
15. Дослідіть вплив соціально-економічних факторів на формування та розвиток етносів. Виділіть типи суспільств, що визначаються за цим критерієм.
16. Охарактеризуйте психологічні особливості, характерні для різних етносів, та проаналізуйте їхній вплив на етнічну ідентичність.
17. Розгляньте вплив природних умов на формування культури та способу життя етносів.
18. Визначте мовні ознаки, що їх використовують для виділення етносів. З'ясуйте, які проблеми виникають при застосуванні мовної класифікації.
19. Опишіть класифікацію етнічних меншин всередині більших етносів. Назвіть критерії, що використовуються для їхнього виділення.
20. Як класифікувати етноси, які проживають на території кількох держав? Визначте, які проблеми виникають при їхньому дослідженні.
21. Проаналізуйте, яким чином глобалізація, міграція та урбанізація змінюють етнічну картину світу. Як це впливає на традиційні класифікації?
22. Визначте основні критерії для оцінки ефективності різних класифікацій етносів. Окресліть альтернативні підходи, що пропонуються сучасними дослідниками.
23. Проаналізуйте вплив політичних інтересів на визначення етнічних кордонів та класифікацію етносів.
24. Дослідіть, яким чином змінюється етнічна ідентичність під впливом різних факторів, та проаналізуйте, як це відображається в сучасних класифікаціях.

25. Визначте, які нові підходи та методи можуть бути використані для класифікації етносів у майбутньому.
26. Визначте географічні фактори, що впливають на формування етносів. Окресліть обмеження, властиві географічній класифікації.
27. Охарактеризуйте мовні критерії, що використовуються для класифікації етносів. Розгляньте, які проблеми виникають при застосуванні цього критерію.
28. Визначте антропологічні ознаки, що їх використовують для класифікації етносів. Окресліть обмеження, властиві цьому підходу.
29. Назвіть історичні фактори, що впливають на формування етносів. Проаналізуйте, яким чином змінюються етноси з часом.
30. Підготуйте презентацію про одну з класифікаційних систем.
31. Проаналізуйте сучасні підходи до класифікації етносів в Україні.
32. Складіть порівняльну таблицю різних класифікаційних критеріїв.

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Мова і концепції її походження.
2. Еволюція понять «етнос», «нація», «народ» в історії етнологічної науки.
3. Класифікація етносів в античній та середньовічній науці.
4. Політеїстичні та монотеїстичні релігії світу.
5. Релігійна структура населення світу.
6. Вплив європейського колоніалізму на розвиток етнологічних класифікацій.
7. Критичний аналіз расової теорії в етнології.
8. Культурно-історичний підхід до класифікації етносів: Л. Гумбльодт, О. Крістіансен.
9. Структурно-функціональний аналіз в етнології та його застосування для класифікації.
10. Популяційно-генетична класифікація: можливості та обмеження.
11. Етнолінгвістична класифікація: мова як маркер етнічності.
12. Соціокультурна класифікація: сучасні критерії та підходи.
13. Етноси в умовах глобалізації: нові виклики для класифікації.
14. Класифікація корінних народів: особливості та проблеми.
15. Етнічні меншини: визначення, класифікація та права.
16. Трансграничні етноси: виклики для класифікації та ідентифікації.
17. Етнічні конфлікти та їхній вплив на етнічні класифікації.
18. Роль політики в етнічних класифікаціях: приклади з історії.

Тема 5. НАРОДИ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ ТА ОКЕАНІЙСЬКОЇ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ ПРОВІНЦІЇ

1. Австралійська провінція:
а) аборигеноавстралійська історико-етнографічна область;
б) тасманійська історико-етнографічна підобласть;
в) англоавстралійська історико-етнографічна область.

2. Океанська провінція:
а) папуаська історико-етнографічна область;
б) меланезійська історико-етнографічна область;
в) полінезійська історико-етнографічна область;
г) мікронезійська історико-етнографічна область;
д) англоновозеландська історико-етнографічна область.
3. Європейська колонізація Австралії та Океанії, її вплив на розвиток континенту.
4. Сучасний етнічний склад населення Австралії та Океанії.

Основна література

1. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. Київ, 2000.
2. Утвенко В. В. Етнологія: навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
3. Baldwin Spencer, F. J. Gillen. Native Tribes of Central Australia. Cambridge University Press, 2010.
4. Malinowski Bronislaw. Magic, Science and Religion and Other Essays Selected, Trade Edition BEACON PRESS: BOSTON, MASSACHUSETTS Text Edition THE FREE PRESS: GLENCOE, ILUNOIS, 1948.
5. A. R. Radcliffe. Brownstructure and Function in Primitive Society the Free Press GLENCOE, ILLINOIS 1952.

Додаткова література

1. Богуславська І. А. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
2. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
3. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2006.
4. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ: ЦНЛ, 2006.
5. Жуков Ю.М. Етнографія: навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004.
6. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
7. Марусяк Ю. М. Етнологія: Підручник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010.

8. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
9. Світ географії та подорожей: Енциклопедія. Київ : Махаон-Україна, 2004.
10. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.

Мета заняття

- Систематизувати знання студентів про етнічну різноманітність Австралії та Океанії.
- Продемонструвати історичний розвиток народів цього регіону, їхні традиційні культури та сучасний стан.
- Виявити вплив європейської колонізації на розвиток аборигенних народів і формування сучасного етнічного ландшафту.
- Сформувати у студентів розуміння важливості вивчення культурної спадщини корінних народів Австралії та Океанії.

Основні завдання заняття

- Визначити основні історико-етнографічні області Австралії та Океанії.
- Охарактеризувати особливості традиційної культури аборигенних народів та океанійців.
- Проаналізувати процес європейської колонізації та її наслідки для корінних народів.
- Оцінити сучасний стан аборигенних народів та їхню роль у суспільстві.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають системне уявлення про етнічний склад Австралії та Океанії**;**
- зможуть аналізувати історичні процеси, які формували етнічний ландшафт регіону;
- розвинуть навички порівняльного аналізу різних культур;
- сформують власне бачення проблем, пов’язаних зі збереженням культурної спадщини корінних народів.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- Простежити історичний розвиток аборигенних народів та океанійців.
- Виявити різноманітність культурних традицій різних народів.
- Обговорити проблеми, пов’язані з колонізалізмом та його наслідками.
- Оцінити сучасні тенденції у розвитку відносин між корінними народами та більшістю населення.

Вивчення народів світу на семінарських заняттях з курсу «Етнологія» доречно розпочинати з розгляду корінного населення Австралії та Тасманії, зважаючи на те, що австралійці та тасманійці традиційно вважалися етносами, які перебували на відносно найнижчому рівні розвитку людського суспільства.

Австралійська провінція, яка охоплює простори Австралії та острова Тасманія, охоплює дві історико-етнографічні області: аборигеноавстралійську та англо-австралійську.

Під час вивчення першого питання доречно зосередитися на розгляді проблеми заселення Австралії. Необхідно відзначити, що на початок європейської колонізації в Австралії налічувалося від 500 до 700 етнічних спільнот, серед яких найчисленнішими племенами були, зокрема, камілораї, курнаї, вакки, кабії, аранди, арабанди, дієри, варамунги, карієри, ньоль-ньоли. Тому, варто подати їхню антропологічну та мовну характеристики. Далі потрібно розглянути особливості господарства та матеріальної культури австралійців-аборигенів. Невисокому рівню розвитку господарства і матеріальної культури відповідали архаїчні форми суспільного життя австралійців. Найбільшими етнічними спільнотами у них були племена. Принагідно, варто проаналізувати особливості суспільної організації та шлюбні стосунки, які регулювалися фратріями. Розглядаючи релігійні вірування, зверніть увагу на те, що у релігії австралійців переважав тотемізм, поряд з яким побутували магія та анімізм. Примітно, що народна творчість, особливо фольклор, були дуже тісно пов’язані з релігійними віруваннями. Проте в них було чимало творів, які не мали релігійних мотивів. Окремо варто зупинитися на культових танцях – «короборі». Австралійці широко практикували різьбу, випалювання, розмальовування, орнаментування пташиним пухом, нанесення рубців на тіло тощо. Характеризуючи образотворче мистецтво аборигенів, зверніть увагу на те, що воно також було тісно пов’язане з релігією. Завершуючи розгляд питання, визначте особливості сучасного становища корінних народів Австралії.

Тасманійці, на думку деяких дослідників, є одним з найдавніших прошарків населення Океанії. У зв’язку з повним знищенням тасманійців колонізаторами в середині XIX століття відомостей про їхній спосіб життя збереглося надзвичайно мало. Однак збережені дані дозволяють говорити про більш низький рівень їхнього розвитку, ніж у австралійців. Це підтверджується, зокрема, відсутністю списометалок, бумерангу, невмінням користуватися земляними печами. Провідну роль у господарстві відігравало збиральництво і полювання. Характеризуючи суспільний лад і релігію тасманійців, необхідно з’ясувати їхні особливості. У тасманійців існувала загальна заборона їсти будь-яку лускату рибу, з морських тварин вони споживали лише молюсків, що свідчить, імовірно, про тотемне табування. Поховальні звичаї тасманійців були складними і різноманітними: закопування в землю, повітряне поховання, трупоспалення і навіть повторне поховання, коли залишені після кремації кістки ховали і зводили над ними особливе шатро з жердини і кори. Існували знахарство і лікувальна магія, якими, здебільшого, займалися жінки.

Таке засвоєння матеріалу з етнології корінного населення Австралії та Тасманії сприятиме формуванню у студентів правильного уявлення про ранньо-родовий лад, а також про зародження вірувань і мистецтва.

Процес формування англо-австралійської етнополітичної спільноти розпочався ще в 40-х роках XIX століття. Користуючись джерелами, необхідно охарактеризувати становище колоністів та визначити причини, які сприяли

консолідації переважної більшості англомовного населення зі схожими культурно-побутовими традиціями в більш-менш міцну етнополітичну спільноту. Крім того, треба з'ясувати характерні культурно-побутові особливості англо-австралійців.

Океанська провінція охоплює всі етноси басейну Тихого океану. У її складі виділяється п'ять історико-етнографічних областей, етносам кожної з яких властиві певні господарсько-культурні і побутові особливості.

Корінне населення Океанії належить до однієї негро-австралоїдної раси та малайсько-полінезійської мовної сім'ї. Необхідно особливу увагу звернути на папуасів Нової Гвінеї, мови яких не споріднені з мовами меланезійців, котрі живуть на сусідніх островах. При розгляді питання потрібно визначити основні досягнення населення Океанії, найважливішим з яких є освоєння тропічного землеробства з обробітком клубневих рослин та морського рибальства. Знаряддя праці, як і в австралійців, виготовлялися із каменю, дерева, кісток, черепашок, проте мікронезійці володіли луком та стрілами, гаками та сітками, а також вміли ліпити гончарний посуд. Полінезійці відродили ткацтво, досягли значних успіхів у будівництві будинків та човнів, в обробці каменю. Крім мотичного землеробства, населення островів займалося вирощуванням плодових дерев (хлібного дерева, сагової пальми, бананів та ін.) та розведенням дрібних тварин (свиней, курей, собак).

Варто окремо зупинитися на виникненні землеробства, яке забезпечувало більш надійне джерело засобів існування і визначило новий етап у розвитку суспільного ладу. До початку колонізації в остров'ян розпочався процес розкладу родового ладу, але ступінь його розкладу в різних етнічних груп був неоднаковим: у папуасів простежувалися риси материнського роду, у мікронезійців сформувалися ранньокласові відносини, а у полінезійців склалося кілька примітивних держав. Повсюдно спостерігається зародження приватної власності, майнової нерівності. Процес майнової диференціації призвів до виникнення вільних та рабів. Про це свідчить наявність у полінезійців вождів, жерців, вільних общинників та рабів.

Значну роль у розладі материнського роду та переходу до батьківського у народів Океанії відігравали таємні чоловічі союзи. До цього часу належить розпад великої сім'ї та формування моногамної.

З розвитком в Океанії мотичного землеробства та мореплавства пов'язане зростання корисних знань у галузі судноплавства, використання в будівництві ефекту похилої площини та важеля. Розповсюдженню знань сприяла поява писемності у вигляді малюнкового письма – піктографії, а також ієрогліфів на острові Пасхи.

Європейська колонізація супроводжувалася масовим знищенням аборигенів та переселенням на острови різних народів із Азії, що призвело до зміни етнічного складу населення більшості островів. Значна частина корінного населення Океанії проживає на дрібних островах Полінезії; тож необхідно звернути особливу увагу на традиційні форми їхньої культури та побуту.

Розглянувши перелічені питання, потрібно зробити порівняльну характеристику народів Австралійської та Океанійської історико-етнографічної провінції, тобто вказати їхні спільні та відмінні риси.

Розгляд третього питання, варто розпочати з того, що європейська колонізація Австралії та Океанії, яка розпочалася в XVIII столітті, справила глибокий і неоднозначний вплив на розвиток цих регіонів. Прибуття європейців призвело до значних змін у житті корінних народів, включаючи витіснення їх зі звичних земель, поширення хвороб, руйнування традиційного способу життя та культурної спадщини. Колонізатори активно освоювали нові території, розвивали сільське господарство, видобуток корисних копалин та будівництво міст, що сприяло економічному зростанню регіону. Однак цей процес супроводжувався жорстокою експлуатацією природних ресурсів та дискримінацією корінних народів. У результаті колонізації відбулася значна зміна етнічного складу населення, мовної картини та культурного ландшафту Австралії та Океанії. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що спадщина колоніального минулого продовжує впливати на сучасне життя цих регіонів, викликаючи гострі соціальні та політичні проблеми. На сьогодні питання прав корінних народів, збереження їхньої культурної спадщини та подолання наслідків колоніалізму залишаються актуальними для Австралії та Океанії.

Ведучи мову про сучасний етнічний склад населення Австралії та Океанії, необхідно зазначити, що він є результатом тривалого історичного розвитку, який включає тисячі років існування корінних народів та понад два століття європейської колонізації. Австралійські аборигени та меланезійці, мікронезійці та полінезійці, які населяли ці території до прибуття європейців, сьогодні становлять меншість населення. Їхні традиційні культури, мови та способи життя зазнали значних змін під впливом колонізації, урбанізації та глобалізації. Європейська колонізація призвела до масової еміграції з Європи, особливо з Великої Британії та Ірландії. Нащадки цих переселенців сьогодні складають значну частину населення Австралії та деяких островів Океанії. Протягом XX століття до Австралії та Океанії прибували емігранти з різних куточків світу, що призвело до формування мультикультурного суспільства. Китайці, індійці, філіппінці, в’єтнамці та представники багатьох інших народів зробили значний внесок у розвиток цих регіонів. Підсумовуючи розгляд останнього питання, необхідно зазначити, що сучасна Австралія та Океанія характеризуються високим рівнем міграції, що постійно змінює етнічний склад населення. Водночас корінні народи продовжують боротися за збереження своєї культурної ідентичності та визнання своїх прав.

Запитання та завдання

1. Охарактеризуйте історико-культурні райони Австралії та Океанії й їхній етнічний склад.
2. Опишіть антропологічний тип, мовні родини, побут, суспільну організацію, традиційні заняття, вірування аборигенів Австралії.
3. Назвіть характерні риси народів Меланезії.
4. Охарактеризуйте релігійні традиції народів Мікронезії.
5. Опишіть суспільну організацію народів Полінезії.
6. Визначте особливості традиційно-побутової культури англоавстралійців.
7. Дайте етнолінгвістичну характеристику Океанії.
8. Що вам відомо про релігійні вірування тасманійців?
9. Охарактеризуйте сучасне становище корінних народів Австралії.

10. Які основні мотиви та техніки використовували аборигени в своєму мистецтві? Як змінювалося їхнє мистецтво під впливом європейців?
11. Опишіть основні сюжети та персонажі міфології аборигенів. Розгляньте їхню роль у житті суспільства.
12. Визначте, які рослини використовували аборигени для лікування хвороб. Охарактеризуйте ритуали, що супроводжували ці практики.
13. Окресліть типи родинних відносин, характерні для аборигенів. Проаналізуйте, яким чином організовувалося суспільне життя.
14. Проаналізуйте наслідки колонізації для аборигенів Австралії. Як змінилося їхнє життя, релігія, культура?
15. Порівняйте суспільні системи аборигенів Австралії та народів Океанії. Які спільні та відмінні риси були характерні для цих суспільств?
16. Проаналізуйте, яким чином природні умови впливали на розвиток господарства, суспільства та культури різних народів регіону.
17. Порівняйте релігійні вірування аборигенів Австралії та народів Меланезії. Визначте спільні та відмінні риси їхніх релігій.
18. Дослідіть, яким чином контакти з європейцями, азіатами та іншими народами вплинули на культуру народів Океанії.
19. Розкажіть про рух за права аборигенів. Визначте основні вимоги аборигенів Австралії. Опишіть досягнуті ними успіхи.
20. Окресліть, які заходи нині вживаються для збереження мов, традицій та мистецтва аборигенів.
21. Проаналізуйте позитивні та негативні наслідки розвитку туризму для аборигенів.
22. Визначте виклики, що стоять перед аборигенами в XXI столітті. Розгляньте шляхи їхнього розвитку.
23. З'ясуйте роль жінки в традиційних суспільствах Австралії та Океанії. Охарактеризуйте її місце в суспільстві. Проаналізуйте, які зміни відбулися в її становищі в результаті колонізації.
24. Дослідіть, яким чином виховувалися діти в традиційних суспільствах Австралії та Океанії. Визначте, які знання та навички вони отримували.
25. Опишіть уявлення про життя після смерті, що існували у аборигенів та інших народів регіону.
26. Розгляньте значення музики і танців у житті аборигенів та народів Океанії. Визначте, які інструменти вони використовували.
27. Охарактеризуйте основні мовні сім'ї, представлені в Австралії. Виділіть риси, що об'єднують культури різних аборигенних народів.
28. Опишіть особливості соціально-політичної організації папуаських народів. Визначте релігійні вірування, поширені серед папуасів.
22. Розгляньте особливості мистецтва та архітектури полінезійських народів. Проаналізуйте, які міграційні процеси вплинули на заселення полінезійських островів.
23. Підготуйте презентацію про одну з аборигенних культур Австралії або Океанії.
24. Проаналізуйте сучасні рухи аборигенів за свої права.
25. Складіть порівняльну таблицю традиційних та сучасних занять народів Австралії та Океанії.

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Аборигени Австралії: від давнини до сьогодення.
2. Народи Океанії: культурна різноманітність та спільні риси. Порівняльний аналіз народів Меланезії, Мікронезії та Полінезії.
3. Вплив колонізації на культуру народів Австралії та Океанії.
4. Сучасні проблеми корінних народів Австралії та Океанії: збереження культурної спадщини, дискримінація, боротьба за права.
5. Мистецтво аборигенів: символіка, техніки, еволюція стилів.
6. Релігійні вірування аборигенів: віра в Духа, тотемні системи, шаманство.
7. Соціальна організація аборигенських суспільств: роди, клани, мови, обряди посвячення.
8. Традиційне господарство аборигенів: збиральництво, полювання, рибальство.
9. Мови аборигенів Австралії: класифікація, вимирання мов, спроби відродження.
10. Народи Тасманії: історія та культура.
11. Народи Меланезії: кастові системи, культи таємниць, магія.
12. Народи Полінезії: мореплавство, міфологія, соціальна структура.
13. Народи Мікронезії: традиційні релігії, мистецтво, суспільство.
14. Етнічні процеси в Австралії та Океанії в XX-XXI століттях: сучасні етнічні конфлікти, міграційні процеси та зміни у культурній ідентичності.
15. Туризм і його вплив на культуру корінних народів Австралії та Океанії.
16. Збереження культурної спадщини аборигенів: проблеми та перспективи.
17. Вплив європейської колонізації на корінні народи Австралії та Америки.
18. Жінки у традиційних суспільствах Австралії та Океанії.
19. Діти у традиційних суспільствах Австралії та Океанії.
20. Смерть і похоронні обряди у традиційних суспільствах Австралії та Океанії.
21. Музика і танці народів Океанії.
22. Екологічні знання аборигенів та їхнє застосування в сучасному світі.

Тема 6. ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКА ПРОВІНЦІЯ

1. Арктична історико-етнографічна область.
2. Канадська історико-етнографічна область.
3. Північноамериканська історико-етнографічна область.

Основна література

1. Балушок В. Г. Індіанці Північної Америки: посібник. Київ : Либідь, 2007.
2. Богуславська І. А. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
3. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
4. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2006.
5. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
6. Жуков Ю. М. Етнографія : навчальний посібник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004.
7. Етнологія: навчальний посібник / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
8. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
9. Маруcяк Ю. М. Етнологія: підручник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
10. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
11. Тиводар М. Етнологія. Ужгород,1998.
12. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.

Додаткова література

1. Балушок В. Міссісіпі – маловідома північноамериканська цивілізація доколумбової епохи *Народна творчість та етнографія.* 2005. № 5. С. 71–80.
2. Балушок В. Натчези – високорозвинений індіанський народ Північної Америки *Народна творчість та етнографія.* 2007. №. 2. С. 14–21.
3. Сідун Л.Ю. Історичні передумови розвитку полікультурної освіти в США *Науковий вісник ужгородського національного університету / Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Вип. 26. С. 195–198.
4. Щокін Г.В. Мезоамериканські релігії та їх старозавітні паралелі *Персонал.* 2003. № 4-6.
5. Adhikari K., Mendoza-Revilla J., Chacón-Duque J. C., Fuentes-Guajardo M., Ruiz-Linares A. (2016). Admixture in Latin America. Curr. Opin. Genet. Dev. 41, 106–114. 10.1016/j.gde.2016.09.003 [DOI] [PubMed] [Google Scholar]

Мета заняття

- Систематизувати знання студентів про етнічну різноманітність Північної Америки.
- Продемонструвати історичний розвиток народів цього регіону, їхні традиційні культури та сучасний стан.
- Виявити вплив європейської колонізації на розвиток корінних народів та формування сучасного етнічного ландшафту.
- Сформувати у студентів розуміння важливості вивчення культурної спадщини корінних народів Північної Америки.

Головні завдання заняття

- Визначити основні історико-етнографічні області Північної Америки.
- Охарактеризувати особливості традиційної культури корінних народів Північної Америки (ескімосів, алеутів, індіанців).
- Проаналізувати процес європейської колонізації та її наслідки для корінних народів.
- Оцінити сучасний стан корінних народів та їхню роль у суспільстві.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають системне уявлення про етнічний склад Північної Америки;
- зможуть аналізувати історичні процеси, які формували етнічний ландшафт регіону;
- удосконалять навички порівняльного аналізу різних культур;
- сформують власне бачення проблем, пов’язаних з збереженням культурної спадщини корінних народів.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- Простежити історичний розвиток корінних народів Північної Америки.
- Виявити різноманітність культурних традицій різних народів.
- Обговорити проблеми, пов’язані з колонізалізмом та його наслідками.
- Оцінити сучасні тенденції у розвитку відносин між корінними народами та більшістю населення.

Північноамериканська провінція, що охоплює величезні простори Канади, США, Гренландії, Бермудських та інших дрібних островів, характеризується винятковим кліматичним розмаїттям, включаючи зони Арктики, тундри, тайги, помірної зони та субтропіків. У її складі чітко виділяються арктична, канадська та північноамериканська історико-етнографічні області, кожна з яких, своєю чергою, поділяється на окремі підобласті. Варто зазначити, що до початку європейської колонізації в арктичній зоні проживали ескімоси, на Алеутських островах – алеути, а на більшості територій США та Канади – винятково індіанські етноси. Переселенці з Європи колонізували найбільш придатні для проживання простори, значно знищивши та витіснивши індіанців у менш пристосовані для життя райони. При підготовці до заняття треба враховувати, що

європейські переселенці належали до різних антропологічних підрас і типів великої європеоїдної раси та відмітних культурно-побутових традицій. Примітно, що європейці ініціювали переселення до Америки негроїдів, а в добу капіталізму – нових переселенців з Азії. Це спричинило формування расової, етнічної та культурно-побутової строкатості населення провінції.

У районах арктичної історико-етнографічної області проживають ескімоси (самоназва – інуїти) й алеути (самоназва – унанган), які належать до арктичної (ескімоської) підраси великої монголоїдної раси. Ці народи, хоча й були піддані значному зовнішньому впливу, зберегли унікальні культурні особливості. Вони розмовляють мовами ескімосько-алеутської сім'ї, що підкреслює їхню давню спорідненість та ізольований розвиток. Незважаючи на офіційне сповідування християнства, фактично під його прикриттям, зберігаються й активно практикуються первісні релігійні вірування та шаманізм. Це свідчить про глибоке коріння їхніх автохтонних світоглядних систем, які продовжують відігравати ключову роль у їхньому повсякденному житті, обрядах та сприйнятті світу. Шаманізм, зокрема, є не просто релігійною практикою, а цілісною системою знань, яка охоплює лікування, пророкування та спілкування з духами природи, що критично важливо для виживання в суворих арктичних умовах.

Розглядаючи етнічну спільноту – ескімосів (самоназва – інуїт), необхідно вирізнити три географічно-етнографічні групи, на які вони поділяються: західні, центральні та східні (гренландські). У цих групах виділяється п'ять господарсько-культурних комплексів, на кожному з яких варто окремо зупинитися. Треба звернути увагу на те, що ще задовго до приходу європейців ескімоси створили високоспеціалізовану культуру експлуатації природних ресурсів півночі.

Під час вивчення господарства ескімосів ключове значення має роль морського звіробійного промислу в їхньому житті та аналіз специфічних прийомів полювання. Ескімоси розробили складні стратегії для полювання на тюленів, моржів, китів та інших морських ссавців, використовуючи каяки, гарпуни й унікальні знання про поведінку тварин. Ці промисли були не просто засобом існування, а й формували всю їхню матеріальну культуру та соціальну структуру.

Що стосується поселень, то стійбища ескімосів типово складалися з кількох жител, у яких мешкали 3-4 споріднені сім'ї, що свідчить про колективний характер їхнього співжиття. Важливо розрізняти два основні типи житла: зимове та літнє. Зимові житла, такі як іглу (збудовані зі снігових блоків) або каркасні будинки, покриті шкірами (квігіаг), були призначені для тривалого перебування в умовах екстремального холоду, забезпечуючи максимальну теплоізоляцію. А літні житла, як правило, були легшими, мобільними наметами (тупіки) зі шкір, що дозволяло кочувати за міграціями дичини.

Особливу увагу слід приділити одягу ескімосів, який був максимально пристосований до умов холодного клімату. Виготовлений переважно зі шкір і хутра тварин (тюленів, карібу), він складався з декількох шарів, що забезпечували ефективну терморегуляцію. Двошаровий одяг з хутра всередину і зовні, з капюшоном, водонепроникні черевики (каміки) – все це приклад геніальної інженерії, що дозволяла виживати в Арктиці.

Далі необхідно виділити особливості суспільного устрою ескімосів. Їхнє суспільство характеризувалося відсутністю чіткої ієрархії та значною егалітарністю. Основою були малі сімейні групи, об'єднані родинними зв'язками, а прийняття рішень відбувалося на основі консенсусу. Відсутність постійних лідерів та значних майнових відмінностей є ключовою рисою.

Характеризуючи народну творчість, міфологію та фольклор ескімосів, варто зупинитися на їхніх найхарактерніших рисах. Міфи та легенди часто відображали їхню тісну взаємодію з природою, а також роль тварин-покровителів та духів. Фольклор містив епічні пісні, розповіді про полювання, героїчні вчинки, а також міфи про походження світу та людини. Ці розповіді передавалися з покоління в покоління, формуючи колективну пам'ять та ідентичність.

Релігія ескімосів переважно анімістична, що передбачає віру в одухотвореність природи та наявність душ у всіх об'єктів. При цьому вона також містила віру в невизначену магічну силу та розгалужену систему духів та божеств, таких як дух землі Тунг, морська господиня Сідій (Седна), мати-карібу та інші. Ці вірування регулювали їхню поведінку, визначали ритуали та обряди, спрямовані на гармонізацію відносин з навколишнім світом та забезпечення успішного полювання. Шамани відігравали центральну роль у цих взаємодіях, виступаючи посередниками між світом людей і світом духів.

До середини XX століття сформувалися чотири етнополітичні групи ескімосів: гренландські, американські, канадські та чукотські. Варто здійснити їхню порівняльну характеристику.

Алеути (самоназва – унанган) – це корінне населення Алеутських островів і південно-західного узбережжя Аляски, етнос з глибокими історичними коренями та унікальною культурою, що сформувалася в суворих умовах архіпелагу.

Їхнім основним заняттям до приходу європейців було морське полювання, рибальство і збиральництво. Ця господарська спеціалізація свідчить про високий ступінь адаптації до морського середовища та вміння використовувати його ресурси. Зокрема, алеути майстерно полювали на морських ссавців (тюленів, каланів, моржів) з використанням гарпунів, списів і спеціалізованих човнів-каяків. Рибальство забезпечувало стабільне джерело білка, а збиральництво – різноманітність раціону, включаючи їстівні рослини та молюски.

Знаряддя праці, промислову і бойову зброю, а також домашнє начиння алеути виготовляли з доступних матеріалів – дерево плавуна, камінь і кістка. Це підкреслює їхню винахідливість і здатність до раціонального використання природних ресурсів, навіть за їхньої обмеженості. При вивченні господарства та матеріальної культури алеутів, ключове завдання полягає у виявленні їхніх специфічних рис, що відрізняли їх від сусідніх народів і відображали їхній унікальний шлях розвитку.

Особливість соціальної організації полягала в тому, що населення кожного з островів чи їхніх груп становило самостійні територіальні об'єднання зі своїми діалектами і самоназвами. Ці спільноти очолювалися вождями, котрі вважалися нащадками давніх вождів, яким алеути поклонялися, що підкреслює спадковий характер влади та наявність культу предків. Після попереднього аналізу можливо здійснити порівняння становища вільного і повноправного населення з рабами,

що дозволить глибше зрозуміти соціальну диференціацію в алеутському суспільстві до колонізації. Рабство, як правило, було пов'язане з військовими полоненими або боргами.

Характеризуючи шлюбні відносини, варто звернути увагу на те, що в алеутів XVIII століття переважав парний вірилокальний шлюб, коли дружина переходила жити до чоловіка. Однак він часто поєднувався з тимчасовою матрілокальністю, коли молода пара якийсь час жила у сім'ї дружини. Це свідчить про перехідний характер сімейних норм. Важлива роль у соціальному житті алеутів належала таємним чоловічим союзам. Ці союзи відіграли значну роль в утвердженні патріархального роду, сприяючи консолідації чоловічої влади та передачі знань і традицій.

Щодо релігійних вірувань, то вже наприкінці XVIII століття алеути були навернені у православ'я, що істотно ускладнило вивчення їхньої автохтонної релігії. Водночас, розкриваючи релігійні уявлення алеутів, варто окремо зупинитися на поховальних обрядах, які, незважаючи на християнізацію, часто зберігали елементи давніх вірувань. Це проявлялося у складних ритуалах, пов'язаних з похованням, вірою в загробне життя та шануванням померлих. Алеутський фольклор зберігся у вигляді міфологічних переказів про тварин-покровителів, духів і надприродних істот. Особливої уваги заслуговують міфи про Великого Ворона, Ворона і Вороненя, що тісно пов'язані з тотемічними віруваннями та віддзеркалюють їхнє світосприйняття та взаємодію з тваринним світом.

Канадська історико-етнографічна область охоплює населення всіх просторів Канади і частково США, що лежить південніше арктичної історико-етнографічної області. Етнічна строкатість населення, особливості господарсько-культурних та соціальних традицій сформували в її складі три підобласті: індіанську, франкоканадську та англоканадську.

Аборигени Канади, внутрішніх районів Аляски та лісової смуги півночі США належать до американської підраси великої монголоїдної раси, розмовляють мовами алгокіно-мосанської групи та мовної групи на-дене. Наразі вони сповідують християнство, водночас зберігаючи чимало первісних релігійних вірувань і шаманізму. Індіанців окресленої території також називають лісовими мисливцями Канади і США. Їхнє господарство належить до ГКТ рухливих мисливців, риболовів і збирачів тайги та тундри. Розкриваючи характерні риси корінного населення канадської історико-етнографічної області, насамперед необхідно звернути увагу на те, що, залежно від локальних особливостей природно-географічних умов, в одних племен переважало лісове полювання, в інших – рибальство. Спочатку потрібно визначити рівень та основні тенденції господарських занять аборигенів. Розкриваючи особливості матеріальної культури лісових індіанців, окремо потрібно охарактеризувати чоловічий і жіночий одяг та взуття; літнє та зимове житло, знаряддя праці, зброю. У релігії місцевих аборигенів переплелися тотемістичні обряди і вірування з анімістичними поглядами на природу. Так, в алгонкінських племен майже повсюдно зберігалися традиції тотемізму у вигляді пошанування тотемних предків, магічних дій і заклинань, використання амулетів тощо. Варто відзначити, що у багатьох із них за тотемну тварину вважався ведмідь. На цій основі у деяких алгонкінських племен

склався культ ведмедя. В атапасків значного розвитку набув шаманізм, культ померлих предків, небесних світил, зокрема місяця, віра в потойбічне життя, переселення і перевтілення душ. Після цього необхідно розглянути родову організацію, сімейно-шлюбні й майнові відносини. На завершення потрібно охарактеризувати сучасне становище аборигенів.

Надалі рекомендується здійснити порівняльний аналіз характерних рис франко-канадської історико-етнографічної підобласті з англо-канадською історико-етнографічною підобластю, що дозволить глибше засвоїти дані питання.

Північноамериканська історико-етнографічна область охоплює континентальну частину США. До неї не входить територія Аляски, Гавайських та Алеутських островів. У складі північноамериканської історико-етнографічної області досить чітко виділяється сім таких історико-етнографічних підобластей: індіанці північно-східного узбережжя США (ірокези, алгокіни), індіанці південно-східного узбережжя США (мускоги, кусаби, гуали, тімукви [кріки], чікосави, чоктови, натчі [натчези]), індіанці північноамериканських степів і плато (етноси групи сіу, алгонкінської групи, групи кеддо, атабаської групи, шошонської групи), індіанці північно-західного узбережжя Північної Америки, індіанці Каліфорнії і тихоокеанського узбережжя США (етноси атабаської, юкі, хока-сіу, пенуті та шошонської мовних груп), індіанці Південного Заходу Північної Америки (пуебло, піми, навахи, апачі) та американська етнополітична спільнота.

Корінне населення північноамериканської історико-етнографічної області – індіанці – належать до великої монголоїдної раси, проте відрізняються яскраво вираженими характерними рисами у своєму фізичному типі. Важливо звернути увагу на причини появи таких відмінностей, які можуть бути пов’язані з адаптацією до різних кліматичних зон, генетичним дрейфом та впливом міграційних хвиль.

Принципово важливо підкреслити, що індіанці цієї області були надзвичайно неоднорідні як за мовною належністю, так і за господарсько-культурними типами. Це розмаїття визначалося унікальними екологічними умовами різних регіонів, що сформували різноманітні стратегії виживання. Так, збирачі й мисливці вели кочовий спосіб життя, переміщуючись у пошуках їжі, тоді як риболови та землероби – осілий, розвиваючи стаціонарні поселення та складніші форми господарювання. У зв’язку з цим, у кожної групи склалася своєрідна матеріальна та духовна культура, характерні риси якої необхідно детально виявити під час вивчення цього питання. Наприклад, для кочових племен прерій була характерна культура бізона, а для осілих землеробів південного заходу – складні іригаційні системи та унікальна архітектура пуебло.

До європейської колонізації населення Північної Америки перебувало на різних стадіях розпаду родового ладу, що свідчить про динамічний характер їхнього соціального розвитку. У мисливців, як правило, панували патріархальні відносини, проте часто зберігалися пережитки материнського роду, що вказує на перехідний етап у їхній соціальній еволюції. На противагу цьому, землеробські племена ірокезів вважаються класичним зразком розвиненого материнського роду. Їхня соціальна організація, де жінки відігравали центральну роль у

господарстві, політиці та спадкуванні, є предметом глибокого наукового вивчення. Життя п'яти ірокезьких племен, які входили до Ірокезької Ліги (або Конфедерації Ходеносауні), добре досліджене видатним американським етнографом Льюїсом Генрі Морганом. Його праці містять цінну інформацію про складні родові структури, політичну організацію та правові норми ірокезів. Працюючи над цією темою, особливо варто звернути увагу на третій розділ праці Фрідріха Енгельса "Походження сім'ї, приватної власності та держави", в якій, хоча і через призму марксистської теорії, проте подано глибоку характеристику родових відносин ірокезів підкреслюючи їхнє значення для розуміння ранніх форм людського суспільства.

У висновках необхідно з'ясувати закономірності розвитку вивчених етносів, порівняти їхні традиційні вірування, а також визначити вплив європейців на матеріальне та духовне життя населення північноамериканської провінції.

Запитання та завдання

1. Зробіть загальну характеристику американських континентів та їхніх народів.
2. Визначте особливості колонізації Північної Америки європейцями і формування її сучасного етнічного складу та роль у цьому процесі негрів Африки.
3. Дайте расову та лінгвістичну характеристику народів регіону.
4. Перерахуйте господарсько-культурні типи аборигенів Північної Америки до європейської колонізації.
5. Зробіть порівняльну характеристику арктичних мисливців та рибалок, лісових мисливців, землеробів.
6. Охарактеризуйте етнічні процеси в Північній Америці.
7. Порівняйте характерні риси франко-канадської та англо-канадської історико-етнографічних підобластей.
8. Визначте основні риси духовної культури ескімосів.
9. Розкрийте особливості матеріальної культури ірокезів.
10. Назвіть основні наслідки європейської колонізації.
11. Визначте основні фактори, що вплинули на формування індивідуальних культурних особливостей різних індіанських племен Північної Америки.
12. Охарактеризуйте основні етапи процесу урбанізації в Північній Америці.
13. Проаналізуйте, яким чином змінилися традиційні способи господарювання індіанських племен під впливом європейської колонізації.
14. Дослідіть роль релігійних вірувань у житті індіанських народів Північної Америки до та після колонізації.
15. Окресліть основні конфлікти, що виникали між європейськими колонізаторами та індіанськими племенами.
16. Простежте, яким чином змінювався статус жінок в індіанських суспільствах під впливом європейської колонізації.
17. Оцініть наслідки «Золотої лихоманки» для індіанських народів Північної Америки.
18. Розгляньте роль індіанських племен в американській війні за незалежність.

19. Проаналізуйте, яким чином змінювалося ставлення до індіанців в американському суспільстві протягом історії.
20. Визначте сучасні проблеми, що стоять перед індіанськими народами Північної Америки.
21. Охарактеризуйте адаптації до арктичних умов життя, що їх виробили ескімоси та алеути. Виділіть особливості їхньої культури, пов'язані з полюванням та рибальством.
22. Окресліть, які індіанські народи населяли територію Канади. Визначте особливості їхньої соціально-політичної організації.
23. Перелічіть індіанські племена, що населяли територію США. Проаналізуйте вплив європейської колонізації на їхню культуру.
24. Підготуйте презентацію про одну з корінних культур Північної Америки.
25. Проаналізуйте сучасні рухи корінних народів за свої права.
26. Складіть порівняльну таблицю традиційних та сучасних занять народів Північної Америки.

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Етногенез та етнічна історія доколумбової Америки.
2. Сучасний стан господарства народів Північної Америки.
3. Державні об'єднання доколумбової Америки: інки, ацтеки, майя.
4. Особливості колонізації Північної Америки різними європейськими державами: Порівняльний аналіз британської, французької та іспанської моделей колонізації.
5. Формування метисації в Північній Америці: історичні процеси та сучасний стан.
6. Традиційні способи господарювання індіанських племен Північної Америки до європейської колонізації.
7. Релігійні вірування індіанців: шаманізм, анімізм та їхня трансформація під впливом християнства.
8. Індіанські війни: причини, перебіг і наслідки конфліктів між індіанцями та європейськими колонізаторами.
9. Сучасний стан індіанських резервацій: проблеми та перспективи розвитку.
10. Мультикультурність США: історія формування та сучасні тенденції.
11. Афроамериканська культура: історія, внесок у розвиток американської культури та проблеми расової дискримінації.
12. Канадська ідентичність: формування й особливості.
13. Фольклор і легенди народів Північної Америки: їхнє значення для культури.
14. Рух за громадянські права у США: історія та сучасний стан.
15. Вплив глобалізації на культуру та суспільство Північної Америки.

Тема 7. НАРОДИ ПІВНІЧНОАФРИКАНСЬКОЇ, ЗАХІДНОАФРИКАНСЬКОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОАФРИКАНСЬКОЇ (ТРОПІЧНОЇ) ПРОВІНЦІЙ

1. Північноафриканська провінція:
   а) Єгипетська історико-етнографічна область;
   б) Магрібська історико-етнографічна область.

2. Західноафриканська провінція:
   а) Західносуданська історико-етнографічна область;
   б) Верхньогвінейська історико-етнографічна область.

3. Центральноафриканська (тропічна) провінція.

Основна література

1. Богуславська І. А. Етнологія: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
2. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
3. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2006.
4. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
5. Жуков Ю.М. Етнографія: Навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004.
6. Етнологія: навчальний посібник / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
7. Козлов В.І., Крупник І.І. Основи етнології: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
8. Художня культура світу. Африканський культурний регіон. / За ред. Н. Є. Миропольської. Київ, 2005.

Додаткова література

1. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
2. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
3. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
4. Марусяк Ю. М. Етнологія: Підручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
5. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
6. Тиводар М. Етнологія. Ужгород, 1998.
7. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.

Мета заняття

- Систематизувати знання студентів про етнічну різноманітність Африки, зокрема північної, західної та центральної частин континенту.
- Продемонструвати історичний розвиток народів цих регіонів, їхні традиційні культури та сучасний стан.
- Виявити вплив історичних, географічних та культурних факторів на формування етнічних спільнот Африки.
- Сформувати у студентів розуміння важливості вивчення культурної спадщини народів Африки та їхньої ролі в сучасному світі.

Основні завдання заняття

- Визначити основні історико-етнографічні області Північної, Західної та Центральної Африки.
- Охарактеризувати особливості традиційної культури народів цих регіонів (спосіб життя, релігії, мистецтво, соціальна організація).
- Проаналізувати вплив ісламської цивілізації, трансатлантичної работоргівлі та колоніалізму на розвиток африканських народів.
- Оцінити сучасний стан африканських народів та їхню роль у суспільстві.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають системне уявлення про етнічний склад Північної, Західної та Центральної Африки;
- зможуть аналізувати історичні процеси, які формували етнічний ландшафт регіону;
- розвинуть навички порівняльного аналізу різних культур;
- сформують власне бачення проблем, пов’язаних зі збереженням культурної спадщини африканських народів.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- Простежити історичний розвиток народів Північної, Західної та Центральної Африки.
- Виявити різноманітність культурних традицій різних народів.
- Обговорити проблеми, пов’язані з колоніалізмом та його наслідками.
- Оцінити сучасні тенденції у розвитку африканських країн.

Це семінарське заняття має на меті не лише передачу знань про етнічний склад Африки, а й розвиток у студентів критичного мислення, аналітичних навичок та глибокої зацікавленості до вивчення культурної різноманітності світу.

Розглядаючи перше питання, студентам слід наголосити, що у складі Північноафриканської провінції прийнято виділяти дві історико-етнографічні області: єгипетську і магрібську. Більшість населення Північної Африки розмовляє на місцевих діалектах арабської мови, що належать до семітської групи семіто-хамітської мовної сім’ї. Крім того, тут поширені мови берберської мовної

групи. Населення провінції є складовою середземноморської (індо-середземноморської) підраси великої європеоїдної сім'ї.

Зокрема, Єгипет традиційно вважається країною поливного землеробства. Тому, розглядаючи дане питання, особливу увагу належить зосередити на характерних рисах господарського життя селян (фелахів). Вивчаючи матеріальну культуру, необхідно виділити особливості поселень, жител і хатнього начиння. Характерно, що традиційний костюм (особливо жіночий) селян і жителів міст суттєво відрізнялися. У єгиптян панівною була мала моногамна сім'я. Однак ще на початку XIX століття тут була поширена полігамія чоловіків (утримання наложниць). У сільській місцевості зрідка зустрічалися нероздільні патріархальні сім'ї, які об'єднувалися у групи споріднених сімей і очолювалися шейхами. Тому необхідно визначити функції шейхів і сільських старост (одмів). Вивчаючи питання про сімейно-шлюбні відносини, зверніть увагу на те, що у фелахів ще й нині зустрічається кузенний шлюб; зрідка на селі траплялися випадки левірату; поширеними були ранні шлюби. Чимало давніх традицій збереглося в обрядах поховання. Аналізуючи їх, потрібно відзначити особливу роль плакальниць. Протягом другої половини XX століття поширилися стандартні форми європейського побуту і культури, а етнічні традиції єгиптян проявляються в усному і пісенному фольклорі, святах, обрядах і релігії. При розгляді цього питання студентам необхідно зупинитися на них.

У країнах Магрібу (Лівія, Туніс, Алжир, Марокко) проживає корінне населення, яке складається переважно з арабів і берберів (самоназва амазіт, аманат – «людина»), та вихідців із різних європейських країн Середземномор'я. Арабо-берберське населення належить до індо-середземноморської підраси великої європеоїдної раси, сповідує мусульманство сунітського напряму.

Увага повинна бути звернена на характер основних традиційних занять (орне зрошувальне землеробство і скотарство) арабів і берберів Магрібу. Крім того, визначити роль виноградарства та садівництва. Характеризуючи відмітності кочових скотарів і землеробів, важливо висвітлити основні риси їхньої матеріальної культури. В арабо-берберського населення Магрібу переважає моногамна двопоколінна сім'я (лише у берберської знаті ще й нині зустрічається багатошлюбність чоловіків [традиції наложництва]). Студентам потрібно визначити, які традиції панують у сімейних стосунках, обрядах і святах. Усі етноси Магрібу сповідують іслам. Проте в ньому проявляється низка місцевих традицій у культі святих, релігійних братствах і сектах, у переплетенні ісламу з домусульманськими віруваннями берберів. Далі необхідно з'ясувати, у чому полягають особливості духовної культури населення Магрібу.

Західноафриканська провінція займає простори між Республікою Судан на сході та узбережжям Атлантики – на заході, Північною Африкою – на півночі і Центральною Африкою – на півдні. Вона охоплює територію 20 країн, що входять до двох історико-етнографічних областей.

Західносуданська історико-етнографічна область охоплює Західну внутрішню Африку, більшість якої – пустеля Сахара, а решта – посушливі райони Сахелю. Населення області проживає у п'яти країнах – Чаді, Нігері, Малі, Мавританії, Західній Сахарі.

Варто звернути увагу на те, що населення Західного Судану ні в етнолінгвістичному, ні в господарсько-культурному плані не складає єдиного цілого. Незважаючи на це, спільність історичної долі, схожість умов соціально-економічного розвитку, постійні господарсько-культурні взаємовпливи та тривалі контакти з арабізованим мусульманським населенням Магрібу і Східного Судану спричинили складання у місцевих етносів багатьох спільних культурно-побутових рис і ознак, тобто формування Західносуданської історико-етнографічної області. В етнокультурному і господарському плані область неоднорідна, а тому найдоцільніше її вивчати за найчисленнішими і найтиповішими етносами: туби (самоназва – тебу, тібу, теда), загави, сари, багірми, туареги (самоназва імошаг), хауси, канурі, йоруби. Висвітлюючи це питання, потрібно окремо зупинитися на особливостях матеріальної та духовної культури зазначених етносів, оскільки специфічні риси народів західносуданської історико-етнографічної області найповніше проявляються саме в культурі.

Верхньогвінейська історико-етнографічна область займає значну прибережну смугу Західної прибережної Африки, простягаючись через територію 15 сучасних країн. Цей регіон вражає своєю етнічною мозаїчністю, адже тут проживає понад 250 етносів, кожен з яких має власну унікальну історію та культурну спадщину.

Враховуючи надмірну етнічну строкатість, а також значну етнокультурну та господарську неоднорідність населення Верхньогвінейської історико-етнографічної області, найбільш доречним методологічним підходом є вивчення етносів за характеристикою найтиповіших і найвпливовіших її представників. Серед таких ключових етнічних груп можна виділити:

1. Акан (самоназва – асанте або асантефо – «об'єднані для війни»). Цей потужний етнос, що проживає переважно на території сучасних Гани та Кот-д'Івуару, відомий своєю розвиненою державною організацією, зокрема, історичною імперією Ашанті. Їхня культура характеризується багатими традиціями золотарства, ткацтва (особливо кенте), складною системою спадкоємства (матрілінійністю) та розвиненою системою усного права.
2. Мандинго. Широко розселені по всій Західній Африці, від Сенегалу до Нігерії, мандинго відіграли значну роль у формуванні середньовічних імперій, таких як Малі. Вони відомі своїми традиціями торгівлі, поширенням ісламу, а також багатим усним епосом (особливо сказання про Сундіату Кейту) та музичною культурою, представленою такими інструментами, як кора.
3. Сонгаї (сонгай, сонгой): Цей етнос, чия історія тісно пов'язана з могутньою імперією Сонгаї в регіоні річки Нігер, славиться своїми торговельними шляхами, науковими центрами (Тімбукту) та вмінням адаптувати ісламські традиції до місцевих африканських реалій.
4. Фульби (самоназва – філани, фулани, фули, фуль, фулінки – «розсіяні, розпорошені»): Це один із найбільш поширених кочових та напівкочових народів Західної Африки, що відіграв ключову роль у поширенні ісламу та формуванні ряду теократичних держав. Їхнє господарство базується на скотарстві, а культура вирізняється унікальним мистецтвом розпису тіла, музикою та поезією.

Розглядаючи зазначені етноси, доцільно скласти порівняльну характеристику їхніх господарських занять, адже вони варіювалися від осілого землеробства до кочового скотарства, а також включали рибальство, ремесла та торгівлю. При цьому визначити характерні риси їхньої матеріальної культури (типи житла, одяг, знаряддя праці) та духовної культури (релігійні вірування, міфологія, мистецтво, фольклор). Крім того, важливо розкрити особливості їхнього суспільного життя (наявність родових, племінних чи державних структур, роль старійшин, вождів, релігійних лідерів) та сімейно-шлюбних відносин (форми шлюбу, роль чоловіка та жінки, правила успадкування), визначивши, від яких чинників вони залежали, будь-то природні умови, історичні події, вплив сусідніх культур чи релігійні доктрини. Такий комплексний підхід дозволить глибоко проаналізувати багатий етнографічний ландшафт Верхньогвінейської області.

Центральноафриканська (тропічна) провінція характеризується тим, що майже повністю охоплює басейн річки Конго, що історично сприяло формуванню унікального етнокультурного ландшафту. Переважна більшість із семи країн цієї провінції багатоетнічні, що відображає складну мозаїку народів та мов.

Серед найбільш значущих етнічних груп можна виділити:

- У Заїрі (сучасній Демократичній Республіці Конго) найбільшими нігеро-кордофанськими етносами є луби, конго, монго, руанда, рунді, банга.
- Найчисельнішими ніло-сахарськими етносами тут виступають лугбари.
- У Габоні домінуючими етносами є фанг, мпонгве, мбеті, пуні.
- В Екваторіальній Гвінеї – фанг, бубі.
- У Республіці Конго – конго, теке, мбоші.
- В Анголі – овімбунду, амбунду, конго, лумбу, ньянека.

Усі ці етноси, за винятком пігмеїв (від гр. *pigmaios* – «великий як кулак» – термін, що позначає групу племінних етносів Тропічної Африки, які не мають спільної самоназви і використовують племінні назви для самоідентифікації), належать до негрської підраси великої негроїдної раси.

Розкриваючи основні риси етносів Центральноафриканської (тропічної) провінції, необхідно акцентувати увагу на ролі господарських занять, які тісно пов’язані з природними умовами регіону. Полювання відігравало ключову роль у тропічних лісах, де розвивалися унікальні техніки для здобуття дичини, тоді як рибальство було основою існування на узбережжях річок, водойм та у приморських районах. Ці традиційні форми господарювання не лише забезпечували виживання, а й формували специфічні знання про навколишнє середовище, соціальні структури та світогляд.

Принципово важливим аспектом вивчення є з’ясування змін у матеріальному та духовному житті корінних етносів тропічної провінції після приходу європейців (XVI століття). Колонізація спричинила такі глибокі трансформації:

1. Економічні. Упровадження товарно-грошових відносин, розвиток плантаційного господарства, експлуатація природних ресурсів (наприклад, каучуку, мінералів), що призвело до руйнування традиційних економічних систем.

2. Соціальні. Насильницьке переселення, формування нових адміністративних одиниць, руйнування племінних структур, запровадження примусової праці та рабства.
3. Культурні та духовні. Поширення християнства, що вступало в конфлікт з автохтонними релігійними віруваннями та практиками, зміна традиційних цінностей, мовних ландшафтів та форм мистецтва.

Характеризуючи загальні риси суспільного ладу, доречно простежити його еволюцію, від ранніх родоплемінних структур до формування складніших політичних утворень (наприклад, доколоніальних королівств, таких як Конго), а потім до колоніальних адміністрацій та сучасних національних держав. Цей аналіз дозволить зрозуміти динаміку соціальних змін та вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів на розвиток народів Центральної Африки.

Підсумовуючи, необхідно виділити загальні особливості та характерні риси вивчених етносів, акцентуючи увагу на їхній взаємодії з навколишнім середовищем і впливі історичних факторів на їхній розвиток.

Запитання та завдання

1. Охарактеризуйте антропологічні та лінгвістичні особливості народів Північноафриканської провінції.
2. Проаналізуйте вплив арабської та європейської колонізації на формування сучасного етнічного складу населення Африки.
3. Антропологічний, етнолінгвістичний та релігійний склад населення Африки.
4. Охарактеризуйте землеробство єгиптян.
5. Назвіть основні традиційні заняття населення країн Магрибу.
6. Охарактеризуйте характерні риси найчисельніших етносів Західносуданської історико-етнографічної області.
7. Визначте характерні риси матеріальної культури найтиповіших етносів Верхньогвінейської історико-етнографічної області.
8. У чому проявляється своєрідність духовної культури населення Західноафриканської провінції?
9. Охарактеризуйте традиційну мисливську зброю пігмеїв.
10. Простежте взаємодію релігійних вірувань з традиційним африканським мистецтвом, зокрема з традиційною скульптурою та її двома основними видами – масками та статуетками.
11. Визначте основні соціально-політичні структури, характерні для різних регіонів Африки до колонізації (державні утворення, племінні об’єднання, родові системи).
12. Проаналізуйте вплив работоргівлі на демографічний склад і соціальну структуру африканських суспільств.
13. Оцініть наслідки колоніальної політики європейських держав для розвитку африканських культур.
14. Розгляньте роль жінок у традиційних африканських суспільствах (сім’я, економіка, політика, релігійні вірування).
15. Дослідіть, яким чином змінилися традиційні способи господарювання в Африці під впливом глобалізації (індустріалізація, урбанізація, зміна харчових звичок).

16. Визначте сучасні проблеми, що стоять перед африканськими народами (конфлікти, бідність, хвороби, міграція).
17. Охарактеризуйте особливості міграційних процесів в Африці (причини міграції, напрямки міграційних потоків, соціальні наслідки).
18. Проаналізуйте роль традиційних знань у сучасному африканському суспільстві (медицина, сільське господарство, освіта).
19. Оцініть, яким чином африканські культури вплинули на світову культуру (музика, танець, мистецтво, література).
20. Розгляньте перспективи розвитку африканських країн в умовах глобалізації (економічний розвиток, політична стабільність, соціальна справедливість).
21. Дослідіть вплив давньоєгипетської цивілізації на подальший розвиток регіону. Охарактеризуйте особливості сучасної єгипетської культури.
22. Визначте, які берберські племена населяли Магриб. Проаналізуйте вплив арабського завоювання на культуру регіону.
23. Окресліть, які імперії існували в Західному Судані. Виділіть особливості їхньої культури та суспільного устрою.
24. Охарактеризуйте особливості культури народів Бенінської затоки. Проаналізуйте який вплив мала трансатлантична работоргівля на регіон.
25. Підготуйте презентацію про одну з африканських культур.
26. Проаналізуйте сучасні рухи за права людини в Африці.
27. Складіть порівняльну таблицю традиційних та сучасних занять народів Північної, Західної та Центральної Африки.

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Етногенез та етнічна історія народів Африки.
2. Сучасні етнічні процеси на африканському континенті.
3. Характеристика особливостей традиційно-побутової культури історико-географічних районів Африки.
4. Порівняльна характеристика особливостей різних регіонів Африки (Північна, Західна, Центральна, Східна, Південна).
5. Еволюція культурних, соціальних і політичних систем африканських народів з давнини до сьогодення.
6. Сучасні процеси в Африці: урбанізація, зростання населення, зміна клімату.
7. Вплив колоніалізму, неоколоніалізму, глобалізації на розвиток африканських суспільств.
8. Взаємодія африканських культур з іншими культурами світу.
9. Традиційні релігії Африки.
10. Жінки в африканських суспільствах.
11. Африканське мистецтво.
12. Колоніальна спадщина в Африці.
13. Африка в глобальному світі.
14. Міграція з Африки.
15. Розвиток освіти в Африці.

Тема 8. НАРОДИ СХІДНОАЗІЙСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ

1. Тихоокеанська історико-етнографічна область:
   а) японці;
   б) айни;
   в) корейці;
   г) китайці.
2. Тибетська історико-етнографічна область.
3. Уйгурська історико-етнографічна область.
4. Монголо-бурятська історико-етнографічна область.

Основна література

1. Богуславська І. А. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
2. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
3. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2006.
4. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
5. Жуков Ю. М. Етнографія: навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004.
6. Ігнатьєв П. М. Країни Азії: особливості культури і побуту. Чернівці : Книги – ХХІ, 2011.
7. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
8. Культурологія: Теорія та історія культури. За ред. І. В. Захарченко. Київ : Либідь, 2004.
9. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
10. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.

Додаткова література

1. Марусяк Ю. М. Етнологія: підручник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
2. Надольська В. В. Загальна етнологія: понятійно-термінологічний апарат. Луцьк, 1999.
3. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. Львів: Афіша, 2008.
4. Утвенко В. В. Етнологія: навч. посіб. / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
5. Хоптяр Ю. А. Етнологія: навчальний посібник. Кам’янець-Подільський, 2008.
6. Хрипко М. Ю. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008.

Мета заняття

- Систематизувати знання студентів про етнічну різноманітність Східної Азії.
- Продемонструвати історичний розвиток народів цього регіону, їхні традиційні культури та сучасний стан.
- Виявити вплив географічних, історичних та культурних факторів на формування етнічних спільнот Східної Азії.
- Сформувати у студентів розуміння важливості вивчення культурної спадщини народів Східної Азії та їхньої ролі в сучасному світі.

Основні завдання заняття

- Визначити основні історико-етнографічні області Східної Азії.
- Охарактеризувати особливості традиційної культури народів цих регіонів (спосіб життя, релігії, мистецтво, соціальна організація).
- Проаналізувати вплив конфуціанства, даосизму, буддизму та інших релігій на розвиток культур Східної Азії.
- Оцінити сучасний стан народів Східної Азії та їхню роль у суспільстві.

Очікувані результати

Студенти:

- отримають системне уявлення про етнічний склад Східної Азії;
- зможуть аналізувати історичні процеси, які формували етнічний ландшафт регіону;
- розвинуть навички порівняльного аналізу різних культур;
- сформують власне бачення проблем, пов’язаних з збереженням культурної спадщини народів Східної Азії.

Запропоновані питання для обговорення дозволяють

- Простежити історичний розвиток народів Східної Азії.
- Виявити різноманітність культурних традицій різних народів.
- Обговорити вплив ідеограмних систем письма на розвиток культур.
- Оцінити сучасні тенденції у розвитку країн Східної Азії.

Східноазійська провінція, що охоплює території Японії, Південної та Північної Кореї, Китаю та Монголії, відзначається винятковою різноманітністю господарських і культурно-побутових традицій. Отже, її етноси доцільно характеризувати за історико-етнографічними областями, що дозволяє системно підійти до аналізу їхніх унікальних особливостей.

Тихоокеанська історико-етнографічна область охоплює населення Японії, Китаю, Республіки Кореї, Корейської Народно-Демократичної Республіки та Республіки Тайвань, яку Китай не визнає незалежною державою. Етноси цієї області характеризуються своєрідною історією та культурно-побутовими традиціями, тому кожен із них варто вивчати окремо, що забезпечить глибше розуміння їхньої самобутності.

Розглядаючи господарсько-культурні традиції японців (самоназва – ніхондзін), варто наголосити, що, попри формування міцно консолідованого

національного етносу, збереглася певна внутрішня етнографічна мозаїчність. Це проявляється в існуванні різних етнографічних та локальних груп, що відображають історичні, географічні та соціальні відмінності.

Особливу увагу потрібно приділити своєрідності рюкюсців, корінного населення архіпелагу Рюкю (Окінава). Вони відзначаються унікальною мовою (рюкюськими мовами), що відрізняється від японської, а також самобутньою духовною культурою, де сильнішими є анімістичні вірування та культ предків, відмінні від материкового синтоїзму та буддизму. Їхня історія насичена боротьбою за збереження ідентичності.

Не менш важливо розглянути комплексне становище буракумінів (ета) – історично дискримінованої соціальної групи, чиє походження пов'язане з певними професіями (наприклад, м'ясники, шкіряники), що в минулому вважалися «нечистими». Попри офіційне скасування дискримінації, буракуміни продовжують стикатися із соціальною стигматизацією та економічними труднощами, що свідчить про глибокі наслідки історичних соціальних ієрархій у сучасному японському суспільстві.

Характеризуючи особливості розвитку господарства японців, необхідно окремо зупинитися на високорозвиненій техніці обробітку поливних рисових полів, що є основою традиційного сільського господарства і вимагає складних іригаційних систем та колективної праці. Шовківництво, що має давні традиції, та квіткарство (особливо культивування хризантем і сакури) відображають не лише економічне значення, а й глибоку взаємодію японців з природою та їхні витончені естетичні традиції. Хризантема, зокрема, є імператорським символом, а сакура уособлює швидкоплинність життя та красу.

Розглядаючи національні страви, належить виділити не лише кулінарні аспекти, а й складний етикет приготування та подавання чаю. Чайна церемонія (тяною) – це складний ритуал, що виходить за межі простого вживання напою, підкреслюючи філософські, естетичні та медитативні аспекти повсякденного життя. Це демонструє прагнення до гармонії та досконалості в кожній дії.

Під час аналізу сімейно-родинних відносин необхідно розкрити особливості патріархальних сімейних традицій, що історично домінували в Японії. Зокрема, варто розглянути роль жінки в родині та суспільстві: попри традиційну підпорядкованість чоловікові, жінка відігравала ключову роль у веденні домашнього господарства, вихованні дітей та збереженні культурних цінностей. Традиційний жіночий одяг «кімоно», зачіски, взуття – усе це є не просто елементами гардеробу, а й індикаторами соціального статусу, віку та естетичних уподобань, що відображають складні культурні норми та естетику.

Крім того, необхідно охарактеризувати своєрідність традиційної культури, що об'єднує як матеріальні, так і духовні аспекти. Релігійний синкретизм є характерною рисою японського суспільства, де мирно співіснують синтоїзм (автохтонна релігія, заснована на шануванні камі – духів природи та предків) і буддизм (що прийшов з материка та вплинув на філософію, мистецтво та поховальні обряди). Поєднання релігійних канонів і сектантство (наприклад, численні буддійські секти, що розвинулися в Японії) відбиває складну духовно-

світоглядну систему японського суспільства, що постійно адаптується до нових викликів, зберігаючи при цьому свою унікальність.

Далі доцільно описати характерні риси айнів – етносу, який мешкає на півночі острова Хоккайдо, акцентуючи увагу на їхніх унікальних культурних аспектах, які відрізняють їх від основного японського населення.

Висвітлюючи етнічну історію корейців, необхідно визначити, як формувався корейський етнос, звернувши увагу на те, що у його формуванні брали участь три етнічні групи: палеоазійські, протоалтайські та австронезійські. Варто визначити, які чинники вплинули на процес етнічної консолідації середньовічної Кореї. Розглядаючи особливості господарства, соціальної організації суспільства та сімейно-родинних відносин, особливо зосередитися на стійкості сімейних традицій корейців, що свідчить про глибокі корені їхньої соціальної структури. Також варто відзначити важливу роль, яку відіграють в обрядах корейців процесії з різнокольоровими ліхтариками, зображеннями тварин, зміїв, чудовиськ, що відображає їхню багату міфологічну та релігійну спадщину. Крім того, необхідно висвітлити багате образотворче мистецтво корейців, яке демонструє їхній високий естетичний рівень.

Вивчення найчисленнішого етносу земної кулі – китайців – доцільно розпочати з розгляду етногенезу та основних етапів етнічної історії. Необхідно з'ясувати особливості розвитку господарства китайців; особливості ремесел та промислів, зокрема, таких, як ткацтво, гончарство, теслярство, плетіння, вишивання, різьба по дереву і каменю. Окремо варто звернути увагу на те, що Китай дав людству низку унікальних художніх ремесел: виробництво порцеляни, шовкових тканин, паперу, лаків, художнього бронзового литва, виготовлення розписаних і різьблених лакових виробів, дерев'яної гравюри, виробів із нефриту тощо, що підкреслює їхній внесок у світову матеріальну культуру. Також доцільно розглянути давні транспортні засоби. Студентам необхідно ознайомитися з традиційною архітектурою, інтер'єром та екстер'єром житла, що відбиває їхні життєві філософії та естетичні уподобання. Увага студентів повинна бути звернена на традиційний одяг китайців (оздоблення вишивками й аплікаціями), який часто несе символічне навантаження. Вивчаючи основні риси соціальної організації суспільства та сімейно-родинні відносини, треба звернути увагу на роль «цзунцзу» (великі патронімічні групи) в житті китайців, що підкреслює значення родових зв'язків. Крім того, важливо розглянути відображення родинного, вікового, географічного чинників у прізвищах китайців. При вивченні духовної культури необхідно окремо зупинитися на релігії (її види та традиційні вірування й обряди), фольклорі, театрі (виконання чоловіками жіночих ролей), образотворчому мистецтві (розписи на фарфорі і фаянсі), що демонструє багатство їхнього духовного світу.

Тибетська історико-етнографічна область охоплює територію Тибетського автономного округу, прилеглі території китайських провінцій Гуансі, Цинхай, Сичуань, Юньнань, а також прикордонні райони Індії та Бутану. Основне населення області тибетці (самоназва – пйоба) та близькі до них лоби, цяни, нуї, дулуни. Варто розглянути етнічний склад населення області та визначити специфіку господарства, яка часто пов'язана з високогірними умовами. При

цьому виділити панування патріархально-феодальних відносин, які формували соціальну ієрархію. Особливо необхідно підкреслити вплив ламаїзму на побутове і духовне життя суспільства, адже саме великі монастирі керували усім суспільним і господарським життям Тибету. Сім'я у тибетців – мала, шлюб – вірилокальний. Зрідка зустрічається полігамія для чоловіків і пережитки поліандрії, що свідчить про унікальні шлюбні звичаї. Варто окремо зупинитися на особливостях тибетської народної медицини, яка відома своїми давніми традиціями й ефективністю.

Уйгурська історико-етнографічна область займає значну територію Синьцзян-Уйгурського Автономного Району Китаю, що історично відігравав ключову роль на Шовковому шляху. Це географічне положення сприяло формуванню унікальної культури уйгурів, яка інтегрувала елементи різних цивілізацій – Центральної Азії, Близького Сходу та Китаю.

Необхідно всебічно розкрити особливості матеріальної та духовної культури уйгурів, акцентуючи увагу на їхніх унікальних традиціях, що відрізняють їх від інших етносів регіону.

У господарстві уйгурів провідне місце займало землеробство, зокрема вирощування бавовни, пшениці, кукурудзи, рису та різноманітних фруктів (винограду, динь, абрикосів). Це зумовлено сприятливими кліматичними умовами та розвиненою системою іригації, яка має давні традиції. Скотарство (розведення овець, кіз, коней) також відігравало важливу роль, особливо в гірських та напівпустельних районах.

Щодо матеріальної культури, то потрібно виділити такі аспекти:

1. Традиційне житло. Переважно саманні будинки з плоскими дахами, що сприяло адаптації до місцевого клімату. Характерною особливістю є внутрішнє планування з двориками та садами, яке створювало комфортний мікроклімат. У містах зустрічалися також будинки з цегли.

2. Одяг. Традиційний одяг вирізняється яскравістю кольорів і складними орнаментами. Чоловіки носять халати (*чапан*), тюбетейки (*допа*), а жінки – довгі сукні, жилетки та хустки, часто прикрашені вишивкою. Особливо відомі уйгурські атласні тканини, що виробляються за унікальною технікою.

3. Ремесла. Уйгури славляться своїми ремеслами, зокрема:

- Килимоткацтво. Уйгурські килими відомі своїми геометричними візерунками та багатою палітрою кольорів.
- Кераміка. Виробництво глиняного посуду, часто прикрашеного розписом.
- Ювелірне мистецтво. Майстерне виготовлення прикрас зі срібла та золота.
- Виробництво музичних інструментів. Створення унікальних інструментів, таких як дутар, тамбур, сатар.

Духовна культура уйгурів є унікальним синтезом ісламу та давніх доісламських вірувань, що відображає їхню багатовікову історію та контакти з різними народами. Переважна більшість уйгурів сповідує іслам сунітського напрямку. Іслам глибоко вкорінився в їхнє повсякденне життя, визначаючи

норми поведінки, моральні цінності та календар свят. Однак, поряд з ісламом, зберігаються елементи давнього шаманізму та анімістичних вірувань, що проявляється в культі святих місць, вірі в духів природи та використанні амулетів. Уйгурська мова належить до тюркської гілки алтайської мовної сім'ї і має давню писемну традицію. Вона є важливим маркером етнічної ідентичності. Уйгурська література має багатовікову історію, включаючи епоси, поезію, прозу. Особливо відомим є епос «Кутадгу Біліг» («Знання, що дарує щастя»). Фольклор представлений казками, легендами, прислів'ями, піснями, що відображають їхній світогляд та моральні цінності. Уйгурська музика вирізняється мелодійністю та ритмічністю, часто супроводжується грою на традиційних інструментах. Танці мають експресивний характер і виконуються під час свят та урочистостей. Особливо відомий музичний жанр «мукам», що являє собою цикл з 12 вокально-інструментальних творів. Образотворче мистецтво представлене каліграфією, мініатюрним живописом, орнаментальним мистецтвом, що прикрашає будинки, килими та посуд. Мотиви часто містять рослинні та геометричні елементи, а також зображення тварин.

Отже, уйгурська культура є яскравим прикладом етнокультурної самобутності, що сформувалася на перехресті цивілізацій та зберегла свої унікальні риси попри різноманітні історичні впливи. Її вивчення дозволяє глибше зрозуміти багатство культурної спадщини Центральної Азії та Китаю.

Монголо-Бурятська історико-етнографічна область охоплює значні території, що включають Монгольську Народну Республіку, китайську частину Монголії (Внутрішня Монголія) та російську Бурятію. Цей регіон об'єднує народи з тісними історичними та культурними зв'язками, які сформувалися під впливом кочового способу життя та спільної монгольської спадщини.

Розглядаючи населення цієї області, доцільно зупинитися на основних етапах його етнічної історії. Зокрема, варто дослідити роль стародавніх кочових імперій, таких як Сюнну, Сяньбі та власне Монгольська імперія Чингісхана, у формуванні монгольських та бурятських етносів. Необхідно простежити, як взаємодія з сусідніми народами (тюрками, китайцями) та поширення буддизму (ламаїзму) впливали на їхню ідентичність і культуру.

Особливої уваги вимагає характеристика господарських занять, які традиційно базувалися на кочовому скотарстві. Розведення п'яти видів худоби (коней, верблюдів, корів, овець і кіз) було основою виживання і визначило весь уклад життя. Тож потрібно розглянути специфіку кочівництва, сезонні перекочівлі (оттог), роль верблюдів та коней як транспортних засобів, а також розвиток пов'язаних з цим промислів – обробку шкір, вовни та виготовлення молочних продуктів. Незважаючи на кочовий спосіб життя, розвивалося й примітивне землеробство, особливо в бурятів і деяких груп монголів, які осідали біля річок.

Визначаючи характерні риси матеріальної культури, необхідно закцентувати увагу на юрті (монг. і бур. – *гер*), яка є символом кочового побуту та унікальним зразком архітектурної адаптації до степових умов; проаналізувати її конструкцію, внутрішнє оздоблення, а також мобільність, що дозволяла швидке

переміщення. Також належить розглянути традиційний одяг (делі, халат), головні убори, взуття (чоботи), що відрізнялися практичністю та були пристосовані до верхової їзди.

Духовна культура монголів і бурятів – це складна система, в якій тісно переплітаються елементи шаманізму та ламаїзму (тибетського буддизму). Необхідно розкрити роль шаманів у традиційному суспільстві, їхні обряди, вірування в духів природи та культ обо (жертвоприношення духам місцевості), а також важливо розглянути поширення буддизму, будівництво дацанів (монастирів), роль лам і буддійських свят у житті народу. Слід відзначити багатство усної народної творчості – епоси (*гесеріада*), казки, легенди, пісні, що відображають їхні героїчні минуле, світоглядні уявлення та повсякденне життя.

Розкриваючи особливості суспільного життя та сімейно-шлюбних відносин, необхідно з'ясувати, від яких чинників вони залежали. Суспільний устрій характеризувався наявністю родових та племінних структур, що згодом трансформувалися під впливом державних утворень (ханств). Варто розглянути роль ханів, нойонів (феодалів) та рядових скотарів. У сімейно-шлюбних відносинах переважав патріархальний рід, була поширена полігінія (багатоженство), особливо серед заможних верств, та левірат. Шлюби часто укладалися за домовленістю батьків, і мали важливе значення для підтримки родових зв'язків та економічної стабільності.

Загалом, комплексне вивчення цих аспектів дозволить зрозуміти динаміку розвитку монгольських та бурятських етносів, їхню стійкість перед викликами часу та унікальний внесок у світову культуру кочових народів.

На завершення заняття випливає змога порівняти характерні особливості етносів, які населяють східноазійську провінцію, виділивши спільні риси та відмітності. Це сприятиме формуванню комплексного бачення регіональної етнічної картини та глибшому усвідомленню взаємозв'язків між різними культурними системами.

Запитання та завдання

1. Охарактеризуйте етнічні процеси у Східній Азії.
2. Назвіть характерні риси населення Монголо-бурятської історико-етнографічної області.
3. Антропологічний склад і лінгвістична характеристика народів Тихоокеанської історико-етнографічної області.
4. Охарактеризуйте особливості розвитку господарства японців.
5. Опишіть традиційні вірування Кореї.
6. У чому виявляється своєрідність духовної культури тибетців?
7. Розгляньте етногенез та етнічну історію японців.
8. Розкрийте особливості матеріальної культури китайців.
9. Проаналізуйте соціальну організацію японців.
10. Визначте особливості духовної культури уйгурів.

11. Визначте основні соціально-політичні структури, що були характерні для різних регіонів Східної Азії до модернізації (імперії, царства, племінні об’єднання).
12. Проаналізуйте вплив Конфуціанства на формування китайської цивілізації та суспільства.
13. Охарактеризуйте роль жінок у традиційних східноазіатських суспільствах (сім’я, економіка, політика, релігійні вірування).
14. Дослідіть, яким чином змінилися традиційні способи господарювання в Східній Азії під впливом індустріалізації (від сільського господарства до промисловості).
15. Оцініть наслідки Другої світової війни для народів Східної Азії (колонізація, окупація, зміни в політичному устрої).
16. Визначте сучасні проблеми, що стоять перед східноазійськими народами (урбанізація, забруднення довкілля, економічна нерівність).
17. Охарактеризуйте особливості міграційних процесів у Східній Азії (причини міграції, напрямки міграційних потоків, соціальні наслідки).
18. Проаналізуйте роль традиційних знань у сучасному східноазіатському суспільстві (медицина, сільське господарство, освіта).
19. Дослідіть, яким чином східноазіатські культури вплинули на світову культуру (філософія, релігія, мистецтво, кулінарія).
20. Розгляньте перспективи розвитку східноазіатських країн в умовах глобалізації (економічний розвиток, політична стабільність, соціальна справедливість).
21. Порівняйте особливості різних народів Східної Азії (китайці, японці, корейці, монголи).
22. Прослідкуйте еволюцію культурних, соціальних та політичних систем східноазіатських народів з давніх часів до сьогодення.
23. Розкрийте особливості сучасних процесів, що відбуваються в Східній Азії, такі як урбанізація, зростання населення, зміна клімату.
24. Проаналізуйте вплив західної культури, глобалізації на розвиток східноазіатських суспільств.
25. Охарактеризуйте особливості японської кастової системи. Визначте релігійні вірування, поширені серед айнів.
26. Проаналізуйте вплив буддизму на тибетську культуру. Виділіть особливості тибетської мови.
27. Який вплив мала Велика шовкова дорога на розвиток уйгурської культури? Опишіть особливості уйгурської архітектури.
28. З’ясуйте, який спосіб життя вели монголи та буряти. Охарактеризуйте особливості їхньої кочової культури.
29. Підготуйте презентацію про одну з культур Східної Азії.
30. Проаналізуйте сучасні міграційні процеси в Східній Азії.
31. Складіть порівняльну таблицю традиційних та сучасних занять народів Східної Азії.

Теми реферативних доповідей та презентацій

1. Релігії Китаю (Давньокитайська міфологія; даосизм; конфуціанство; пізні народні культи).
2. Етногенез та основні етапи етнічної історії народів Південної Азії.
3. Антропологічна, етнолінгвістична та релігійна характеристика етносів Південної Азії.
4. Загальна характеристика народів Сибіру.
5. Особливості матеріальної та духовної культури народів Центральної Азії.
6. Етнічні процеси у Центральній Азії та Сибіру.
7. Взаємодія східноазіатських культур з іншими культурами світу.
8. Міждержавні відносини у Східній Азії.
9. Сучасна китайська філософія.
10. Синтоїзм і шінтоїзм у японській релігії.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ 1.
Теоретичні основи та історія етнологічної науки

I

1. Розкрийте предметну сферу етнології. Чим етнологія відрізняється від інших гуманітарних наук у визначенні свого об'єкта дослідження?
2. Проаналізуйте місце етнології в системі гуманітарних та суспільних наук. Які її ключові точки перетину та відмінності від суміжних дисциплін (історії, соціології, антропології, культурології)?
3. Охарактеризуйте основні завдання етнологічної науки. Яке її значення для сучасного суспільства та розуміння культурного різноманіття?
4. Детально проаналізуйте загальні методи етнологічних досліджень. Розкрийте їхні принципи та сфери застосування.
5. Опишіть методику збору польових етнографічних матеріалів. Які основні етапи та техніки використовуються в польових дослідженнях?
6. Яким чином відбувається підготовка етнографічних матеріалів до фондування та архівування? Опишіть етапи та вимоги до систематизації.
7. Назвіть та охарактеризуйте основні види роботи під час етнографічних експедицій. Які навички є ключовими для польового дослідника?
8. Детально охарактеризуйте правила ведення та зберігання польових документів. Яке значення має належне документування для достовірності етнологічних досліджень?
9. Вкажіть та проаналізуйте основні джерела етнології. Які типи джерел є найбільш інформативними для вивчення культури та побуту етносів?
10. Розкрийте особливості застосування реконструктивного методу в етнологічних дослідженнях. Наведіть приклади його використання для вивчення давніх культур.
11. Проаналізуйте особливості застосування методу типологічного аналізу в етнологічних дослідженнях. Яким чином він сприяє виявленню закономірностей у розвитку культур?
12. Охарактеризуйте компаративний (порівняльний) метод в етнології. Які його переваги та обмеження при вивченні різних етносів?
13. Розкрийте значення статистичних та кількісних методів в сучасній етнології. Де вони знаходять своє застосування?
14. Поясніть роль системного аналізу в етнологічних дослідженнях. Яким чином він допомагає зрозуміти складність етнічних систем?
15. Яке значення має інтердисциплінарний підхід в сучасній етнології? Наведіть приклади успішної співпраці з іншими науками.
16. Проаналізуйте етнографічні знання в Стародавній Греції та Римі. Які були перші спроби опису та класифікації народів? (Наприклад, праці Геродота, Тацита).
17. Розкрийте особливості накопичення етнологічних знань за доби Середньовіччя. Яку роль відігравали мандрівники та хроністи?

18. Якою була роль Великих географічних відкриттів у збагаченні знань з етнології? Як це вплинуло на формування уявлень про світове культурне різноманіття?
19. Охарактеризуйте вплив Просвітництва на розвиток етнологічних знань. Які нові ідеї та підходи з'явилися в цей період?
20. На який період припадає становлення етнології як самостійної науки? Які чинники сприяли цьому процесу?
21. Охарактеризуйте стан етнографічної науки в другій половині XIX століття. Які ключові події та дослідження відбувалися?
22. Проаналізуйте сучасний стан етнологічної науки в Україні та світі. Які виклики та перспективи її розвитку?
23. Охарактеризуйте особливості становлення етнології в різних країнах (на прикладі 2-3 країн). Чи існують регіональні відмінності у підходах?
24. Детально проаналізуйте еволюціонізм як першу наукову школу в етнології. Які її основні принципи, представники та критика?
25. Розкрийте основні ідеї неоеволюціонізму. Чим він відрізняється від класичного еволюціонізму?
26. Охарактеризуйте марксистську та радянську етнологічні школи. Які їхні теоретичні засади та вплив на дослідження?
27. Проаналізуйте дифузіонізм та його основні напрями (наприклад, «теорія культурних кіл»). Які були його внески в етнологію?
28. Розкрийте концепції основних течій фрейдизму та неофрейдизму в етнології. Як вони пояснювали культурні явища?
29. Охарактеризуйте функціоналізм та його національні особливості (наприклад, британський функціоналізм). Які його ключові ідеї та представники?
30. Дайте характеристику французькій соціологічній школі в етнології. Який її внесок у розуміння соціальних аспектів культури?
31. Проаналізуйте структуралістську школу в етнології (наприклад, К. Леві-Стросс). Які її основні принципи та методи дослідження?
32. Розкрийте сутність новітніх концепцій в етнології (наприклад, постмодернізм, постколоніальні дослідження). Які їхні особливості та вплив на сучасну етнологію?
33. Поясніть взаємозв'язок етнології та історії. Як вони доповнюють одна одну у вивченні минулого та сьогодення народів?
34. Охарактеризуйте зв'язок етнології і соціології. Які спільні об'єкти дослідження та методи вони використовують?
35. Розкрийте поняття «фолькскунде» та «фьолькеркунде» як прояви німецької народознавчої традиції. Які їхні особливості?
36. Поясніть, що таке культурна антропологія та її напрям дослідження культурного розвитку людства. Які її основні представники?
37. Охарактеризуйте соціальну антропологію як науку про особливості соціальної організації народів світу. В чому її фокус?
38. Як змінилися погляди на поняття «етнос» в науці протягом історії етнології? Назвіть ключові етапи.

39. Проаналізуйте теорію етносу. Які основні підходи до визначення етносу існують?
40. Визначте співвідношення понять «етнос» і «нація». Які їхні спільні риси та принципові відмінності?
41. Розкрийте поняття «етнічність» та її основні концепції. Як формується та підтримується етнічна ідентичність?
42. Охарактеризуйте етнічні процеси та запропонуйте спроби їх класифікації. Наведіть приклади асиміляції, консолідації, інтеграції тощо.
43. Поясніть, як етносоціологія досліджує соціальну зумовленість та багатоманіття функціонування етнічних рис культури і побуту.
44. Дайте загальну характеристику таким субдисциплінам етнології, як етнодемографія, етнолінгвістика, етнопсихологія, етнопедагогіка. Яка їхня роль у комплексному вивченні етносів?
45. Визначте роль географічної класифікації у вивченні народів світу. Наведіть приклади основних історико-етнографічних провінцій та областей.
46. Охарактеризуйте антропологічну класифікацію народів світу. Які її особливості та обмеження у використанні в етнологічних дослідженнях?
47. Визначте особливості етнолінгвістичної класифікації народів. Яке значення має мова як маркер етнічної приналежності?
48. Розкрийте категорії етнолінгвістичної класифікації (мовні сім'ї, групи, підгрупи, мови). Наведіть приклади.
49. Зробіть порівняльну характеристику слов'янської групи мов. Які їхні спільні риси та відмінності?
50. Розгляньте самостійні (ізольовані) мови. Які причини їхнього існування?
51. Охарактеризуйте класифікацію народів за господарсько-культурними типами. Як природне середовище впливає на формування господарства та культури?
52. Охарактеризуйте класифікацію етносів за релігійною належністю. Яка роль релігії у формуванні етнічної ідентичності?
53. Проаналізуйте релігійну структуру населення світу. Які світові релігії є найпоширенішими та які їхні особливості?
54. Визначте співвідношення категорій «раса» і «етнос». В чому їхні принципові відмінності та чи є між ними взаємозв'язок?
55. Зробіть порівняльну характеристику політеїстичних і монотеїстичних релігій світу. Наведіть приклади.
56. Охарактеризуйте найдавніші форми релігійних вірувань (тотемізм, анімізм, фетишизм, магія). Які їхні особливості?
57. Визначте співвідношення понять «етнічна спільність» і «мовна спільність». Чи завжди вони збігаються?
58. Поясніть, що таке мова і які існують концепції її походження.
59. Охарактеризуйте історико-етнографічну (історико-культурну) класифікацію. Які її основні принципи?
60. Назвіть основні наукові установи та організації етнологічної науки в Україні та світі. Яка їхня роль у розвитку дисципліни?

61. Розкрийте особливості організації етнологічної науки в різних країнах світу. Які існують моделі інституціоналізації?
62. Перерахуйте найзначніші етнографічні музеї світу. Дайте коротку характеристику їхніх експозицій та колекцій.
63. Проаналізуйте значення Кодексу професійної етики антрополога, етнографа та етнолога. Чому етичні норми є ключовими в цій сфері?
64. Охарактеризуйте Кодекс професійної етики етнографа українських антропологів, етнографів і демографів 1992 року. Які його основні положення?
65. Які етичні дилеми можуть виникати під час польових етнологічних досліджень? Запропонуйте шляхи їх вирішення.
66. Поясніть важливість конфіденційності та інформованої згоди в етнологічній практиці.
67. Яку роль відіграють етнографічні архіви у збереженні та доступності матеріалів?
68. Обґрунтуйте необхідність критичного підходу до інтерпретації етнологічних джерел.
69. Розкрийте поняття «культурної чутливості» в етнологічних дослідженнях.
70. Яким чином етнологи можуть сприяти подоланню стереотипів та упереджень у суспільстві?
71. Проаналізуйте роль генеалогічних досліджень в етнології. Як вони допомагають відслідковувати родинні зв'язки та міграції?
72. Розкрийте особливості вивчення матеріальної культури етносів. Які об'єкти є предметом дослідження?
73. Охарактеризуйте методику вивчення традиційного житла та поселень.
74. Поясніть, як етнологи досліджують традиційний одяг та його символічне значення.
75. Проаналізуйте роль традиційних ремесел у культурі етносу. Як їх вивчають?
76. Розкрийте особливості вивчення традиційної кухні та харчових звичаїв.
77. Охарактеризуйте методику дослідження фольклору (усної народної творчості).
78. Поясніть роль музики та танцю в етнічних культурах. Як їх досліджують?
79. Проаналізуйте особливості вивчення сімейних та родинних відносин в етнології.
80. Розкрийте поняття «обряд» та «ритуал» у етнології. Наведіть приклади.
81. Охарактеризуйте обряди життєвого циклу (народження, весілля, похорон).
82. Поясніть значення свят та обрядового календаря в культурі етносу.
83. Проаналізуйте традиційні форми соціальної організації (община, рід, плем'я).
84. Розкрийте особливості вивчення правових систем традиційних суспільств.
85. Охарактеризуйте роль міфу та світогляду в етнічних культурах.
86. Поясніть, як етнологи досліджують систему цінностей етносу.
87. Проаналізуйте особливості вивчення етнічної символіки та орнаменту.
88. Розкрийте роль етнічних меншин у сучасному світі. Які виклики вони зустрічають?

89. Охарактеризуйте феномен «етнічної пам’яті». Як вона формується та передається?
90. Поясніть, що таке «культурний ландшафт» в етнології.
91. Проаналізуйте вплив урбанізації на традиційні культури.
92. Розкрийте особливості вивчення етнічних субкультур.
93. Охарактеризуйте роль гендерних досліджень в етнології.
94. Поясніть значення візуальної етнографії (фото, кіно, відео) у сучасних дослідженнях.
95. Проаналізуйте вплив глобалізації на етнічні культури.
96. Розкрийте поняття «культурний шок» та «культурна адаптація».
97. Охарактеризуйте роль етнографічного туризму. Які його позитивні та негативні сторони?
98. Поясніть, що таке «етнічне підприємництво».
99. Проаналізуйте роль діаспор у збереженні та розвитку етнічних культур.
100. Розкрийте поняття «міжкультурна комунікація» та її значення.
101. Охарактеризуйте основні бар’єри міжкультурної комунікації.
102. Поясніть роль етнічних стереотипів та упереджень у міжетнічних відносинах.
103. Проаналізуйте методи боротьби з етнічною дискримінацією.
104. Розкрийте особливості етнополітики в багатонаціональних державах.
105. Охарактеризуйте механізми мирного врегулювання етнічних конфліктів.
106. Поясніть, що таке «етнічна картографія». Які дані вона відображає?
107. Проаналізуйте вплив кліматичних змін на традиційні господарсько-культурні типи.
108. Розкрийте поняття «корінні народи» та їхній міжнародно-правовий статус.
109. Охарактеризуйте роль етнології у формуванні національної ідентичності.
110. Поясніть, як етнологія допомагає уникнути етноцентризму.
111. Проаналізуйте внесок етнології у світову скарбницю знань про людство.
112. Розкрийте перспективи розвитку етнології у XXI столітті.
113. Охарактеризуйте роль етнологічної освіти у сучасному світі.
114. Поясніть, що таке «етнічна мозаїка».
115. Проаналізуйте взаємозв’язок етнології та екології.
116. Розкрийте особливості вивчення міжетнічних шлюбів та їхнього впливу на етнічні процеси.
117. Охарактеризуйте поняття «культурний спадок» та його захист.
118. Поясніть, як етнологія сприяє міжкультурному діалогу.
119. Проаналізуйте виклики та можливості етнологічних досліджень в умовах гібридних воєн та інформаційних конфліктів.
120. Яким чином етнологічні знання можуть бути використані для формування ефективної державної політики у сфері міжетнічних відносин?

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ 2.
Етнічна карта людства

1. Охарактеризуйте історико-культурні райони Австралії та Океанії. Назвіть їхні основні етнічні групи та їхнє сучасне становище.
2. Детально опишіть антропологічний тип, мовні родини, особливості побуту, суспільну організацію, традиційні заняття та вірування корінних народів Австралії (аборигенів). Які зміни відбулися після європейської колонізації?
3. Розкрийте етнічні процеси в Австралії та Океанії. Проаналізуйте процеси асиміляції, аккультурації та збереження традиційних культур.
4. Зробіть загальну характеристику регіону Австралії та Океанії. Визначте його географічні, кліматичні та природні особливості, що вплинули на формування етнічного складу та культур.
5. Розкрийте особливості традиційно-побутової культури англо-австралійців. Які елементи британської культури були адаптовані до місцевих умов?
6. Дайте етнолінгвістичну характеристику Океанії. Назвіть основні мовні сім'ї та їхнє розповсюдження.
7. Проаналізуйте сучасне становище корінних народів Австралії. Які соціальні, економічні та культурні проблеми вони стикаються, та які кроки вживаються для їхнього вирішення?
8. Зробіть загальну характеристику папуаської історико-етнографічної області. Опишіть її географічні межі, основні етноси та їхні унікальні культурні риси.
9. Розкрийте особливості тасманійської історико-етнографічної підобласті. Якою була доля корінних тасманійців та їхньої культури?
10. Загальна характеристика англо-австралійської історико-етнографічної області. Яким чином відбувалося формування її етнічного складу?
11. Детально опишіть антропологічний тип, мовні родини, побут, суспільну організацію, традиційні заняття та вірування народів Меланезії. (наприклад, Нова Гвінея, Фіджі).
12. Детально опишіть антропологічний тип, мовні родини, побут, суспільну організацію, традиційні заняття та вірування народів Мікронезії. (наприклад, Маршаллові Острови, Мікронезія).
13. Детально опишіть антропологічний тип, мовні родини, побут, суспільну організацію, традиційні заняття та вірування народів Полінезії. (наприклад, Маорі, Гавайці, Самоанці).
14. Охарактеризуйте країни, народи та мови Південно-Східної Азії. Назвіть основні етнічні групи та їхнє розселення.
15. Назвіть характерні риси матеріальної та духовної культури народів Південно-Східної Азії. Наведіть приклади традиційного житла, одягу, релігійних практик.
16. Проаналізуйте етногенез і етнічну історію народів Східної Азії. Які ключові події вплинули на формування сучасних етносів?

17. Визначте антропологічний склад, мови та релігії населення Азії в цілому. Які расові та лінгвістичні групи домінують?
18. Розкрийте соціальну організацію та особливості духовної культури народів регіону (на прикладі одного-двох субрегіонів Азії).
19. Охарактеризуйте етнічні процеси у Південній, Південно-Східній та Східній Азії. Проаналізуйте фактори, що впливають на етнічні зміни.
20. Назвіть основні етапи етнічної історії Південно-Східної Азії.
21. Визначте господарсько-культурні типи та специфіку матеріальної культури народів Східної Азії. Як вони адаптувалися до природних умов?
22. Охарактеризуйте етнічні процеси в Ізраїлі. Проаналізуйте взаємодію різних етнічних та релігійних груп.
23. Назвіть характерні риси народів Кавказької провінції. Опишіть їхнє етнолінгвістичне різноманіття.
24. Зробіть загальну характеристику народів Сибіру. Визначте їхні традиційні заняття, побут та вірування.
25. Охарактеризуйте особливості матеріальної і духовної культури народів Центральної Азії. Наведіть приклади традиційного житла, одягу, свят.
26. Проаналізуйте етнічні процеси у Центральній Азії та Сибіру. Який вплив мали історичні події на етнічний склад цих регіонів?
27. Назвіть характерні риси народів Закавказзя. Опишіть їхню етнічну історію та культурне розмаїття.
28. Визначте вплив ісламу на культуру мусульманських народів Азії. Наведіть конкретні приклади в різних сферах життя.
29. Зробіть загальну характеристику Тихоокеанської історико-етнографічної області. Які її географічні межі та етнічні групи?
30. Назвіть основні етапи етнічної історії китайців. Проаналізуйте формування єдиної китайської ідентичності.
31. Дайте загальну характеристику Тибетської історико-етнографічної області. Опишіть її географію, релігію (буддизм) та традиційний спосіб життя.
32. Охарактеризуйте матеріальну і духовну культуру народів Південно-азіатської історико-етнографічної провінції.
33. Дайте оцінку традиційній культурі Шрі-Ланки. Визначте її унікальні риси та вплив різних релігій.
34. Охарактеризуйте індуїзм та кастовий поділ суспільства Індії. Який вплив вони мають на повсякденне життя та соціальну структуру?
35. Загальна характеристика Уйгурської історико-етнографічної області. Опишіть її етнічний склад та культурні особливості.
36. Зробіть етнолінгвістичну характеристику Ірано-афганської історико-етнографічної області. Які мовні сім'ї та групи переважають?
37. Назвіть характерні риси народів Південно-Східноазійської історико-етнографічної провінції.
38. Дайте загальну характеристику Монголо-бурятської історико-етнографічної області. Опишіть традиції кочового скотарства.

39. Охарактеризуйте антропологічний, етнолінгвістичний та релігійний склад населення Африки. Які основні расові та мовні групи представлені?
40. Детально розгляньте історико-географічне районування Африки. Назвіть основні провінції та їхні характеристики.
41. Охарактеризуйте етногенез та етнічну історію народів Африки. Які чинники впливали на їхнє формування?
42. Дайте характеристику особливостей традиційно-побутової культури історико-географічних районів Африки (на прикладі двох-трьох регіонів).
43. Проаналізуйте етнічні процеси на африканському континенті. Які виклики та конфлікти існують?
44. Дайте загальну характеристику африканського континенту з етнологічної точки зору.
45. Проаналізуйте політичну карту Африканського континенту з точки зору етнічного розселення. Які проблеми виникають внаслідок штучних кордонів?
46. Визначте вплив арабської та європейської колонізації на формування сучасного етнічного складу населення Африки.
47. Дайте загальну характеристику народів Північноафриканської провінції (Магрибу). Які їхні спільні риси та відмінності?
48. Назвіть характерні риси Малагасійської історико-етнографічної області. Які особливості її етногенезу?
49. Загальна характеристика народів Західноафриканської провінції. Опишіть їхні традиційні державні утворення.
50. Дайте етнолінгвістичну характеристику Південноафриканської провінції. Які мовні групи переважають?
51. Назвіть характерні риси народів Центральноафриканської (тропічної) провінції. Які особливості їхнього традиційного господарства?
52. Проаналізуйте етногенез, етнічний та антропологічний склад населення Західної Європи.
53. Розкрийте етнолінгвістичну класифікацію народів Західної Європи. Назвіть основні мовні сім'ї (германська, романська, кельтська).
54. Визначте регіональні особливості традиційно-побутової культури народів Західної Європи. Наведіть приклади.
55. Проаналізуйте етнічні процеси у Західній Європі. Які виклики пов'язані з міграцією та мультикультуралізмом?
56. Назвіть характерні риси народів Середземноморсько-піренейської історико-етнографічної області. Опишіть їхні культурні особливості.
57. Зробіть загальну характеристику європейського материка та його народів. Визначте основні етнічні групи та їхнє розселення.
58. Охарактеризуйте формування загальноетнічних рис культури французів.
59. Вкажіть особливості господарсько-культурного розвитку іспанців.
60. Назвіть характерні риси романських народів. Які їхні спільні мовні та культурні риси?

61. Охарактеризуйте етноси Великобританії (англійці, шотландці, валлійці, ірландці).
62. Надайте антропологічну та лінгвістичну характеристику угорців, греків, албанців та басків. Яка їхня унікальність серед європейських народів?
63. Розкрийте особливі риси матеріальної і духовної культури голландців.
64. Зробіть загальну характеристику західних слов'ян (поляки, чехи, словаки). Опишіть їхні спільні та відмінні риси.
65. Вкажіть характерні риси румунів і молдаван. Проаналізуйте їхнє етнічне формування.
66. Зробіть загальну характеристику південних слов'ян (серби, хорвати, болгари, словенці, македонці, боснійці). Проаналізуйте їхню етнічну історію.
67. Розкрийте характерні риси східних слов'ян (українці, росіяни, білоруси). Які їхні культурно-історичні зв'язки?
68. Дайте етнолінгвістичну характеристику неслов'янських народів Східної Європи (наприклад, балтійські народи, угро-фінські народи).
69. Зробіть загальну характеристику Кавказу як особливої історико-етнографічної області. Опишіть її унікальне етнічне та мовне розмаїття.
70. Надайте антропологічну та лінгвістичну характеристику народів Прибалтики (литовці, латиші, естонці).
71. Охарактеризуйте етногенез та етнічну історію доколумбової Америки. Назвіть основні археологічні культури та цивілізації.
72. Проаналізуйте сучасний стан господарства народів Північної Америки (корінних народів та сучасного населення).
73. Опишіть державні об'єднання доколумбової Америки: інки, ацтеки, майя. Які були їхні досягнення в культурі та організації суспільства?
74. Дайте загальну характеристику народів Латиноамериканської історико-етнографічної провінції. Опишіть їхній змішаний етнічний склад.
75. Проаналізуйте історію та значення Союзу ірокезьких племен (1700-1777 рр.).
76. Вкажіть характерні риси народів Карибської затоки. Які етнічні групи представлені в цьому регіоні?
77. Дайте оцінку амазоно-бразильської історико-етнографічної області. Опишіть її унікальні природні умови та їхній вплив на культуру.
78. Розкрийте особливості матеріальної та духовної культури населення Мексики. Які елементи доколумбових культур збереглися до сьогодні?
79. Дайте загальну характеристику народів Центральної Америки.
80. Проаналізуйте етнічний склад та культурні особливості корінних народів Північної Америки. Наведіть приклади різних племен та їхніх традицій.
81. Розкрийте вплив європейської колонізації на етнічний склад та культуру народів Північної та Південної Америки.
82. Охарактеризуйте формування сучасних націй в Латинській Америці.
83. Поясніть поняття «метиси», «мулати», «самбо» та їхнє місце в етнічній структурі Америки.

84. Проаналізуйте особливості міграційних процесів в Північній Америці та їхній вплив на етнічний ландшафт.
85. Охарактеризуйте роль африканської діаспори в культурі країн Карибського басейну та Південної Америки.
86. Розкрийте традиційні заняття та побут індіанців Амазонії.
87. Які проблеми існують у відносинах між корінними народами та державами в Америці?
88. Охарактеризуйте етнографічні особливості Андського регіону Південної Америки.
89. Поясніть, що таке «етнічний геноцид» на прикладі історії деяких корінних народів Америки.
90. Проаналізуйте етнічні процеси в Канаді (франко-канадці, англо-канадці, корінні народи).
91. Визначте етнічні землі та політичні кордони України. Які етноси традиційно проживають на території України?
92. Детально опишіть історико-етнографічне районування України. Назвіть основні регіони та їхні етнокультурні особливості.
93. Розкрийте основні концепції етногенезу українців та її етнічну історію. Які теорії існують щодо походження українського народу?
94. Розкрийте традиційні народні вірування та обряди українців. Язичницькі елементи у християнській культурі.
95. Охарактеризуйте сучасні етнічні процеси в Україні. Проаналізуйте міграції, етнічну консолідацію та інтеграцію.
96. Розкрийте концепції етногенезу східних слов’ян. Назвіть основні етапи їхньої етнічної історії.
97. Вкажіть основні етапи розвитку української етнології. Назвіть видатних українських етнологів.
98. Назвіть та опишіть особливості матеріальної культури українців. (житло, одяг, народні ремесла).
99. Охарактеризуйте духовну культуру українців. (фольклор, свята, обряди, звичаї).
100. Проаналізуйте вплив різних релігій на культуру східних слов’ян.
101. Охарактеризуйте традиційне господарство українців.
102. Розкрийте особливості сімейно-родинних відносин в українській культурі.
103. Поясніть значення українського орнаменту та символіки.
104. Проаналізуйте сучасні тенденції розвитку української етнічної культури в умовах глобалізації.
105. Розкрийте роль української діаспори у світі.
106. Охарактеризуйте традиції українського народного мистецтва.
107. Поясніть значення святкування Різдва та Великодня в українській традиції.
108. Проаналізуйте роль козацтва у формуванні української етнічної ідентичності.
109. Розкрийте особливості української народної кухні.
110. Охарактеризуйте традиційну українську музику та танці.

111. Поясніть роль весільних обрядів у українській культурі.
112. Проаналізуйте вплив радянського періоду на етнічні процеси в Україні.
113. Розкрийте поняття «етнічна група» та «етнічна меншина» в контексті України.
114. Охарактеризуйте етнокультурне різноманіття Східної Європи.
115. Які виклики стоять перед збереженням та розвитком культури малих етнічних груп в Україні?
116. Проаналізуйте роль української мови у формуванні національної ідентичності.
117. Розкрийте особливості традиційних народних промислів України.
118. Охарактеризуйте етнічну ситуацію на тимчасово окупованих територіях України.
119. Поясніть значення етнографічних досліджень для відновлення історичної пам’яті України.
120. Яким чином етнологічні знання можуть сприяти зміцненню національної єдності в Україні?

ОРІЄНТОВНІ ЗРАЗКИ ТЕСТІВ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ З КУРСУ «ЕТНОЛОГІЯ»

1. *Позначте серед наведених суджень правильне визначення поняття «етнологія»:*
   а) це наука про матеріальну культуру суспільства, яка досягнута ним у процесі історичного розвитку;
   б) це наука, в центрі досліджень якої перебувають етноси, їх культура і побут;
   в) це наука, в центрі досліджень якої перебувають етноси та їх побут.

2. На який час припадає становлення етнології як науки?
   а) друга половина XVIII ст.;
   б) 20-30- ті рр. XIX ст.;
   в) 60-70-ті рр. XIX ст.;
   г) 20-30-ті рр. XX ст.

3. Ким розроблений особливий напрям дифузіонізму під назвою «теорія культурних кіл»?
   а) Броніславом Малиновським;
   б) Льюїсом Морганом;
   в) Фріцом Гребнером;
   г) Гербертом Спенсером.

4. У сучасній антропології використовують дві класифікації людських рас – морфологічну і популяційно-генетичну.
   Так. Ні.
   Позначте правильну відповідь.

5. Назвіть науку про походження, еволюцію людини, виникнення людських рас:
   а) біологія;
   б) етнографія;
   в) антропологія;
   г) археологія.

6. Як називається одна з форм ранньої релігії, заснована на переконанні, що певна людина, перебуваючи у стані ритуального екстазу, спілкується з духами та за їх допомогою лікує або передбачає майбутнє?
   а) анімізм;
   б) фетишизм;
   в) магія;
   г) шаманізм?

7. Племена ірокезів були:
   а) кочівниками;
   б) землеробами.

8. Хто з учених сформулював основні теоретичні засади дифузіонізму?
   а) Фрідріх Ратцель;
   б) Вільгельм Шмідт;
   в) Адольф Бастіан;
   г) Герберт Спенсер.

9. Національна емблема Японії – це:
   а) хризантема;
   б) рис;
   в) сакура;
   г) ікебана.

10. Етнопсихологічний напрям в етнології започаткував:
    а) Ч. Дарвін;
    б) Еміль Дюркгайм;
    в) Абрам Кардінер;
    г) Фрідріх Ратцель.

11. Тотемізм – це:
    а) релігійні уявлення про духів і душу, наділення душею всіх речей, сил і явищ природи;
    б) надприродні властивості матеріальних речей;
    в) таємні знання про те, як можна вплинути на потойбічний світ;
    г) віра в надприродний зв'язок родової групи людей з представниками тваринного чи рослинного світу, предметами чи явищами природи, віра в те, що ці представники, явища чи предмети є предками їхніх родів.

12. Основні заняття пігмеїв:
    а) полювання, збиральництво та рибальство;
    б) полювання, збиральництво та землеробство;
    в) полювання, землеробство та скотарство;
    г) рибальство, збиральництво та землеробство.

13. *Доповніть перелік історико-етнографічних областей, які входять до складу Сибірської провінції:*
    а) Камчатсько-чукотська історико-етнографічна область;
    б) Амуро-Сахалінська історико-етнографічна область;
    в) Західносибірська історико-етнографічна область;
    г) _____;
    д) _____;
    е) _____.

14. *Назвіть найчисленніший етнос земної кулі.*

_____.

15. *Підкресліть десять правильних відповідей.*

На території Приатлантичної історико-етнографічної області проживають:

Англійці;
Шотландці;
Уельсі;
Ірландці;
Бретонці;
Греки;
Голландці;
Фламандці;
Італійці;
Валлони;
Люксембуржці;
Португальці;
Французи;
Баски.

16. *Продовжіть речення:*

Синтоїзм – це

_____
_____.

17. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:

Автори:	*Твори:*
1. Гіппократ;	А. «Історія готів»;
2. Геродот;	Б. «Германія»;
3. Марко Поло;	В. «Союз ірокезів»;
4. Йодан;	Г. «Мандрівки»;
5.Ч. Дарвін;	Д. «Про повітря воду і місцевість»;
6.Л. Морган;	Е. «Походження видів шляхом природного добору»;
7.Тацит;	Є. «Первісна культура»;
8. Е. Тайлор.	Ж. «Історія».

18. *Про який етнос ідеться? Вставте пропущені слова.*

«Усім суспільним і господарським життям _____ керували великі монастирі. Кожна _____ сім'я повинна була віддати у монахи одного чи двох синів. Народна творчість і святково-обрядова культура цих етносів нерозривно пов'язані з буддизмом. Так, найбільше свято – Новий рік – супроводжується релігійними танцями лам».

19. Тест на пошук поняття за його визначенням. Вставте пропущені слова.

1. _____ – це історично усталена на певній території стійка біосоціальна сукупність людей, які мають відносно стабільні риси та особливості культури й мови, а також усвідомлюють свою внутрішню єдність та відмінність від інших спільнот (самосвідомість), що зафіксовано в самоназві (етнонімі).
2. _____ – це наукова дисципліна про особливості відтворення етносів, динаміку їх чисельності та історичної змінності;
3. _____ – це розділ етнології, що вивчає історію зародження, появи і розвитку релігійних вірувань і культів, світові і етнічні (національні) релігії як складову частину традиційно-побутової культури етносів;
4. _____ – це цілісна складна система відносин, що поєднує носіїв етнічних рис з їх етнічним середовищем;
5. _____ – це релігії – багатобожжя – ранні релігії, що визнають існування багатьох більш-менш незалежних один від одного богів, поклоніння багатьом богам;
6. _____ – це пов'язані спільністю походження стійкі біологічно та історично сформовані на певних територіях групи людей, котрі характеризуються спільними спадковими морфологічними і фізіологічними ознаками.

20. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

Напрями еволюціонізму:	*Вчені:*
А. культурно-історичний;	1. Й. Баховен, О. Пешель, Р. Адре;
Б. географічний;	2. Е. Дюркгейм, О. Конт, Дж. Мак-Леннан;
В. біологічний;	3. Л. Морган, Е. Тайлор, Ю. Ліпперт, Дж. Лаббок, М.Ковалевський;
Г. соціологічний.	4. А. Бастіан, Т. Ахеліс.

21. *Знайдіть дві правильні відповіді:*

У складі північноамериканської провінції виділяються:

а) карибська історико-етнографічна область;
б) арктична історико-етнографічна область;
в) андська історико-етнографічна область;
г) канадська історико-етнографічна область.

22. У країнах Магрибу жінки носять:

а) кімоно;
б) чадру;
в) пончо;
г) вуаль.

23. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

1. Куполоподібне житло зі снігу в ескімосів;	А Калим;
2. Видовбані з дерева черевики;	Б. Іглу;
3. Викуп за наречену в окремих етносів;	В. Торбаси;
4. Патріархальна сімейна община у південних слов'ян;	Г. Задруга;
5. М'які чоботи з оленячої шкіри пушиною назовні в індіанців Північної Америки.	Д. Сабо.

24. *Доповніть перелік історико-етнографічних областей, які входять до складу Океанської провінції:*
   а) Папуаська історико-етнографічна область;
   б) Меланезійська історико-етнографічна область;
   в) _____;
   г) _____;
   д) _____.

25. Тест на пошук певного поняття за його визначенням. Вставте пропущені слова.

1. Історично сформовані комплекси господарства і культури етносів, які проживають у схожих природно-географічних умовах і перебувають приблизно на однаковому рівні свого господарсько-культурного та соціально-політичного розвитку – це _____.
2. Традиційна заборона укладати шлюби всередині певної людської спільноти – це _____
3. Назва етносу – це _____.
4. Сукупність усіх матеріальних і духовних цінностей, створених працею і творчістю людей – це _____.

26. Бірмано-ассамська історико-етнографічна область займає райони крайнього північного сходу:
   а) Китаю;
   б) Індії;
   в) Туреччини;
   г) Єгипту.

27. Міф – це:
   а) переказ сюжету про реальних людей і події минулого;
   б) короткий усний переказ про який-небудь випадок, який нібито стався насправді;
   в) переказ, який відбиває уявлення давніх народів про виникнення світу, про явища природи, про богів та легендарних героїв;
   г) таємний релігійний обряд, до участі в якому допускались тільки втаємничені.

28. Назва Судан походить від арабського білядж-ес-судан, що означає:
а) «країна чорних»;
б) «ті, що займаються скотарством»;
в) «країна рік».

29. *Чи правильними є твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».*
1. Етнологія своїми джерелами відрізняється від інших суспільствознавчих наук? _____.
2. Становлення етнології як науки припадає на 30-ті рр. XX ст.? _____.
3. Самбо – в Латинській Америці нащадки від шлюбів між індіанцями і неграми? _____.
4. У результаті «чорної війни» 1834 р. тасманійці були майже повністю винищені, їх залишки вивезені з острова. Зараз тасманійці проживають на території США? _____.
5. На початку нашої ери майя винайшли ієрогліфічне письмо. _____

30. *Прямий тест.*
Дайте відповідь на питання:
1. Назвіть найбільші сучасні етноси Карибської історико-етнографічної області.
_____
_____.
2. Хто такі метиси?
_____
_____.
3. Назвіть категорії етнолінгвістичної класифікації.
_____
_____.
4. Перерахуйте методи етнологічних досліджень.
_____
_____.

5. Території яких країн займає Малоазійська історико-етнографічна область?
_____
_____.

31. Яке з наведених визначень найповніше описує поняття «етнічна ідентичність»?
а) усвідомлення людиною своєї належності до певної релігійної групи;
б) усвідомлення людиною своєї належності до певного етносу, що ґрунтується на спільній мові, культурі, історії та самоназві;
в) усвідомлення людиною своєї належності до певної соціальної групи;
г) усвідомлення людиною своєї належності до певної професійної спільноти.

32. Діаспора – це:
а) тимчасове переміщення населення в межах однієї країни;
б) розселення етносу за межами його етнічної території;
в) сезонні міграції населення;
г) повернення етнічних груп на свою історичну батьківщину.

33. Що таке асиміляція в контексті етнології?
а) процес збереження етнічної групою своїх культурних особливостей у новому середовищі;
б) процес розчинення етнічної групи в іншому етносі, втрата нею своїх мови, культури та самосвідомості;
в) процес створення нової, змішаної культури;
г) процес відокремлення етнічної групи від основної спільноти.

34. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

Типи міграцій:	*Приклади:*
1. Внутрішні міграції;	А. Виїзд робітників на збір врожаю;
2. Зовнішні міграції;	Б. Переселення сільського населення до міст;
3. Сезонні міграції;	В. Переїзд українців до Канади;
4. Маятникові міграції.	Г. Щоденні поїздки на роботу між містом і передмістям.

35. Який чинник є одним із основних рушіїв добровільної міграції?
а) військові конфлікти;
б) стихійні лиха;
в) економічні можливості;
г) примусове виселення.

36. *Доповніть речення:*
_____ – це політика, що визнає та підтримує існування різних культур у суспільстві, сприяючи їхньому співіснуванню та взаємодії без домінування однієї над іншими.

37. *Чи правильними є твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».*
1. Урбанізація – це процес зростання ролі міст у розвитку суспільства. _____
2. Етнічна група завжди має власну державу. _____.
3. Репатріація – це процес повернення етнічних меншин на батьківщину. _____.
4. Етнічні конфлікти завжди мають релігійну основу. _____.
5. Глобалізація сприяє збереженню етнічного різноманіття без змін. _____.

38. *Прямий тест.*

Дайте відповідь на запитання:

1. Назвіть три основні види міграцій за тривалістю.
   _____.
2. Що таке етнічний стереотип?
   _____
   _____
3. Наведіть приклад країни з високим рівнем міжкультурної взаємодії.
   _____.
4. У чому полягає відмінність між вимушеною та добровільною міграцією?_____
   _____
   _____.
5. Яке значення має етнічна самосвідомість для збереження етносу?
   _____
   _____
   _____.

39. Яке з наведених понять означає сукупність традиційних знань, вірувань, мистецтва, моралі, права, звичаїв та будь-яких інших здібностей та звичок, набутих людиною як членом суспільства?
    а) цивілізація;
    б) культура;
    в) суспільство;
    г) світогляд.

40. Яка форма шлюбу передбачає, що чоловік може мати кілька дружин?
    а) моногамія;
    б) поліандрія;
    в) полігінія;
    г) екзогамія.

41. Традиційний одяг індіанців Північної Америки, що складається зі шкіряних штанів та сорочок, прикрашених бісером і вишивкою, це:
    а) кімоно;
    б) сарі;
    в) легінси та туніки;
    г) пончо.

42. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

Релігії:	*Країни/Регіони домінування:*
1. Буддизм;	А. Індія;
2. Іслам;	Б. Тибет, Таїланд;
3. Християнство;	В. Близький Схід, Північна Африка;
4. Індуїзм.	Г. Європа, Америка.

43. Народний музичний інструмент – символ Ірландії:
    а) волинка;
    б) банджо;
    в) арфа;
    г) гітара.

44. *Доповніть речення:*
    _____ – це форма ранньої релігії, яка полягає у вірі в надприродні властивості матеріальних предметів (фетишів), яким приписується здатність впливати на події або приносити удачу.

45. Чи правильне твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
1. Матріархат – це форма суспільної організації, де влада належить чоловікам. _____.
2. У багатьох африканських культурах поширений культ предків. _____
3. Ікебана – це японське мистецтво аранжування квітів. _____.
4. Кочівники – це народи, що займаються виключно землеробством. _____.
5. Звичаї та традиції є невід'ємною частиною етнічної культури. _____.

46. Прямий тест.
Дайте відповідь на запитання:
1. Назвіть три основні світові релігії.
   _____.
2. Що таке табу?
   _____
   _____.
3. Наведіть приклад традиційного житла кочових народів Центральної Азії.
   _____
4. Яку роль відіграє фольклор у збереженні етнічної ідентичності?
   _____
   _____
   _____.
5. Назвіть відому традиційну японську форму театру.
   _____.

47. До складу якої історико-етнографічної провінції входить Східносибірська історико-етнографічна область?
    а) Північноамериканська;
    б) Сибірська;
    в) Східноазіатська;
    г) Європейська.

48. Який етнос є корінним населенням Австралії?
    а) маорі;
    б) аборигени;
    в) пігмеї;
    г) індіанці.

49. До країн Магрибу входять:
    а) Єгипет, Судан, Ефіопія;
    б) Марокко, Алжир, Туніс;
    в) Південна Африка, Намібія, Ботсвана;
    г) Нігерія, Гана, Кот-д'Івуар.

50. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:

Регіони:	*Типові етнічні групи:*
1. Андська область (Південна Америка);	А. Ескімоси, інуїти;
2. Центральна Азія;	Б. Кечуа, аймара;
3. Арктична область;	В. Монголи, казахи;
4. Меланезія.	Г. Папуаси, фіджійці.

51. Який традиційний тип житла характерний для кочових народів Монголії?
    а) вігвам;
    б) юрта;
    в) іглу;
    г) хижина.

52. *Доповніть перелік історико-етнографічних областей, які входять до складу Південноазіатської провінції:*
    а) Індостанська історико-етнографічна область;
    б) Іранська історико-етнографічна область;
    в) _____;
    г) _____.

53. *Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».*
    1. Сахара є частиною історико-етнографічної провінції Північної Африки. _____
    2. Корінним населенням Бразилії є індіанці. _____
    3. Країни Скандинавії належать до Центральноєвропейської історико-етнографічної області. _____
    4. Південно-Східна Азія характеризується значним етнічним різноманіттям. _____
    5. Арабські країни об'єднує спільна мова та релігія (іслам). ____

54. Прямий тест.

Дайте відповідь на запитання:

1. Назвіть дві основні історико-етнографічні провінції Африки.
   _____.
2. Які етноси є домінуючими в Середній Азії?
   _____.
3. Який регіон називають «колискою цивілізацій» через його історичну та культурну значущість?
   _____.
4. Назвіть традиційне житло народів Мезоамерики (наприклад, мая)._____.
5. Які річки є ключовими для розвитку цивілізацій на Індійському субконтиненті?
   _____.

55. Яке з понять описує процес взаємодії та взаємозбагачення культур, що призводить до появи нових культурних форм?

а) сегрегація;
б) маргіналізація;
в) аккультурація;
г) етноцентризм.

56. Що таке етноцентризм?

а) визнання рівноцінності всіх культур;
б) схильність оцінювати інші культури крізь призму своєї власної, вважаючи її вищою;
в) змішування різних культур;
г) відмова від власної культурної ідентичності.

57. Який чинник є найпоширенішою причиною сучасних етнічних конфліктів?

а) мовні відмітності;
б) боротьба за ресурси та політичний вплив;
в) відмітності в традиціях харчування;
г) спортивні змагання.

58. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:

Виклики глобалізації:	*Наслідки для етносів:*
1. Уніфікація культури;	А. Зростання міжетнічних шлюбів;
2. Міграційні потоки;	Б. Загроза зникнення малих мов;
3. Розвиток інформаційних технологій;	В. Поширення культурних інновацій;
4. Зростання торгівлі.	Г. Посилення економічної взаємозалежності.

59. Яке поняття означає здатність людини розуміти та поважати культурні відмінності, ефективно взаємодіяти з представниками інших культур?
а) інтеграція;
б) асиміляція;
в) міжкультурна компетентність;
г) екзогамія.

60. *Доповніть речення:*
«М'яка сила» в контексті етнології – це здатність країни або етносу впливати на інших через привабливість своєї культури, цінностей та політики, а не через _____.

61. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
1. Культурний шок – це завжди негативний досвід. _____
2. Глобалізація завжди призводить до втрати етнічної ідентичності. _____
3. Толерантність є ключовою для успішної міжкультурної комунікації. _____
4. Етнічний маркетинг – це інструмент для подолання етнічних конфліктів. _____
5. Збереження рідних мов є важливою складовою культурного різноманіття. _____

62. Прямий тест.
Дайте відповідь на запитання:
1. Назвіть три основні виклики, які несе глобалізація для збереження етнічних культур.
_____.
2. Що таке дискримінація за етнічною ознакою?
Дискримінація за етнічною ознакою – це
_____
_____
_____.
3. Наведіть приклад міжнародної організації, що займається захистом прав етнічних меншин.
_____.
4. Як цифрові технології впливають на збереження та поширення етнічних культур?
Цифрові технології дозволяють
_____
_____
_____.
5. Що таке етнічна конфліктологія?
Етнічна конфліктологія – це розділ етнології, який вивчає
_____
_____.

63. Етнографія – це:
   а) наука, що вивчає соціальну структуру первісних суспільств;
   б) описова частина етнології, що займається збором, систематизацією та описом емпіричних даних про культуру та побут народів;
   в) наука про походження та розвиток людських рас.

64. Який метод етнологічних досліджень передбачає безпосереднє занурення дослідника в життя досліджуваної спільноти?
   а) статистичний метод;
   б) включене спостереження (польові дослідження);
   в) порівняльний метод;
   г) картографування.

65. Що таке етнонім?
   а) назва історико-етнографічної області;
   б) самоназва етносу;
   в) назва релігійного культу;
   г) назва традиційного житла.

66. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:

Поняття:	*Визначення:*
1. Ендогамія;	А. Шлюби між представниками різних етносів;
2. Екзогамія;	Б. Шлюби в межах власної етнічної групи;
3. Патріархат;	В. Влада в суспільстві належить жінкам;
4. Матріархат.	Г. Влада в суспільстві належить чоловікам.

67. Яка з цих наук «сестринська» стосовно етнології та вивчає фізичні особливості людини, її еволюцію, раси?
   а) соціологія;
   б) антропологія;
   в) історія;
   г) лінгвістика.

68. *Доповніть речення:*
   Господарсько-культурний тип – це історично сформований комплекс господарських занять, матеріальної культури та соціальної організації, характерний для етносів, що
   _____
   _____.

69. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
   1. Усний переказ є важливим джерелом для етнологічних досліджень. _____
   2. Термін «етнологія» завжди використовувався для позначення цієї науки. _____

3. Культурний релятивізм означає відмову від оцінки інших культур. _____
4. Етнографічна карта відображає лише мовне різноманіття регіону. _____
5. Археологічні знахідки можуть бути використані в етнології. _____

70. Прямий тест.

Дайте відповідь на запитання:

1. Назвіть три основні типи джерел, які використовуються в етнології. _____.
2. Що таке етнічна карта?
   Етнічна карта – це
   _____
   _____.
3. Яка роль польових досліджень у сучасній етнології?
   _____
   _____
   _____.
4. У чому полягає відмітність між «етносом» і «нацією»?
   _____
   _____
   _____
   _____.
5. Назвіть основні етапи етнологічного дослідження.
   _____
   _____
   _____.

71. Яка з ранніх форм релігії ґрунтується на вірі в існування душі та духів, наділенні душею всіх предметів, сил і явищ природи?
   а) тотемізм;
   б) фетишизм;
   в) магія;
   г) анімізм.

72. Яка світова релігія найстаріша з трьох основних?
   а) іслам;
   б) християнство;
   в) буддизм;
   г) індуїзм.

73. Основною священною книгою ісламу є:
   а) Біблія;
   б) Тора;
   в) Коран;
   г) Веди.

74. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

Релігійні практики:	*Значення:*
1. Паломництво;	А. Прихований релігійний обряд;
2. Ритуал;	Б. Подорож до священного місця;
3. Містерія;	В. Система символічних дій, що мають релігійний зміст;
4. Жертвоприношення.	Г. Акт віддання чогось священному з метою спілкування чи умилостивлення.

75. Яка релігійна течія заперечує існування Бога або будь-яких надприродних сил?
а) теїзм;
б) деїзм;
в) атеїзм;
г) агностицизм.

76. *Доповніть речення:*
Монотеїзм –
_____
_____.

77. *Альтернативний тест.*
Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
1. Буддизм виник на території Японії. _____
2. Шаманізм поширений серед багатьох корінних народів Сибіру та Північної Америки. _____
3. Християнство поділяється на католицизм, православ'я та протестантизм. _____
4. Анімізм є сучасним явищем і не зустрічається в первісних суспільствах. _____
5. Релігійні обряди завжди мають практичне значення. _____

78. *Прямий тест.*
Дайте відповідь на запитання:
1. Назвіть три основні напрямки християнства.
_____.
2. Що таке тотем?
Тотем – це
_____
_____
_____.
3. Яка релігійна споруда основна для мусульман?
_____.

4. Яке значення має свято Курбан-байрам (Ід аль-Адха) в ісламі?
   Курбан-байрам – це
   _____
   _____
   _____.
5. Опишіть коротко поняття «релігійний синкретизм».
   Релігійний синкретизм – це
   _____
   _____
   _____.

79. Який термін використовується для позначення групи родичів, що походять від спільного предка по материнській лінії?
   а) патрілінійний рід;
   б) матрілінійний рід;
   в) білінійний рід;
   г) патріархальна сім'я.

80. Що таке племінний союз?
   а) постійна військова організація;
   б) об'єднання кількох племен для спільних дій (військових, господарських);
   в) суспільна організація, що базується на містах-державах;
   г) форма ранньої держави.

81. Який термін описує систему родинних зв'язків та стосунків у суспільстві?
   а) стратифікація;
   б) соціалізація;
   в) спорідненість;
   г) ієрархія.

82. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:

Форми сім'ї:	*Характеристика:*
1. Нуклеарна сім'я;	А. Дружина живе з родиною чоловіка;
2. Розширена сім'я;	Б. Чоловік і дружина з дітьми;
3. Патрілокальна сім'я;	В. Дружина живе з родиною дружини;
4. Матрілокальна сім'я.	Г. Кілька поколінь родичів, що живуть разом.

83. Як називається система соціальної нерівності, де групи людей розташовані ієрархічно за певними ознаками (статус, влада, багатство)?
   а) асиміляція;
   б) дифузія;
   в) соціальна стратифікація;
   г) ендогамія.

84. *Доповніть речення:*

Вождівство – це

_____
_____
_____
_____.

85. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».

1. У родовому суспільстві основною одиницею є індивід. _____
2. Поняття «побратимство» поширене в багатьох культурах. _____
3. Сім'я є універсальним соціальним інститутом у всіх суспільствах. _____
4. Економічні відносини не впливають на родинні зв'язки. ____
5. Полігамія – це шлюб, що передбачає одного чоловіка та одну дружину. _____

86. Прямий тест.

Дайте відповідь на запитання:

1. Назвіть три основні типи родства (згідно з антропологічними класифікаціями).

   _____.
2. Що таке ритуали переходу (обряди ініціації)?

   Ритуали переходу (обряди ініціації) – це

   _____
   _____
   _____.
3. Яку роль відіграють старійшини у традиційних суспільствах?

   _____
   _____
   _____.
4. Яке значення має почесне ім'я (почесний титул) у деяких культурах?

   Почесне ім'я (титул) у деяких культурах указує на

   _____
   _____.
5. Що таке кровна помста, де вона була поширена?

   Кровна помста – це

   _____
   _____
   _____. Була поширена
   _____
   _____.

87. Який з наведених видів господарства вважається найдавнішим і ґрунтується на зборі диких рослин і полюванні?
а) скотарство;
б) збиральництво та полювання;
в) землеробство;
г) рибальство.

88. Традиційний човен інуїтів (ескімосів), виготовлений зі шкіри та кісток – це:
а) каное;
б) каяк;
в) пліт;
г) ладья.

89. Основним матеріалом для виготовлення традиційного житла в пустельних регіонах є:
а) дерево;
б) камінь;
в) глина (саман);
г) сніг.

90. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

Господарські заняття:	*Етнічні групи (приклади)*:
1. Пастуше скотарство;	А. Ескімоси;
2. Кочове землеробство;	Б. Монголи;
3. Полювання на морського звіра;	В. Племена Амазонії;
4. Рибальство.	Г. Народи Північної Європи (наприклад, саами).

91. Який вид ткацтва традиційний для багатьох народів Південно-Східної Азії, де нитки фарбуються перед тканням, створюючи складні візерунки?
а) гобелен;
б) ікат;
в) батик;
г) вишивка.

92. Доповніть речення:
Традиційна кухня – це
_____
_____
_____.

93. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
1. Традиційний одяг завжди виготовляється з натуральних матеріалів. _____
2. Поява землеробства призвела до осілого способу життя. ____

3. Кераміка є частиною лише сучасної матеріальної культури. ____
4. Орнамент в народному мистецтві не має символічного значення. _____
5. Господарська діяльність етносу сильно залежить від природно-кліматичних умов. _____

94. Прямий тест.

Дайте відповідь на запитання:

1. Назвіть три основні типи традиційного житла різних народів світу.
   _____
   _____.
2. Що таке патронажний одяг?
   Патронажний одяг – це традиційний одяг, що використовується для
   _____
   _____
   _____.
3. Яке значення має ковальство у традиційних африканських культурах?
   _____
   _____
   _____
   _____.
4. Наведіть приклад традиційного музичного інструменту, що є символом певного народу.
   _____.
5. Які особливості традиційного землеробства в умовах гірських регіонів?
   _____
   _____
   _____
   _____.

95. Який термін описує процес злиття кількох етносів в один, що призводить до формування нової етнічної спільноти?
   а) диференціація;
   б) консолідація;
   в) сегрегація;
   г) аккультурація.

96. Що таке етнічна гомогенізація?
   а) зростання етнічного різноманіття в країні;
   б) процес зменшення етнічного різноманіття, уніфікація етнічних ознак;
   в) розвиток міжкультурної комунікації;
   г) створення етнічних анклавів.

97. Яке з наведених понять означає право етнічної групи на самовизначення та створення власної держави?
а) автономія;
б) суверенітет;
в) асиміляція;
г) інтеграція.

98. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:

Етнічні процеси:	*Приклади:*
1. Міграція;	А. Формування єдиної української нації;
2. Інтеграція;	Б. Переїзд трудових мігрантів;
3. Консолідація;	В. Включення етнічних меншин у суспільне життя з збереженням ідентичності;
4. Асиміляція.	Г. Втрата мови та традицій етнічною меншиною.

99. Який із чинників ключовий для формування нації?
а) спільний рельєф місцевості;
б) спільна територія, мова, економічні зв'язки та національна самосвідомість;
в) спільні релігійні обряди;
г) кількість населення.

100. *Доповніть речення:*
Етнополітика – це сукупність заходів держави або інших акторів, спрямованих на регулювання міжетнічних відносин, розв'язання
_____
_____
_____.

101. *Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».*
1. Етнічна дискримінація завжди проявляється у фізичному насильстві. _____
2. Демографічні процеси впливають на етнічний склад населення. _____
3. Етнічна карта країни не змінюється з часом. _____
4. Білінгвізм (двомовність) може бути результатом етнічної взаємодії. _____
5. Мультикультурна політика завжди забезпечує повне рівноправ'я всіх етнічних груп. _____

102. *Прямий тест.*
Дайте відповідь на запитання:
1. Назвіть три основні напрямки етнополітики.
_____.

2. Що таке «позитивна дискримінація» в етнополітиці?
«Позитивна дискримінація» (або афірмативні дії) – це

_____
_____
_____.

3. Наведіть приклад успішної етнічної консолідації.

_____.

4. Яке значення має мова для збереження етнічної ідентичності в умовах глобалізації?

_____
_____
_____.

5. Опишіть коротко поняття «етнічна меншина».
Етнічна меншина – це

_____
_____
_____
_____.

103. Яка функція основна для етнографічних музеїв?
а) розпродаж старовинних речей;
б) збір, збереження, дослідження й експонування предметів матеріальної та духовної культури етносів;
в) організація розважальних заходів;
г) проведення політичних акцій.

104. Який міжнародний орган займається охороною світової культурної спадщини, включаючи етнографічні об'єкти?
а) ООН;
б) НАТО;
в) ЮНЕСКО;
г) ВООЗ.

105. Що таке нематеріальна культурна спадщина?
а) архітектурні пам'ятки;
б) усні традиції, виконавські мистецтва, звичаї, обряди, знання та навички, пов'язані з традиційними ремеслами;
в) археологічні знахідки;
г) писемні історичні джерела.

106. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

Музейні експонати:	*Типи культури:*
1. Народний костюм;	А. Духовна культура;
2. Міф;	Б. Матеріальна культура;
3. Музичний інструмент;	В. Змішана культура (матеріально-духовна);
4. Ритуал.	Г. Соціальна культура.

107. Який з перерахованих об’єктів може бути визнаний об’єктом Світової спадщини ЮНЕСКО в категорії «етнографічна спадщина»?
а) сучасний хмарочос;
б) традиційне поселення корінного народу;
в) завод з виробництва електроніки;
г) спортивний стадіон.

108. *Доповніть речення:*
Музеєфікація – це процес перетворення об’єктів (природних, історичних, культурних) чи місць у музейні експонати або комплекси з метою
_____
_____.

109. *Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».*
1. Етнографічні музеї є лише в столицях країн. _____
2. Цифрові технології допомагають зберігати нематеріальну культурну спадщину. _____
3. Туризм завжди негативно впливає на етнографічну спадщину. _____
4. Артефакт – це будь-який предмет, створений або змінений людиною. _____
5. Етнографічні колекції можуть бути джерелом для наукових досліджень. _____

110. *Прямий тест.*
Дайте відповідь на запитання:
1. Назвіть три відомі етнографічні музеї світу або України.
_____
_____.
2.Що таке «оцифровка» етнографічних колекцій?
Оцифровка етнографічних колекцій – це
_____
_____.
3. Як місцеві громади можуть брати участь у збереженні своєї етнографічної спадщини?
_____
_____
_____.
4. Що означає термін «реституція» в контексті етнографічних колекцій?
Реституція – це
_____
_____
_____.
5. Назвіть приклад нематеріальної культурної спадщини України, внесеної до списку ЮНЕСКО.
_____
_____.

111. Що таке автостереотип?
а) узагальнене уявлення про інший етнос;
б) уявлення етносу про самого себе;
в) негативне уявлення про будь-який етнос;
г) стереотип, що передається лише у письмовій формі.

112. Який з перерахованих чинників найважливіший у формуванні етнічних стереотипів?
а) спільна мова;
б) спільне географічне розташування;
в) соціальний досвід та медіа;
г) колір шкіри.

113. Який вплив мають негативні етнічні стереотипи на міжетнічні відносини?
а) сприяють взаєморозумінню;
б) можуть призводити до упереджень, дискримінації та конфліктів;
в) не мають жодного впливу;
г) сприяють консолідації етносів.

114. *Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:*

Види упереджень:	*Характеристика:*
1. Стереотип;	А. Почуття неприязні або ворожості до групи;
2. Упередження;	Б. Узагальнене, спрощене уявлення про групу;
3. Дискримінація.	В. Дії, що обмежують права та можливості групи.

115. Як називається явище, коли людина, незважаючи на особистий досвід, продовжує дотримуватися стереотипів?
а) адаптація;
б) когнітивний дисонанс;
в) толерантність;
г) аккультурація.

116. *Доповніть речення:*
Ксенофобія – це
_____
_____.

117. *Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».*
1. Етнічні стереотипи завжди є негативними. _____
2. Освіта може допомогти в боротьбі з етнічними стереотипами. _____
3. Сатиричні зображення етнічних груп завжди є нешкідливими. _____
4. ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні та поширенні стереотипів. _____
5. Міжкультурна комунікація допомагає подолати етнічні стереотипи. _____

118. *Прямий тест.*

Дайте відповідь на запитання:

1. Назвіть три основні функції етнічних стереотипів.

_____
_____.

2. Що таке «самоздійснюване пророцтво» в контексті етнічних стереотипів? «Самоздійснюване пророцтво» – це

_____
_____.

3. Наведіть приклад позитивного автостереотипу.

_____.

4. Як міжнародні спортивні події можуть впливати на етнічні стереотипи?

_____
_____
_____.

5. Опишіть роль освіти у формуванні толерантності та подоланні етнічних стереотипів.

_____
_____
_____.

119. Який термін описує явище, коли місцеві культури підпадають під вплив і асиміляцію домінуючою світовою культурою?

а) культурне відродження;
б) культурний імперіалізм;
в) культурний обмін;
г) культурний плюралізм.

120. Що таке глокалізація?

а) процес повного зникнення місцевих культур;
б) процес адаптації глобальних культурних явищ до місцевих умов, поєднання глобального з локальним;
в) розширення глобальних мереж без урахування локальних особливостей;
г) повернення до суто традиційних форм культури.

КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ

1. Позначте серед наведених суджень правильне визначення поняття «етнологія»: а) це наука про матеріальну культуру суспільства, яка досягнута ним у процесі історичного розвитку; б) **це наука, в центрі досліджень якої перебувають етноси, їх культура і побут;** в) це наука, в центрі досліджень якої перебувають етноси та їх побут.
2. На який час припадає становлення етнології як науки? а) друга половина XVIII ст.; б) 20-30- ті рр. XIX ст.; в) **60-70-ті рр. XIX ст.;** г) 20-30 – ті рр. XX ст.
3. Ким розроблений особливий напрям дифузіонізму під назвою «теорія культурних кіл»? а) Броніславом Малиновським; б) Льюїсом Морганом; в) **Фріцом Гребнером;** г) Гербертом Спенсером.
4. У сучасній антропології використовують дві класифікації людських рас – морфологічну і популяційно-генетичну. **Так.**
5. Назвіть науку про походження, еволюцію людини, виникнення людських рас: а) біологія; б) етнографія; в) **антропологія;** г) археологія.
6. Як називається одна з форм ранньої релігії, заснована на переконанні, що певна людина, перебуваючи у стані ритуального екстазу, спілкується з духами та за їх допомогою лікує або передбачає майбутнє: а) анімізм; б) фетишизм; в) магія; г) **шаманізм?**
7. Племена ірокезів були: а) кочівниками; б) **землеробами.**
8. Хто з учених сформулював основні теоретичні засади дифузіонізму? а) **Фрідріх Ратцель;** б) Вільгельм Шмідт; в) Адольф Бастіан; г) Герберт Спенсер.
9. Національна емблема Японії – це: а) **хризантема;** б) рис; в) сакура; г) ікебана.
10. Етнопсихологічний напрям в етнології започаткував: а) Ч. Дарвін; б) Еміль Дюркгайм; в) **Абрам Кардінер;** г) Фрідріх Ратцель.
11. Тотемізм – це: а) релігійні уявлення про духів і душу, наділення душею всіх речей, сил і явищ природи; б) надприродні властивості матеріальних речей; в) таємні знання про те, як можна вплинути на потойбічний світ; г) **віра в надприродний зв'язок родової групи людей з представниками тваринного чи рослинного світу, предметами чи явищами природи, віра в те, що ці представники, явища чи предмети є предками їхніх родів.**
12. Основні заняття пігмеїв: а) **полювання, збиральництво та рибальство;** б) полювання, збиральництво та землеробство; в) полювання, землеробство та скотарство; г) рибальство, збиральництво та землеробство.
13. Доповніть перелік історико-етнографічних областей, які входять до складу Сибірської провінції: а) Камчатсько-чукотська історико-етнографічна область; б) Амуро-Сахалінська історико-етнографічна область; в) Західносибірська історико-етнографічна область; г) **Східносибірська історико-етнографічна область;** д) **Північносибірська історико-етнографічна область;** е) **Південносибірська історико-етнографічна область.**
14. Назвіть найчисленніший етнос земної кулі. **Китайці.**

15. Підкресліть десять правильних відповідей. На території Приатлантичної історико-етнографічної області проживають: **Англійці; Шотландці; Уельсі; Ірландці; Бретонці; Голландці; Фламандці; Валлони; Люксембуржці; Французи.**
16. Продовжіть речення: Синтоїзм – це **національна релігія Японії, що базується на поклонінні божествам природи (камі), духам предків та імператору.**
17. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Автори: Твори:
    1. Гіппократ; Д. «Про повітря, воду і місцевість»;
    2. Геродот; Ж. «Історія»;
    3. Марко Поло; Г. «Мандрівки»;
    4. Йордан; А. «Історія готів»;
    5. Ч. Дарвін; Е. «Походження видів шляхом природного добору»;
    6. Л. Морган; В. «Союз ірокезів»;
    7. Тацит; Б. «Германія»;
    8. Е. Тайлор. Є. «Первісна культура».

    1-Д, 2-Ж, 3-Г, 4-А, 5-Е, 6-В, 7-Б, 8-Є.
18. Про який етнос ідеться? Вставте пропущені слова. «Усім суспільним і господарським життям **тибетців** керували великі монастирі. Кожна **тибетська** сім'я повинна була віддати у монахи одного чи двох синів. Народна творчість і святково-обрядова культура цих етносів нерозривно пов'язані з буддизмом. Так, найбільше свято – Новий рік – супроводжується релігійними танцями лам».
19. Тест на пошук поняття за його визначенням. Вставте пропущені слова.
    1. **Етнос** – це історично усталена на певній території стійка біосоціальна сукупність людей, які мають відносно стабільні риси та особливості культури й мови, а також усвідомлюють свою внутрішню єдність та відмінність від інших спільнот (самосвідомість), що зафіксовано в самоназві (етнонімі).
    2. **Етнодемографія** – це наукова дисципліна про особливості відтворення етносів, динаміку їх чисельності та історичної змінності;
    3. **Етнорелігієзнавство** – це розділ етнології, що вивчає історію зародження, появи і розвитку релігійних вірувань і культів, світові і етнічні (національні) релігії як складову частину традиційно-побутової культури етносів;
    4. **Етнічне середовище** – це цілісна складна система відносин, що поєднує носіїв етнічних рис з їх етнічним середовищем;
    5. **Політеїзм** – це релігії – багатобожжя – ранні релігії, що визнають існування багатьох більш-менш незалежних один від одного богів, поклоніння багатьом богам;
    6. **Раси** – це пов'язані спільністю походження стійкі біологічно та історично сформовані на певних територіях групи людей, котрі характеризуються спільними спадковими морфологічними і фізіологічними ознаками.

20. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Напрями еволюціонізму: Вчені: А. культурно-історичний; 3. Л. Морган, Е. Тайлор, Ю. Ліпперт, Дж. Лаббок, М. Ковалевський; Б. географічний; 1. Й. Баховен, О. Пешель, Р. Адре; В. біологічний; 4. А. Бастіан, Т. Ахеліс; Г. Соціологічний. 2. Е. Дюркгейм, О. Конт, Дж. Мак-Леннан.
А-3, Б-1, В-4, Г-2.
21. Знайдіть дві правильні відповіді. У складі північноамериканської провінції виділяються: а) карибська історико-етнографічна область; б) **арктична історико-етнографічна область;** в) андська історико-етнографічна область; г) **канадська історико-етнографічна область.**
22. У країнах Магрибу жінки носять: а) кімоно; б) **чадру;** в) пончо; г) вуаль.
23. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:
    1. Куполоподібне житло зі снігу в ескімосів; Б. Іглу;
    2. Видовбані з дерева черевики; Д. Сабо;
    3. Викуп за наречену в окремих етносів; А. Калим;
    4. Патріархальна сімейна община у південних слов'ян; Г. Задруга;
    5. М'які чоботи з оленячої шкіри пушиною назовні в індіанців Північної Америки. В. Торбаси.

    1-Б, 2-Д, 3-А, 4-Г, 5-В.
24. Доповніть перелік історико-етнографічних областей, які входять до складу Океанської провінції: а) Папуаська історико-етнографічна область; б) **Меланезійська історико-етнографічна область;** в) **Мікронезійська історико-етнографічна область;** г) **Полінезійська історико-етнографічна область;** д) **Австралійська історико-етнографічна область.**
25. Тест на пошук певного поняття за його визначенням. Вставте пропущені слова.
    1. Історично сформовані комплекси господарства і культури етносів, які проживають у схожих природно-географічних умовах і перебувають приблизно на однаковому рівні свого господарсько-культурного та соціально-політичного розвитку – це **господарсько-культурні типи**.
    2. Традиційна заборона укладати шлюби всередині певної людської спільноти – це **ендогамія**. (Примітка: якщо мається на увазі заборона ззовні, то **екзогамія**.)
    3. Назва етносу – це – **етнонім**.
    4. Сукупність усіх матеріальних і духовних цінностей, створених працею і творчістю людей – це **культура**.
26. Бірмано-ассамська історико-етнографічна область займає райони крайнього північного сходу: а) Китаю; б) **Індії;** в) Туреччини; г) Єгипту.
27. Міф – це: а) переказ сюжету про реальних людей і події минулого; б) короткий усний переказ про який-небудь випадок, який нібито стався насправді; в) **переказ, який відбиває уявлення давніх народів про виникнення світу, про явища природи, про богів та легендарних героїв;** г) таємний релігійний обряд, до участі в якому допускались тільки втаємничені.

28. Назва Судан походить від арабського білядж-ес-судан, що означає: а) **«країна чорних»;** б) «ті, що займаються скотарством»; в) «країна рік».
29. Чи правильне твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Етнологія своїми джерелами відрізняється від інших суспільствознавчих наук? **так**
    2. Становлення етнології як науки припадає на 30-ті рр. XX ст.? **ні**
    3. Самбо – в Латинській Америці нащадки від шлюбів між індіанцями і неграми? **так**
    4. У результаті «чорної війни» 1834 р. тасманійці були майже повністю винищені, їх залишки вивезені з острова. Зараз тасманійці проживають на території США? **ні**
    5. На початку нашої ери мая винайшли ієрогліфічне письмо. **так**
30.
    1. Назвіть найбільші сучасні етноси Карибської історико-етнографічної області. **Кубинці, домініканці, пуерториканці, гаїтяни, ямайці.**
    2. Хто такі метиси? **Метиси – це нащадки від змішаних шлюбів представників європеоїдної та монголоїдної рас (наприклад, європейців та індіанців).**
    3. Назвіть категорії етнолінгвістичної класифікації. **Мовні сім'ї, групи, підгрупи, мови.**
    4. Перерахуйте методи етнологічних досліджень. **Польові дослідження (польова етнографія), порівняльно-історичний метод, типологічний метод, статистичний метод, картографування, системний аналіз.**
    5. Території яких країн займає Малоазійська історико-етнографічна область? **В основному Туреччина, а також частини Сирії та Іраку.**
31. Яке з наведених визначень найповніше описує поняття «етнічна ідентичність»? а) усвідомлення людиною своєї належності до певної релігійної групи; б) **усвідомлення людиною своєї належності до певного етносу, що ґрунтується на спільній мові, культурі, історії та самоназві;** в) усвідомлення людиною своєї належності до певної соціальної групи; г) усвідомлення людиною своєї належності до певної професійної спільноти.
32. Діаспора – це: а) тимчасове переміщення населення в межах однієї країни; б) **розселення етносу за межами його етнічної території;** в) сезонні міграції населення; г) повернення етнічних груп на свою історичну батьківщину.
33. Що таке асиміляція в контексті етнології? а) процес збереження етнічної групою своїх культурних особливостей у новому середовищі; б) **процес розчинення етнічної групи в іншому етносі, втрата нею своїх мови, культури та самосвідомості;** в) процес створення нової, змішаної культури; г) процес відокремлення етнічної групи від основної спільноти.

34. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Типи міграцій: Приклади:
    1. Внутрішні міграції; А. Переїзд українців до Канади;
    2. Зовнішні міграції; Б. Переселення сільського населення до міст;
    3. Сезонні міграції; В. Виїзд робітників на збір врожаю;
    4. Маятникові міграції. Г. Щоденні поїздки на роботу між містом і передмістям.

    1-Б, 2-В, 3-А, 4-Г.
35. Який чинник є одним із основних рушіїв добровільної міграції? а) військові конфлікти; б) стихійні лиха; в) **економічні можливості;** г) примусове виселення.
36. Доповніть речення: Мультикультуралізм – це **політика, що визнає та підтримує існування різних культур у суспільстві, сприяючи їхньому співіснуванню та взаємодії без домінування однієї над іншими.**
37. Чи правильне твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Урбанізація – це процес зростання ролі міст у розвитку суспільства. **так**
    2. Етнічна група завжди має власну державу. **ні**
    3. Репатріація – це процес повернення етнічних меншин на батьківщину. **так**
    4. Етнічні конфлікти завжди мають релігійну основу. **ні**
    5. Глобалізація сприяє збереженню етнічного різноманіття без змін. **ні**
38.
    1. Назвіть три основні види міграцій за тривалістю. **Постійні, тимчасові, сезонні.**
    2. Що таке етнічний стереотип? **Етнічний стереотип – це узагальнене, спрощене і часто негативне уявлення про представників певного етносу.**
    3. Наведіть приклад країни з високим рівнем міжкультурної взаємодії. **Канада (або Австралія, США).**
    4. У чому полягає відмітність між вимушеною та добровільною міграцією? **Вимушена міграція відбувається під тиском обставин (війна, переслідування), тоді як добровільна – за власним бажанням, з метою покращення умов життя.**
    5. Яке значення має етнічна самосвідомість для збереження етносу? **Етнічна самосвідомість є ключовим фактором для збереження етносу, оскільки вона забезпечує внутрішню єдність, солідарність та відмітність від інших спільнот, передачу культурних цінностей між поколіннями.**
39. Яке з наведених понять означає сукупність традиційних знань, вірувань, мистецтва, моралі, права, звичаїв та будь-яких інших здібностей та звичок, набутих людиною як членом суспільства? а) цивілізація; б) **культура;** в) суспільство; г) світогляд.
40. Яка форма шлюбу передбачає, що чоловік може мати кілька дружин? а) моногамія; б) поліандрія; в) **полігінія;** г) екзогамія.

41. Традиційний одяг індіанців Північної Америки, що складається зі шкіряних штанів та сорочок, прикрашених бісером і вишивкою, це: а) кімоно; б) сарі; в) **легінси та туніки;** г) пончо.
42. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Релігії: Країни/Регіони домінування:
    1. Буддизм; А. Індія;
    2. Іслам; Б. Тибет, Таїланд;
    3. Християнство; В. Близький Схід, Північна Африка;
    4. Індуїзм. Г. Європа, Америка.

    1-Б, 2-В, 3-Г, 4-А.
43. Народний музичний інструмент – символ Ірландії: а) волинка; б) банджо; в) **арфа;** г) гітара.
44. Доповніть речення: Фетишизм – це **форма ранньої релігії, яка полягає у вірі в надприродні властивості матеріальних предметів (фетишів), яким приписується здатність впливати на події або приносити удачу.**
45. Чи правильне твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Матріархат – це форма суспільної організації, де влада належить чоловікам. **ні**
    2. У багатьох африканських культурах поширений культ предків. **так**
    3. Ікебана – це японське мистецтво аранжування квітів. **так**
    4. Кочівники – це народи, що займаються виключно землеробством. **ні**
    5. Звичаї та традиції є невід'ємною частиною етнічної культури. **так**
46.
    1. Назвіть три основні світові релігії. **Християнство, іслам, буддизм.**
    2. Що таке табу? **Табу – це сувора заборона на певні дії, слова, предмети або стосунки, порушення якої карається згідно з віруваннями або звичаями спільноти.**
    3. Наведіть приклад традиційного житла кочових народів Центральної Азії. **Юрта.**
    4. Яку роль відіграє фольклор у збереженні етнічної ідентичності? **Фольклор (казки, пісні, міфи, легенди) є важливим засобом передачі культурних цінностей, історичної пам'яті, мови та традицій від покоління до покоління, сприяючи збереженню етнічної ідентичності.**
    5. Назвіть відому традиційну японську форму театру. **Кабукі (або Но).**
47. До складу якої історико-етнографічної провінції входить Східносибірська історико-етнографічна область? а) Північноамериканська; б) **Сибірська;** в) Східноазіатська; г) Європейська.
48. Який етнос є корінним населенням Австралії? а) маорі; б) **аборигени;** в) пігмеї; г) індіанці.
49. До країн Магрибу входять: а) Єгипет, Судан, Ефіопія; б) **Марокко, Алжир, Туніс;** в) Південна Африка, Намібія, Ботсвана; г) Нігерія, Гана, Кот-д'Івуар.

50. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Регіони: Типові етнічні групи:
    1. Андська область (Південна Америка); А. Ескімоси, інуїти;
    2. Центральна Азія; Б. Кечуа, аймара;
    3. Арктична область; В. Монголи, казахи;
    4. Меланезія. Г. Папуаси, фіджійці.

    1-Б, 2-В, 3-А, 4-Г.
51. Який традиційний тип житла характерний для кочових народів Монголії? а) вігвам; б) **юрта;** в) іглу; г) хижина.
52. Доповніть перелік історико-етнографічних областей, які входять до складу Південноазіатської провінції: а) Індостанська історико-етнографічна область; б) Іранська історико-етнографічна область; в) **Афгано-Пакистанська історико-етнографічна область;** г) **Шрі-Ланка.** (або Цейлонська)
53. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Сахара є частиною історико-етнографічної провінції Північної Африки. **так**
    2. Корінним населенням Бразилії є індіанці. **так**
    3. Країни Скандинавії належать до Центральноєвропейської історико-етнографічної області. **ні**
    4. Південно-Східна Азія характеризується значним етнічним різноманіттям. **так**
    5. Арабські країни об’єднує спільна мова та релігія (іслам). **так**
54.
    1. Назвіть дві основні історико-етнографічні провінції Африки. **Північна Африка (Магриб) та Субсахарська Африка.**
    2. Які етноси домінуючі в Середній Азії? **Узбеки, казахи, туркмени, киргизи, таджики.**
    3. Який регіон називають «колискою цивілізацій» через його історичну та культурну значущість? **Близький Схід (Месопотамія, Єгипет).**
    4. Назвіть традиційне житло народів Мезоамерики (наприклад, мая). **Будинки з каменю або глини з солом’яними дахами.**
    5. Які річки ключові для розвитку цивілізацій на Індійському субконтиненті? **Інд, Ганг.**
55. Яке з понять описує процес взаємодії та взаємозбагачення культур, що призводить до появи нових культурних форм? а) сегрегація; б) маргіналізація; в) **аккультурація;** г) етноцентризм.
56. Що таке етноцентризм? а) визнання рівноцінності всіх культур; б) **схильність оцінювати інші культури крізь призму своєї власної, вважаючи її вищою;** в) змішування різних культур; г) відмова від власної культурної ідентичності.
57. Який чинник є найпоширенішою причиною сучасних етнічних конфліктів? а) мовні відмінності; б) **боротьба за ресурси та політичний вплив;** в) відмітності в традиціях харчування; г) спортивні змагання.

58. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Виклики глобалізації: Наслідки для етносів:
    1. Уніфікація культури; А. Зростання міжетнічних шлюбів;
    2. Міграційні потоки; Б. Загроза зникнення малих мов;
    3. Розвиток інформаційних технологій; В. Поширення культурних інновацій;
    4. Зростання торгівлі. Г. Посилення економічної взаємозалежності.

    1-Б, 2-А, 3-В, 4-Г.
59. Яке поняття означає здатність людини розуміти та поважати культурні відмінності, ефективно взаємодіяти з представниками інших культур? а) інтеграція; б) асиміляція; в) **міжкультурна компетентність;** г) екзогамія.
60. Доповніть речення: «М'яка сила» в контексті етнології – це **здатність країни або етносу впливати на інших через привабливість своєї культури, цінностей та політики, а не через примус.**
61. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Культурний шок – це завжди негативний досвід. **ні**
    2. Глобалізація завжди призводить до втрати етнічної ідентичності. **ні**
    3. Толерантність є ключовою для успішної міжкультурної комунікації. **так**
    4. Етнічний маркетинг – це інструмент для подолання етнічних конфліктів. **ні**
    5. Збереження рідних мов є важливою складовою культурного різноманіття. **так**
62.
    1. Назвіть три основні виклики, які несе глобалізація для збереження етнічних культур. **Уніфікація культури, культурний імперіалізм, асиміляція, загроза зникнення малих мов, комерціалізація традицій.**
    2. Що таке дискримінація за етнічною ознакою? **Дискримінація за етнічною ознакою – це упереджене або несправедливе ставлення до особи або групи осіб через їхню етнічну належність.**
    3. Наведіть приклад міжнародної організації, що займається захистом прав етнічних меншин. **Організація Об'єднаних Націй (ООН), зокрема Управління Верховного комісара ООН з прав людини, ЮНЕСКО.**
    4. Як цифрові технології впливають на збереження та поширення етнічних культур? **Цифрові технології дозволяють зберігати, документувати та поширювати традиційні знання, мови, музику, мистецтво, обряди, забезпечуючи їх доступність для ширшої аудиторії та майбутніх поколінь, сприяють створенню віртуальних етнічних спільнот.**
    5. Що таке етнічна конфліктологія? **Етнічна конфліктологія – це розділ етнології, який вивчає причини, динаміку та способи врегулювання міжетнічних конфліктів.**

63. Знайдіть та позначте серед наведених суджень правильне визначення поняття «етнографія»: а) етнографія – це наука, що вивчає соціальну структуру первісних суспільств; б) **етнографія – це описова частина етнології, що займається збором, систематизацією та описом емпіричних даних про культуру та побут народів;** в) етнографія – це наука про походження та розвиток людських рас.
64. Який метод етнологічних досліджень передбачає безпосереднє занурення дослідника в життя досліджуваної спільноти? а) статистичний метод; б) **включене спостереження (польові дослідження);** в) порівняльний метод; г) картографування.
65. Що таке етнонім? а) назва історико-етнографічної області; б) **самоназва етносу;** в) назва релігійного культу; г) назва традиційного житла.
66. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Поняття: Визначення:
    1. Ендогамія; А. Шлюби між представниками різних етносів;
    2. Екзогамія; Б. Шлюби в межах власної етнічної групи;
    3. Патріархат; В. Влада в суспільстві належить жінкам;
    4. Матріархат. Г. Влада в суспільстві належить чоловікам.

    1-Б, 2-А, 3-Г, 4-В.
67. Яка з цих наук «сестринська» стосовно етнології та вивчає фізичні особливості людини, її еволюцію, раси? а) соціологія; б) **антропологія;** в) історія; г) лінгвістика.
68. Доповніть речення: Господарсько-культурний тип – це **історично сформований комплекс господарських занять, матеріальної культури та соціальної організації, характерний для етносів, що проживають у схожих природно-географічних умовах.**
69. Альтернативний тест. Чи правильні є твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Усний переказ є важливим джерелом для етнологічних досліджень. **так**
    2. Термін «етнологія» завжди використовувався для позначення цієї науки. **ні**
    3. Культурний релятивізм означає відмову від оцінки інших культур. **так**
    4. Етнографічна карта відображає лише мовне різноманіття регіону. **ні**
    5. Археологічні знахідки можуть бути використані в етнології. **так**
70.
    1. Назвіть три основні типи джерел, які використовуються в етнології. **Письмові джерела, речові (матеріальні) джерела, усні джерела (фольклор, перекази, свідчення).**
    2. Що таке етнічна карта? **Етнічна карта – це географічна карта, що відображає розселення етнічних груп на певній території.**

3. Яка роль польових досліджень у сучасній етнології? **Польові дослідження (польова етнографія) є основним методом збору первинних даних про культуру, побут, соціальні відносини та світогляд етносів шляхом безпосереднього спілкування з їхніми представниками, спостереження та участі в їхньому житті.**
4. У чому полягає відмітність між «етносом» і «нацією»? **Етнос – це історично сформована спільнота людей, об'єднана спільними ознаками (мова, культура, самосвідомість), тоді як нація – це більш висока форма етнічної спільноти, яка, як правило, пов'язана з державною територією, економічним життям та політичною самосвідомістю.**
5. Назвіть основні етапи етнологічного дослідження. **Вибір теми, збір матеріалу (польові дослідження, робота з джерелами), аналіз та інтерпретація даних, написання роботи, презентація результатів.**

71. Яка з ранніх форм релігії ґрунтується на вірі в існування душі та духів, наділенні душею всіх предметів, сил і явищ природи? а) тотемізм; б) фетишизм; в) магія; г) **анімізм.**
72. Яка світова релігія найстаріша з трьох основних? а) іслам; б) християнство; в) **буддизм;** г) індуїзм.
73. Основною священною книгою ісламу є: а) Біблія; б) Тора; в) **Коран;** г) Веди.
74. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Релігійні практики: Значення:
    1. Паломництво; А. Прихований релігійний обряд;
    2. Ритуал; Б. Подорож до священного місця;
    3. Містерія; В. Система символічних дій, що мають релігійний зміст;
    4. Жертвоприношення. Г. Акт віддання чогось священному з метою спілкування чи умилостивлення.

    1-Б, 2-В, 3-А, 4-Г.
75. Яка релігійна течія заперечує існування Бога або будь-яких надприродних сил? а) теїзм; б) деїзм; в) **атеїзм;** г) агностицизм.
76. Доповніть речення: Монотеїзм – це **релігія, що визнає існування єдиного Бога, на відміну від політеїзму.**
77. Альтернативний тест. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Буддизм виник на території Японії. **ні**
    2. Шаманізм поширений серед багатьох корінних народів Сибіру та Північної Америки. **так**
    3. Християнство поділяється на католицизм, православ'я та протестантизм. **так**
    4. Анімізм є сучасним явищем і не зустрічається в первісних суспільствах. **ні**
    5. Релігійні обряди завжди мають практичне значення. **ні**

78.

1. Назвіть три основні напрямки християнства. **Католицизм, православ'я, протестантизм.**
2. Що таке тотем? **Тотем – це тварина, рослина або предмет, що є символом, предком або покровителем певної родової групи людей, з якою вони пов'язують свій надприродний зв'язок.**
3. Яка релігійна споруда основна для мусульман? **Мечеть.**
4. Яке значення має свято Курбан-байрам (Ід аль-Адха) в ісламі? **Курбан-байрам – це свято жертвоприношення в ісламі, яке відзначається на згадку про готовність пророка Ібрагіма принести в жертву свого сина, і символізує відданість Богу.**
5. Опишіть коротко поняття «релігійний синкретизм». **Релігійний синкретизм – це процес об'єднання або змішування різних релігійних вірувань, практик та елементів з різних релігійних систем, що призводить до формування нових, гібридних форм релігійності.**

79. Який термін використовується для позначення групи родичів, що походять від спільного предка по материнській лінії? а) патрілінійний рід; б) **матрілінійний рід;** в) білінійний рід; г) патріархальна сім'я.
80. Що таке племінний союз? а) постійна військова організація; б) **об'єднання кількох племен для спільних дій (військових, господарських);** в) суспільна організація, що базується на містах-державах; г) форма ранньої держави.
81. Який термін описує систему родинних зв'язків та стосунків у суспільстві? а) стратифікація; б) соціалізація; в) **спорідненість;** г) ієрархія.
82. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Форми сім'ї: Характеристика:
    1. Нуклеарна сім'я; А. Дружина живе з родиною чоловіка;
    2. Розширена сім'я; Б. Чоловік і дружина з дітьми;
    3. Патрілокальна сім'я; В. Дружина живе з родиною дружини;
    4. Матрілокальна сім'я. Г. Кілька поколінь родичів, що живуть разом.

    1-Б, 2-Г, 3-А, 4-В.

83. Як називається система соціальної нерівності, де групи людей розташовані ієрархічно за певними ознаками (статус, влада, багатство)? а) асиміляція; б) дифузія; в) **соціальна стратифікація;** г) ендогамія.
84. Доповніть речення: Вождівство – це **форма політичної організації, яка характеризується наявністю постійної ієрархії влади на чолі з вождем, що поєднує адміністративні, релігійні та військові функції, і є перехідним етапом від племінної до державної організації.**
85. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. У родовому суспільстві основною одиницею є індивід. **ні**
    2. Поняття «побратимство» поширене в багатьох культурах. **так**
    3. Сім'я є універсальним соціальним інститутом у всіх суспільствах. **так**
    4. Економічні відносини не впливають на родинні зв'язки. **ні**
    5. Полігамія – це шлюб, що передбачає одного чоловіка та одну дружину. **ні**

86. Прямий тест. Дайте відповідь на запитання:
    1. Назвіть три основні типи родства (згідно з антропологічними класифікаціями). **Кровне споріднення, шлюбне споріднення, усиновлення/удочеріння.**
    2. Що таке ритуали переходу (обряди ініціації)? **Ритуали переходу (обряди ініціації) – це обряди, що знаменують перехід індивіда з одного соціального статусу або вікової групи в інший (наприклад, з дитинства у дорослість, з неодруженого стану в одружений).**
    3. Яку роль відіграють старійшини у традиційних суспільствах? **Старійшини в традиційних суспільствах відіграють ключову роль як носії знань, досвіду, традицій, вирішують суперечки, надають поради та виконують релігійні функції.**
    4. Яке значення має почесне ім'я (почесний титул) у деяких культурах? **Почесне ім'я (титул) у деяких культурах указує на соціальний статус, досягнення, вік або особливі заслуги людини, надаючи їй авторитет і повагу.**
    5. Що таке кровна помста, де вона була поширена? **Кровна помста – це давній звичай, згідно з яким родичі постраждалого мають право або обов'язок помститися кривднику або його родичам за скоєний злочин (вбивство, каліцтво). Була поширена в багатьох традиційних суспільствах, зокрема на Кавказі, в деяких регіонах Африки та Близького Сходу.**
87. Який з наведених видів господарства вважається найдавнішим і ґрунтується на зборі диких рослин і полюванні? а) скотарство; б) **збиральництво та полювання;** в) землеробство; г) рибальство.
88. Традиційний човен інуїтів (ескімосів), виготовлений зі шкіри та кісток – це: а) каное; б) **каяк;** в) пліт; г) ладья.
89. Основним матеріалом для виготовлення традиційного житла в пустельних регіонах є: а) дерево; б) камінь; в) **глина (саман);** г) сніг.
90. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Господарські заняття: Етнічні групи (приклади):
    1. Пастуше скотарство; А. Ескімоси;
    2. Кочове землеробство; Б. Монголи;
    3. Полювання на морського звіра; В. Племена Амазонії;
    4. Рибальство. Г. Народи Північної Європи (наприклад, саами).

    1-Б, 2-В, 3-А, 4-Г.
91. Який вид ткацтва традиційний для багатьох народів Південно-Східної Азії, де нитки фарбуються перед тканням, створюючи складні візерунки? а) гобелен; б) **ікат;** в) батик; г) вишивка.
92. Доповніть речення: Традиційна кухня – це **сукупність кулінарних практик, рецептів, продуктів та харчових звичаїв, що передаються з покоління в покоління в певному етносі та відображають його культурну ідентичність та природне середовище.**

93. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні».
    1. Традиційний одяг завжди виготовляється з натуральних матеріалів. **так**
    2. Поява землеробства призвела до осілого способу життя. **так**
    3. Кераміка є частиною лише сучасної матеріальної культури. **ні**
    4. Орнамент у народному мистецтві не має символічного значення. **ні**
    5. Господарська діяльність етносу сильно залежить від природно-кліматичних умов. **так**

94.
    1. Назвіть три основні типи традиційного житла різних народів світу. **Яранга (чукотська), юрта (монгольська, тюркська), вігвам/тіпі (індіанська), іглу (ескімоська), хата (українська).**
    2. Що таке патронажний одяг? **Патронажний одяг – це традиційний одяг, що використовується для обрядових цілей, який має символічне або ритуальне значення та може бути пов'язаний з певними подіями життєвого циклу або святами.**
    3. Яке значення має ковальство у традиційних африканських культурах? **Ковальство у традиційних африканських культурах часто мало сакральне значення, ковалі вважалися магічними фігурами, що володіють особливими знаннями та силами, а їхні вироби (інструменти, зброя, прикраси) були не тільки функціональними, але й символічними.**
    4. Наведіть приклад традиційного музичного інструменту, що є символом певного народу. **Бандура (Україна), волинка (Шотландія), сітар (Індія), диджериду (Австралія).**
    5. Які особливості традиційного землеробства в умовах гірських регіонів? **Традиційне землеробство в гірських регіонах характеризується використанням терасного землеробства для ефективного використання схилів, вирощуванням культур, адаптованих до гірського клімату, та меншою інтенсивністю порівняно з рівнинним землеробством.**

95. Який термін описує процес злиття кількох етносів в один, що призводить до формування нової етнічної спільноти? а) диференціація; б) **консолідація;** в) сегрегація; г) аккультурація.

96. Що таке етнічна гомогенізація? а) зростання етнічного різноманіття в країні; б) **процес зменшення етнічного різноманіття, уніфікація етнічних ознак;** в) розвиток міжкультурної комунікації; г) створення етнічних анклавів.

97. Яке з наведених понять означає право етнічної групи на самовизначення та створення власної держави? а) автономія; б) **суверенітет;** в) асиміляція; г) інтеграція.

98. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Етнічні процеси: Приклади:
    1. Міграція; А. Формування єдиної української нації;
    2. Інтеграція; Б. Переїзд трудових мігрантів;
    3. Консолідація; В. Включення етнічних меншин у суспільне життя з збереженням ідентичності;
    4. Асиміляція. Г. Втрата мови та традицій етнічною меншиною.

1-Б, 2-В, 3-А, 4-Г.

99. Який із чинників ключовий для формування нації? а) спільний рельєф місцевості; б) **спільна територія, мова, економічні зв'язки та національна самосвідомість;** в) спільні релігійні обряди; г) кількість населення.
100. Доповніть речення: Етнополітика – це **сукупність заходів держави або інших акторів, спрямованих на регулювання міжетнічних відносин, вирішення етнічних проблем, збереження або зміну етнічної структури суспільства.**
101. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні». 1. Етнічна дискримінація завжди проявляється у фізичному насильстві. **ні** 2. Демографічні процеси впливають на етнічний склад населення. **так** 3. Етнічна карта країни не змінюється з часом. **ні** 4. Білінгвізм (двомовність) може бути результатом етнічної взаємодії. **так** 5. Мультикультурна політика завжди забезпечує повне рівноправ'я всіх етнічних груп. **ні**
102. 1. Назвіть три основні напрямки етнополітики. **Інтеграція, асиміляція, сегрегація, мультикультуралізм.** 2. Що таке «позитивна дискримінація» в етнополітиці? **«Позитивна дискримінація» (або афірмативні дії) – це тимчасові заходи, спрямовані на надання певних переваг або компенсацій групам, які зазнавали історичної дискримінації, з метою вирівнювання їхніх можливостей.** 3. Наведіть приклад успішної етнічної консолідації. **Формування української нації, італійської нації, німецької нації.** 4. Яке значення має мова для збереження етнічної ідентичності в умовах глобалізації? **Мова є одним з найважливіших маркерів етнічної ідентичності, засобом передачі культури, історії та світогляду, а її збереження в умовах глобалізації є ключовим для підтримки унікальності етносу та культурного різноманіття.** 5. Опишіть коротко поняття «етнічна меншина». **Етнічна меншина – це група людей, яка відрізняється від домінуючої етнічної більшості країни за етнічною приналежністю (мовою, культурою, історією), часто перебуває у меншому чисельному складі та може мати особливий соціальний чи політичний статус.**
103. Яка функція основна для етнографічних музеїв? а) розпродаж старовинних речей; б) **збір, збереження, дослідження й експонування предметів матеріальної та духовної культури етносів;** в) організація розважальних заходів; г) проведення політичних акцій.
104. Який міжнародний орган займається охороною світової культурної спадщини, включаючи етнографічні об'єкти? а) ООН; б) НАТО; в) **ЮНЕСКО;** г) ВООЗ.
105. Що таке нематеріальна культурна спадщина? а) архітектурні пам'ятки; б) **усні традиції, виконавські мистецтва, звичаї, обряди, знання та навички, пов'язані з традиційними ремеслами;** в) археологічні знахідки; г) писемні історичні джерела.
106. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Музейні експонати: Типи культури: 1. Народний костюм; А. Духовна культура; 2. Міф; Б. Матеріальна культура; 3. Музичний інструмент; В. Змішана культура (матеріально-духовна); 4. Ритуал. Г. Соціальна культура.

1-Б, 2-А, 3-Б, 4-А. * (Музичний інструмент – матеріальний об'єкт, але його використання пов'язане з духовною культурою, проте в контексті експонату він є матеріальним.)

107. Який з перерахованих об’єктів може бути визнаний об’єктом Світової спадщини ЮНЕСКО в категорії «етнографічна спадщина»? а) сучасний хмарочос; б) **традиційне поселення корінного народу;** в) завод з виробництва електроніки; г) спортивний стадіон.
108. Доповніть речення: Музеєфікація – це **процес перетворення об’єктів (природних, історичних, культурних) або місць у музейні експонати чи комплекси з метою їх збереження, дослідження та експонування для широкої публіки.**
109. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні». 1. Етнографічні музеї є лише в столицях країн. **ні** 2. Цифрові технології допомагають зберігати нематеріальну культурну спадщину. **так** 3. Туризм завжди негативно впливає на етнографічну спадщину. **ні** 4. Артефакт – це будь-який предмет, створений або змінений людиною. **так** 5. Етнографічні колекції можуть бути джерелом для наукових досліджень. **так**
110. 1. Назвіть три відомі етнографічні музеї світу або України. **Музей народної архітектури та побуту в Пирогові (Київ, Україна), Британський музей (Лондон, Велика Британія), Смітсонівський національний музей американських індіанців (Вашингтон, США), Музей світової культури (Гетеборг, Швеція).** 2. Що таке «оцифровка» етнографічних колекцій? **Оцифровка етнографічних колекцій – це процес переведення інформації про музейні експонати, документи, фотографії, аудіо- та відеозаписи у цифровий формат з метою їх збереження, каталогізації, доступу та поширення.** 3. Як місцеві громади можуть брати участь у збереженні своєї етнографічної спадщини? **Місцеві громади можуть брати участь у збереженні спадщини шляхом передачі традиційних знань та навичок молодшим поколінням, організації локальних музеїв, проведення свят та обрядів, участі у створенні та управлінні об’єктами спадщини, протидії незаконному вивезенню артефактів.** 4. Що означає термін «реституція» в контексті етнографічних колекцій? **Реституція – це повернення культурних цінностей (у тому числі етнографічних артефактів), які були незаконно вивезені або вилучені, їх законним власникам або країнам походження.** 5. Назвіть приклад нематеріальної культурної спадщини України, внесеної до списку ЮНЕСКО. **Петриківський розпис (декоративно-орнаментальний живопис), Косівська мальована кераміка.**
111. Що таке автостереотип? а) узагальнене уявлення про інший етнос; б) **уявлення етносу про самого себе;** в) негативне уявлення про будь-який етнос; г) стереотип, що передається лише у письмовій формі.
112. Який з перерахованих чинників найважливіший у формуванні етнічних стереотипів? а) спільна мова; б) спільне географічне розташування; в) **соціальний досвід та медіа;** г) колір шкіри.
113. Який вплив мають негативні етнічні стереотипи на міжетнічні відносини? а) сприяють взаєморозумінню; б) **можуть призводити до упереджень, дискримінації та конфліктів;** в) не мають жодного впливу; г) сприяють консолідації етносів.

114. Установіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв: Види упереджень: Характеристика: 1. Стереотип; А. Почуття неприязні або ворожості до групи; 2. Упередження; Б. Узагальнене, спрощене уявлення про групу; 3. Дискримінація. В. Дії, що обмежують права та можливості групи.
1-Б, 2-А, 3-В.
115. Як називається явище, коли людина, незважаючи на особистий досвід, продовжує дотримуватися стереотипів? а) адаптація; б) **когнітивний дисонанс;** в) толерантність; г) аккультурація.
116. Доповніть речення: Ксенофобія – це **ірраціональний страх або ненависть до іноземців, чужинців чи всього незвичного та невідомого.**
117. Чи правильні твердження? Вставте відповіді «так» або «ні». 1. Етнічні стереотипи завжди є негативними. **ні** 2. Освіта може допомогти в боротьбі з етнічними стереотипами. **так** 3. Сатиричні зображення етнічних груп завжди є нешкідливими. **ні** 4. ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні та поширенні стереотипів. **так** 5. Міжкультурна комунікація допомагає подолати етнічні стереотипи. **так**
118. 1. Назвіть три основні функції етнічних стереотипів. **Пізнавальна (спрощення світу), регулятивна (керування поведінкою), захисна (самоствердження групи), психологічна (зниження невизначеності).** 2. Що таке «самоздійснюване пророцтво» в контексті етнічних стереотипів? **«Самоздійснюване пророцтво» – це ситуація, коли певний етнічний стереотип (навіть хибний) призводить до поведінки, яка зрештою підтверджує цей стереотип.** 3. Наведіть приклад позитивного автостереотипу. **Наприклад, українці – працьовиті, гостинні, співочі.** 4. Як міжнародні спортивні події можуть впливати на етнічні стереотипи? **Міжнародні спортивні події можуть як руйнувати (через демонстрацію індивідуальних здібностей та дружніх відносин), так і посилювати (через націоналістичну риторику або упереджене висвітлення) етнічні стереотипи.** 5. Опишіть роль освіти у формуванні толерантності та подоланні етнічних стереотипів. **Освіта відіграє ключову роль у формуванні толерантності, надаючи знання про культурне різноманіття, історичні факти, розвиваючи критичне мислення та емпатію, що дозволяє людям усвідомити несправедливість стереотипів та упереджень та протистояти їм.**
119. Який термін описує явище, коли місцеві культури підпадають під вплив та асиміляцію домінуючою світовою культурою? а) культурне відродження; б) **культурний імперіалізм;** в) культурний обмін; г) культурний плюралізм.
120. Що таке глокалізація? а) процес повного зникнення місцевих культур; б) **процес адаптації глобальних культурних явищ до місцевих умов, поєднання глобального з локальним;** в) розширення глобальних мереж без урахування локальних особливостей; г) повернення до суто традиційних форм культури.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЗМІСТУ Й ОФОРМЛЕННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

Світ, у якому ми живемо, змінюється стрімкими темпами, вимагаючи від нас постійного розвитку та адаптації. У цьому динамічному середовищі ефективна комунікація стала одним із ключових факторів успіху. І саме тут мультимедійні презентації відіграють вирішальну роль.

У сучасному освітньому середовищі презентації стали невід'ємним інструментом для студентів. Вони допомагають не лише ефективно засвоїти навчальний матеріал, а й розвивають цілий комплекс важливих навичок, необхідних для успішного навчання та майбутньої професійної діяльності. Презентації надзвичайно важливі для навчального процесу, оскільки вони допомагають у закріпленні отриманих здобувачами освіти знань, сприяють розвитку навичок публічних виступів, формують критичне мислення, розвивають творчі здібності здобувачів освіти та готують їх до професійної діяльності.

По-перше, створення презентації – це активний процес, який сприяє глибокому засвоєнню навчального матеріалу. Щоб підготувати якісну презентацію, потрібно ретельно вивчити тему, проструктурувати інформацію і вибрати найважливіші аспекти. Такий підхід дозволяє ліпше запам'ятати матеріал і зрозуміти його суть.

По-друге, презентації допомагають подолати страх перед публікою, формують упевненість у собі та вміння чітко і ясно викладати свої думки. Виступаючи перед аудиторією, студент учиться володіти своїм голосом, жестикуляцією, а також відповідати на запитання. Це дуже важливі навички для будь-якої професії.

По-третє, підготовка презентації вимагає аналізу інформації, синтезу знань і формулювання власних висновків. Студент учиться критично оцінювати різні джерела інформації, відбирати найважливіше і робити власні висновки. Це розвиває аналітичні здібності, формує критичне мислення.

По-четверте, презентації – це відмінний спосіб проявити свою індивідуальність і креативність. Студент може вибрати оригінальний дизайн, використовувати різноманітні візуальні ефекти і знайти нестандартні способи подачі матеріалу.

І нарешті, навички створення та презентації матеріалу будуть корисними в будь-якій професії. Уміння чітко і лаконічно викладати свої думки, переконувати аудиторію і працювати з різними типами даних – це якості, які цінуються у будь-якій сфері діяльності.

Отже, презентації – це не просто формальний виступ, а потужний інструмент для розвитку особистості і підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Розглянемо ключові аспекти створення студентських презентацій. Це допоможе створювати ефективні та цікаві презентації, які сприятимуть у досягненні успіху в навчанні та професійній діяльності.

Типи презентацій

Презентації можуть відрізнятися за своєю структурою, метою та способами взаємодії з аудиторією.

Лінійні презентації

Лінійні презентації – це найпоширеніший тип, який передбачає послідовне викладення матеріалу від початку до кінця. Кожен слайд логічно пов'язаний з попереднім і підводить до наступного. Такий формат ідеально підходить для доповідей, лекцій та презентацій з чітко визначеною структурою.

Переваги: Простота створення, легкість сприйняття інформації.

Недоліки: Відсутність інтерактивності, обмежені можливості для взаємодії з аудиторією.

Розгалужені презентації

Розгалужені презентації – це більш складний тип, який передбачає використання гіперпосилань. Завдяки гіперпосиланням глядач може самостійно вибирати шлях проходження презентації, поглиблюючись у ті теми, які його найбільше цікавлять. Такий формат ідеально підходить для навчальних презентацій, де важлива індивідуалізація навчання.

Переваги: Інтерактивність, можливість вибору тем, гнучкість.

Недоліки: Складність у створенні, потенційна втрата аудиторії, якщо вона не знає, як користуватися гіперпосиланнями.

Вибір правильного інструменту для створення презентації

Вибір програми для створення презентації значно впливає на її якість та ефективність. Розглянемо найбільш популярні та зручні у використанні інструменти.

Microsoft PowerPoint. Класика жанру, яка пропонує широкий функціонал для створення професійних презентацій. Має багато готових шаблонів, дозволяє додавати різноманітні ефекти та анімації.

Google Slides. Безкоштовний онлайн-сервіс від Google, який дозволяє створювати презентації в режимі реального часу спільно з іншими користувачами. Інтегрується з іншими сервісами Google (Диск, Документи).

Canva. Простий у використанні онлайн-сервіс з величезною бібліотекою шаблонів, шрифтів і графічних елементів. Ідеально підходить для створення презентацій з привабливим дизайном.

Prezi. Програма, яка дозволяє створювати нелінійні презентації зі складними переходами між слайдами. Це дозволяє створювати більш динамічні та креативні презентації.

Keynote. Програма для створення презентацій від Apple, яка відрізняється інтуїтивним інтерфейсом і високою якістю вихідних файлів.

Яку програму обрати?

Вибір програми залежить Від ваших потреб і навичок:

Canva або Google Slides – це відмінні варіанти завдяки простоті використання та великій кількості готових шаблонів.

Microsoft PowerPoint або Keynote пропонують більш широкий функціонал і можливості для створення складних презентацій.

Prezi дозволяє створювати унікальні та запам'ятовуючі презентації.

Критерії вибору програми

Інтуїтивність інтерфейсу – програма має бути легкою у використанні.

Наявність готових шаблонів – значно прискорить процес створення презентації.

Можливості для редагування – програма повинна дозволяти змінювати текст, зображення, додавати ефекти.

Інтеграція з іншими сервісами – можливість імпортувати дані з інших програм та експортувати презентації в різні формати.

Вартість – бувають як безкоштовні, так і платні варіанти програм.

Структура презентації

Структура презентації – це її каркас, який визначає послідовність подачі матеріалу та допомагає аудиторії легше сприйняти інформацію. Добре продумана структура робить презентацію логічною, зрозумілою та цікавою.

Типова структура студентської презентації

1. Титульний слайд:
    - Назва презентації;
    - Ім’я студента, група;
    - Назва навчального закладу;
    - Дата;
    - (Опціонально) логотип навчального закладу або факультету.

2. Вступ:
    - Актуальність теми;
    - Мета презентації;
    - Очікувані результати;
    - Короткий огляд структури презентації.

3. Основна частина:
    - Розділ 1: Перший аспект теми (з підпунктами, якщо необхідно) ;
    - Розділ 2: Другий аспект теми (і так далі) ;
    - Кожен розділ повинен мати логічний перехід до наступного.

4. Висновки:
    - Підсумки дослідження;
    - Відповіді на поставлені на початку запитання;
    - Головні висновки.

5. Список використаних джерел:
    - Бібліографія оформлена відповідно до вимог.

Структура та зміст ефективної презентації

Основні принципи:

1. Ясність, чіткість і лаконічність – кожен слайд повинен містити лише одну ключову ідею, викладену короткими, зрозумілими реченнями. Уникайте перевантаження інформацією.
2. Логічна послідовність – структуруйте матеріал так, щоб він був логічним і послідовним. Ідеї повинні бути викладені в логічному порядку. Кожна наступна думка має випливати з попередньої.
3. Баланс – розподіліть час між різними частинами презентації. Вступ і висновки повинні бути коротшими, ніж основна частина.
4. Використання сполучників – допомагає плавно переходити від одного слайду до іншого (наприклад, «по-перше», «по-друге», «отже»).
5. Виділення ключових моментів – використовуйте різні способи виділення ключових моментів (жирний шрифт, марковані списки, кольорові виділення).
6. Візуальна підтримка – використовуйте графіку, діаграми, таблиці для ілюстрації основних моментів. Візуальні елементи мають доповнювати текст, а не відволікати від нього.

Використання схем і діаграм для візуалізації структури

Для наочного подання структури презентації можна використовувати різні схеми та діаграми:

- Схема Венна: Для порівняння двох або більше понять.
- Деревоподібна діаграма: Для відображення ієрархічних відносин між поняттями.
- Лінійна діаграма: Для відображення послідовності подій або етапів процесу.

Правильно побудована структура презентації – це запорука успішного виступу. Дотримуючись цих рекомендацій, Ви зможете створити презентацію, яка буде легко сприйматися аудиторією і залишить позитивне враження.

Вимоги до змісту студентської презентації: Яку інформацію подавати

Зміст презентації – це її серцевина. Від того, наскільки якісно і повно ви розкриєте тему, залежить успіх Вашого виступу. Розглянемо детальніше, яку інформацію варто поміщати у студентські презентації.

Основні вимоги до змісту:

- Актуальність – тема презентації має бути сучасною і відповідати актуальним тенденціям у галузі знань.
- Наукова обґрунтованість – уся інформація має бути підтверджена науковими джерелами, статистичними даними або результатами власних досліджень.
- Логічна послідовність – інформація повинна бути структурована таким чином, щоб одна думка логічно випливала з іншої.
- Глибина розкриття теми - не варто обмежуватися поверхневим оглядом. Поглибтесь у тему, розгляньте різні аспекти та подайте власне бачення проблеми.

- Оригінальність – намагайтеся додати до презентації щось нове, свіжий погляд на проблему.
- Ясність і зрозумілість – викладайте інформацію простою і доступною мовою, уникайте складних термінів і наукових жаргонів.

Яку інформацію подавати:

Вступ:

- Актуальність теми: Чому ця тема важлива саме тепер?
- Мета презентації: Чого Ви хочете досягти?
- Завдання дослідження: Які питання Ви ставили перед собою?
- Гіпотези (якщо є): Які припущення Ви перевіряли?

Основна частина:

- Теоретичні основи: Огляд наукових концепцій, які стосуються Вашої теми.
- Аналіз існуючих досліджень: Огляд праць інших авторів, які досліджували цю тему.
- Власне дослідження: Опис проведених Вами досліджень, аналізу даних або інших методів дослідження.
- Результати дослідження: Подання отриманих даних у зручному для сприйняття вигляді (діаграми, графіки, таблиці).
- Обговорення результатів: Аналіз отриманих результатів, порівняння їх з результатами інших досліджень, виявлення закономірностей.

Висновки:

- Підсумки дослідження: Короткий огляд основних результатів.
- Відповіді на поставлені запитання: Чи підтвердилися Ваші гіпотези?
- Практична значимість: Яке значення мають отримані результати для науки, практики, суспільства?
- Перспективи подальших досліджень: Які питання залишилися відкритими?

Приклад структури презентації на тему: Класифікації народів світу

Тема: Класифікації народів світу

Титульний слайд

- Назва: Класифікації народів світу
- ПІБ студента, група, ФІПМВ, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
- Дата

Вступ

- Актуальність теми: Чому важливо вивчати класифікації народів? Які сучасні глобалізаційні процеси підкреслюють актуальність цього питання?
- Мета презентації: Що Ви хочете досягти цією презентацією? (наприклад, продемонструвати різноманітність підходів до класифікації, показати складність етнічних процесів)
- Завдання: Які конкретні питання ви розглянете? (наприклад, які існують критерії класифікації, які переваги та недоліки різних підходів)

Основна частина

Поняття етносу й етнічної групи:

- Визначення етносу, його основні ознаки
- Відмітність етносу від нації

Критерії класифікації народів:

- Географічна класифікація (за місцем проживання)
  - Переваги та недоліки
  - Приклади
- Антропологічна класифікація (за расовими ознаками)
  - Переваги та недоліки
  - Критика расової теорії
- Мовна класифікація (за мовною спорідненістю)
  - Мовні сім'ї та групи
  - Приклади
- Господарсько-культурна класифікація (за типом господарства та культури)
  - Переваги та недоліки
  - Приклади
- Релігійна класифікація (за релігійною належністю)
  - Переваги та недоліки
  - Приклади

Історико-культурні типи:

- Поняття історико-культурного типу
- Основні історико-культурні типи світу
- Приклади

Сучасні тенденції в етнічних процесах:

- Глобалізація та її вплив на етноси
- Міграція та її наслідки для етнічного складу населення
- Асиміляція та мультикультуралізм

Висновки

- Підсумки дослідження
- Головні висновки про різноманітність підходів до класифікації народів
- Актуальність проблеми збереження етнічної різноманітності в умовах глобалізації
- Перспективи подальших досліджень

Список використаних джерел

Рекомендації до оформлення:

- Використовуйте яскраві та інформативні візуальні матеріали: карти, діаграми, фотографії.
- Зробіть акцент на порівнянні різних підходів до класифікації.
- Продемонструйте складність і багатогранність етнічних процесів.
- Обговоріть сучасні тенденції в етнології.

Пам’ятайте: зміст презентації повинен бути не лише інформативним, але й цікавим для аудиторії. Використовуйте різноманітні приклади, цитати, а також візуальні матеріали (діаграми, графіки, зображення) для ілюстрації своїх ідей.

Оформлення презентації

Як зробити презентацію привабливою та легкою для сприйняття

Оформлення презентації – це не просто прикраса, а потужний інструмент, який допомагає донести вашу ідею до аудиторії. Правильно оформлена презентація не відволікає увагу від змісту, а навпаки, підкреслює його важливість.

Основні принципи оформлення:

1. Мінімалізм – не перевантажуйте слайди зайвими елементами. Кожен слайд повинен містити одну основну ідею.
2. Контраст – використовуйте контрастні кольори для виділення важливої інформації.
3. Читабельність шрифтів – Вибирайте шрифти, які легко читаються з екрану. Уникайте занадто вигадливих шрифтів.
4. Використання візуальних елементів – діаграми, графіки, зображення допомагають краще засвоїти інформацію.
5. Єдиний стиль – дотримуйтесь єдиного стилю оформлення протягом усієї презентації.

Психологія кольору та форми

Вибір кольорів і форм у презентації має суттєвий вплив на сприйняття інформації аудиторією.

Кольорова палітра:

- Теплі кольори (червоний, помаранчевий, жовтий) стимулюють, привертають увагу і можуть викликати позитивні емоції.
- Холодні кольори (синій, фіолетовий, зелений) заспокоюють, створюють відчуття спокою та довіри.
- Комбінація кольорів: Правильне поєднання кольору фону та тексту забезпечує комфортний зоровий досвід.

Візуальні елементи:

- Мінімум відволікаючих елементів: Анімація, складні фони та надмірна кількість деталей можуть перевантажити сприйняття.
- Чіткість і контрастність: Зображення мають бути чіткими, а текст – контрастним відносно фону.

Дизайн фону

- Єдність стилю – використовуйте один або два основних кольори для фону та тексту протягом усієї презентації.
- Простота – складні фони можуть відволікати увагу від основного змісту.
- Функціональність – фон має підкреслювати інформацію, а не затьмити її.
- Уникайте – анімованих фонів, фотографій з великою кількістю деталей, підкреслення тексту (асоціюється з гіперпосиланнями).

Рекомендації щодо шрифтів

- Читабельність. Вибирайте шрифти, які легко читаються на екрані. Шрифти з зарубками (як-от Times New Roman) ліпше підходять для великих обсягів тексту, а шрифти без зарубок (наприклад, Verdana) – для заголовків.
- Контраст. Забезпечте достатній контраст між кольором шрифту та фоном.
- Єдність стилю. Використовуйте не більше 2-3 різних шрифтів в одній презентації.
- Розмір. Вибирайте розмір шрифту, який буде зручний для читання з будь-якої точки аудиторії.
- Наголос. Виділяйте важливі слова або фрази за допомогою напівжирного шрифту або зміни розміру. Уникайте надмірного використання курсиву.

Поради щодо оформлення:

1. Використовуйте шаблони. Більшість програм для створення презентацій пропонують готові шаблони, які допоможуть Вам швидко створити професійно оформлену презентацію.
2. Зверніть увагу на колірну гаму. Кольори можуть викликати різні емоції. Обирайте кольори, які відповідають тематиці презентації.
3. Використовуйте якісні зображення. Розмиті або низькоякісні зображення можуть зіпсувати враження від презентації.
4. Дотримуйтесь принципу «менше – більше». Не перевантажуйте слайди текстом. Використовуйте марковані списки, підзаголовки.
5. Перевірте орфографію. Помилки в тексті можуть створити негативне враження.

Формулювання заголовків:

1. Короткі і змістовні – заголовок має чітко відображати суть слайду.
2. Привабливі – сформулюйте заголовок так, щоб він зацікавив аудиторію.
3. Читабельні – використовуйте різні розміри та кольори шрифтів, щоб виділити важливу інформацію.

Розміщення інформації на слайді:
Ієрархія – розміщуйте найважливішу інформацію вгорі слайду, а додаткові деталі – унизу.
Послідовність – дотримуйтесь логічного порядку подання інформації.
Пробіли – залишайте достатньо вільного простору між елементами слайду для ліпшого сприйняття.
Використання візуальних елементів:
Доречність – вибирайте графіку, яка відповідає тематиці презентації та допомагає ліпше зрозуміти інформацію.
Якість – використовуйте зображення високої якості.
Контрастність – дбайте про достатній контраст між фоном і текстом.
Мовний стиль:
Простота – уникайте складних термінів і конструкцій.

Точність – перевіряйте інформацію на точність і актуальність.

Єдність стилю – дотримуйтесь єдиного стилю оформлення протягом всієї презентації.

Адаптація до аудиторії:

Рівень знань – підбирайте мову та складність матеріалу відповідно до рівня знань аудиторії.

Цілі – визначте основну мету презентації і побудуйте її відповідно до неї.

Поради для успішної презентації
Як підготуватися до виступу та справити позитивне враження на аудиторію

Підготовка до презентації – це не менш важлива частина, ніж її створення. Від того, як Ви будете презентувати свою роботу, залежить, наскільки ефективно Ви донесете до аудиторії свою ідею.

Поради для успішного виступу:

1. Репетируйте. Прорепетируйте свою презентацію кілька разів. Це допоможе Вам відчути себе впевненіше і виявити можливі недоліки.
2. Говоріть чітко і впевнено. Дивіться аудиторії в очі, використовуйте жестикуляцію.
3. Контролюйте час. Дотримуйтеся відведеного часу.
4. Відповідайте на запитання. Будьте готові відповісти на запитання аудиторії.
5. Будьте природними. Не намагайтеся бути кимось іншим. Будьте собою.
6. Посміхайтеся. Позитивний настрій передається аудиторії.

Типові помилки, яких необхідно уникати:

1. Читання з екрана. Дивіться на аудиторію, а не на екран.
2. Нервування. Глибоко вдихніть і розслабтеся.
3. Використання занадто багато сленгу. Говоріть зрозумілою мовою.
4. Недотримання часових рамок. Коротка і яскрава презентація ліпша, ніж затяжна і нудна.
5. Відсутність контакту з аудиторією.

Пам’ятайте: успішна презентація – це результат комплексної роботи над змістом, оформленням і подачею матеріалу. Дотримуючись цих порад, Ви зможете створити презентацію, яка запам’ятається аудиторії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Балушок В. Г. Індіанці Північної Америки: посібник. Київ : Либідь, 2007.
2. Богуславська І. А. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.
3. Борисюк М. М. Етнічні процеси в сучасному світі. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2008.
4. Гамаль Л. В., Калита Н. І. Етнологія світу: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2006.
5. Глушко М. С. Етнологія: навчальний посібник. Львів : Афіша, 2007.
6. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008.
7. Гримич М. В. Етнічні чинники культури. Київ : Либідь, 2000.
8. Гримич М. В. Метод, методика та методологія в сучасній етнологічній науці *Етнічна історія народів Європи*. Київ, 2006. Вип. 21. С. 5-9.
9. Дельєж Р. Нариси з історії антропології. Школи. Автори. Теорії : пер. з фр. Київ, 2008.
10. Дяченко В. Д. Антропологічний склад українського народу. Київ,1965.
11. Етнологія: підручник для студ. вузів / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. Київ : ЦНЛ, 2006.
12. Етнічна історія народів Європи: зб. наук. праць. Секція 1. Теоретичні проблеми етнології. Київ, 1999.
13. Етнічний довідник : у 3-х частинах. Київ, 1996.
14. Етнографія України. Львів,1994.
15. Етнос і релігія : теорія і контекст сьогодення. Київ, 1998.
16. Етнос і соціум. Київ, 1993.
17. Життя етносу: Соціокультурні нариси: навч. посібник / Б. Попов, В. Ігнатов, М. Степико та ін. Київ:Либідь, 1997.
18. Жук П. Етнополітична карта світу XXI століття: методичний і предметний коментарі. Тернопіль: Мандрівець, 2000.
19. Жуков Ю. М. Етнографія: навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004.
20. Залізняк Л. Від склавинів до української нації. Київ,1997.
21. Ігнатьєв П. М. Країни Азії: особливості культури і побуту. Чернівці : Книги – XXI, 2011.
22. Козлов В. І., Крупник І. І. Основи етнології: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
23. Колодний А. М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції, стан. Львів, 1996.
24. Конча С. В. Проблема походження індоєвропейців (аналіз концепцій). Автореф дис. канд.іст.наук. Київ, 1999.
25. Конча С. В. Диференціація індоєвропейської спільноти *Магістеріум. Археологічні студії*. Вип. 6. Київ, 2001.

26. Культурологія: Теорія та історія культури. За ред. І. В. Захарченко. Київ : Либідь, 2004.
27. Леві-Строс Клод. Структурна антропологія / Перекл. з франц. З. Борисюк. Київ, 1987.
28. Леві-Строс К. Первісне мислення : пер. з фр. Київ, 2000.
29. Лютий В. П. Теорія культури: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012.
30. Малиновська О. А. Міграційні процеси у світі: характер, регіональні особливості та їх вплив на формування етнічного складу. Київ : НІСД, 2009.
31. Марусяк Ю. М. Етнологія: п ідручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010.
32. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019.
33. Надольська В. В. Загальна етнологія: понятійно-термінологічний апарат. Луцьк, 1999.
34. Наулко В. І. Розвиток етнографії в Україні. Київ : Наукова думка, 1966.
35. Національні меншини країн Європейського Союзу в контексті інтеграційних процесів. Львів, 2012.
36. Нельга О. В. Теорія етносу: Курс лекцій. Київ, 1997.
37. Обушний М. Етнос і нація: проблеми ідентичності. Київ, 1998.
38. Павлов С. В., Мезенцев К. В., Любищева О. О. Географія релігій. Київ, 1998.
39. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. Львів : Афіша, 2008.
40. Павлюк С. П., Горинь В. І., Стельмах М. М. та ін. Українська етнологія: навчальний посібник. Львів : Світ, 2012.
41. Петров В. П. Етногенез слов'ян. Київ, 1972.
42. Пономарьов А. Українська етнографія. Київ, 1994.
43. Пономарьов А. П. Етнічність та етнічна ідентичність в Україні. Київ : Фенікс, 2005.
44. Рибачук М. В. Культура як предмет філософського аналізу: навчальний посібник. Київ : Либідь, 2008.
45. Русавська В., Неіленко С. Кулінарна етнологія. Київ, 2020.
46. Савчук Б., Кафарський В. Вступ до етнології. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003.
47. Кафарський, В. І., Савчук, Б. П., 2006. Етнологія. Підручник. Київ : Центр навчальної літератури. 2006.
48. Савчук, Б. П. Українська етнологія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004.
49. Степико М. Буття етносу: Витоки, сучасність, перспективи. Київ, 1998.
50. Степовик Д. Релігії світу. Київ, 1993.
51. Стецюк В. М. Дослідження передісторичних етногенетичних процесів у Східній Європі. Львів, 1998.
52. Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. Львів: Світ, 2004.
53. Українська етнологія: навч. посібник / За ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007.

54. Утвенко В. В. Етнологія: навч. посіб. / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017.
55. Шевченко Л. І. Етнолінгвістика: навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008.
56. Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б. П. Попова. Київ, 1998.
57. Филипович Л. Етнологія релігії. Теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. Київ, 2000.
58. Хоптяр Ю. А. Етнологія: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2008.
59. Хрипко М. Ю. Етнологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008.
60. Хрящевська Л. М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012.
61. Художня культура світу. Африканський культурний регіон. / За ред. Н. Є. Миропольської. Київ, 2005.
62. Юрій М. Етнологія. Навчальний посібник. Київ, 2006.

Додаткова:

63. Багалій Д. І. Українська етнографія. Харків : Держ. вид-во України, 1928.
64. Балушок В. Міссісіпі – маловідома північноамериканська цивілізація доколумбової епохи *Народна творчість та етнографія.* 2005. № 5. С. 71-80.
65. Балушок В. Натчези – високорозвинений індіанський народ Північної Америки *Народна творчість та етнографія.* 2007. №. 2. С. 14-21.
66. Бандурка О. М., Бочарова Ю. В., Зінченко О. А. Етнопсихологія: навчальний посібник. Харків : Основа, 2007.
67. Баронин А. С. Етнічна психологія. Київ, 2000.
68. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. П. Походження слов'ян. Київ, 1991.
69. Білоруська етнологія. Спецвипуск *Народна творчість та етнографія*. 2009. №6.
70. Болтарович З. С. Україна в дослідженнях польських етнографів. Київ,1976.
71. Борисенко В. К Весільні обряди та звичаї на Україні. Київ,1988.
72. Борисенко, В. К. Українська етнологія : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Либідь. 2007.
73. Борисенко В., Борисенко М. Нематеріальна культурна спадщина українців (регіональний аналіз прояву) Етногеографія. 2022. № 2 (118). С. 73-81.
74. Волошина В. М. Культурологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008.
75. Воропай О. Звичаї нашого народу. Київ,1991.
76. Горленко В.Ф. Нариси з історії української етнографії. Київ,1964.
77. Грицюк О. Етика етнолога у дослідженні тем сучасності *Етнічна історія народів Європи.* 2018. Вип. 56. С. 129-132.
78. Даймонд Дж. Зброя, мікроби і харч: витоки нерівностей між народами : пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2009.

79. Данилюк А. Г. Українська етнографія: курс лекцій. Київ : Либідь, 2004.
80. Дашкевич Я. Основні етапи етнічної історії української нації *Родовід.* 1991. № 2.
81. Дейвіс Н. Європа: Історія. Київ : Основи, 2000.
82. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. Київ, 2000.
83. Залізняк Л. Л.. Нариси стародавньої історії України. Київ,1994.
84. Заставний Ф. Д. Українська діаспора: розселення українців у зарубіжних країнах. Львів, 1991.
85. Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі. Львів,1993.
86. Зарубіжні українці: довідник. Київ,1991.
87. Зязюн І. А. Етнопедагогіка: Навчальний посібник. Київ: ВД «Слово», 2008.
88. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ, 1999.
89. Колодний А. М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції, стан. Львів, 1996.
90. Культура і побут населення України. Київ,1993.
91. Леві-Строс Клод. Структурна антропологія / Перекл. з франц. З. Борисюк. Київ, 1987.
92. Лозко, Г. С. Етнологія України. Київ: АртЕк. 2001.
93. Макарчук С. А., Турій О. Ю. Український етнос (історичний розвиток). Львів, 1990.
94. Наулко В. І. Етнографічне районування України: історико-етнографічна монографія. Київ : Наукова думка, 1992.
95. Немцев С. М. Історія світової культури: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2008.
96. Паньків М. Організація польових досліджень з етнографії : посібник. Івано-Франківськ, 2005. 123 с.
97. Петров В. П. Походження українського народу. Київ,1992.
98. Півторак Г. Звідки ми і наша мова? Київ,1993.
99. Пономарьов А. П. Етнічність та етнічна історія України. Курс лекцій. Київ, 1996.
100. Пономарьов А. П., Артюх Л. Ф., Косміна О. Ю., та ін. Українці: Історико-етнографічна монографія. Опішне : Українське народознавство, 1999.
101. Природа і етнос. Київ, 1994.
102. Ребет Л. Теорія нації. Мюнхен, 1955.
103. Рибачук М. В. Культура як предмет філософського аналізу: Навчальний посібник. Київ : Либідь, 2008.
104. Римаренко Ю. І., Шкляр Л. Є., Римаренко С. Ю. Етнодержавознавство: теоретико-методологічні засади. Київ, 2001.
105. Світ географії та подорожей: енциклопедія. Київ : Махаон-Україна, 2004.
106. Сергійчук В. І. Етнічні межі України. Київ : ПП Сергійчук М. І., 2000.
107. Середа С. П. Антропологічний склад українського народу. Етногенетичний аспект. Київ, 2001.
108. Сегеда С. Антропологія. Київ, Либідь, 2001.
109. Сегеда С. Основи антропології: навч. посібник. Київ : Либідь, 1995.

110. Сенько І. Ментальність русинів-українців. Ужгород, 1996.
111. Сідун Л. Ю. Історичні передумови розвитку полікультурної освіти в США *Науковий вісник ужгородського національного університету / Серія «Педагогіка, соціальна робота».* Вип. 26. С. 195-198.
112. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Київ,1989.
113. Сміт Ентоні. Національна ідентичність. Київ, 1994.
114. Сумцов Н. Ф. Культурные переживания. Київ, 1890.
115. Тиводар М. Етнологія. Ужгород,1998.
116. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. Київ, 1993.
117. Українознавство. Київ, 1994.
118. Українське народознавство. Львів, 1994.
119. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. Опішне : «Українське Народознавство», 1999. Кн. 1. 527 с.; Кн. 2. 541 с.
120. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ,1991.
121. Филипович Л. Етнологія релігії. Теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. Київ, 2000.
122. Філософія культури: навчальний посібник. За ред. В. Л. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2006.
123. Французька етнологія. Спецвипуск *Народна творчість та етнографія.* 2006. №6.
124. Хорватська етнологія. Спецвипуск *Народна творчість та етнографія.* 2011. №5.
125. Щекин Г. В. Культурное разнообразие мира: пути и препятствия. Київ, 2003.
126. Щокін Г. В. Мезоамериканські релігії та їх старозавітні паралелі *Персонал*. 2003. № 4-6.
127. Юрківський В. М. Регіональна економічна і соціальна географія: Зарубіжні країни. Київ, 2000.
128. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. Київ, 1997.

Навчальне видання

ЕТНОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник

Укладачка – ***Кожолянко Олена Віталіївна***

Відповідальний за випуск **Сич О. І**.
Літературний редактор **Лупул О. В.**
Технічна редакторка
та дизайн обкладинки **Мельник У. М.**

Підписано до друку 21.11.2025. Формат 60х84/16.
Умов.-друк. арк. 7. Обл.-вид. арк. 7,5. Зам. Н-083.
Видавництво Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002